

ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีต่อพระสงฆ์
ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ในเขตกรุงเทพมหานคร

นางสาวจินตนา จரியานนท์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2549

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**The Study of Satisfaction of High School
Level In Bangkok Area**

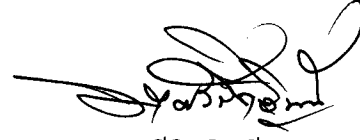
MISS. JINTANA JARIYANON

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

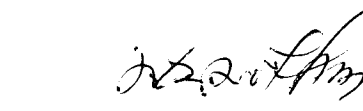
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำนวยให้
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา พระพุทธศาสนา

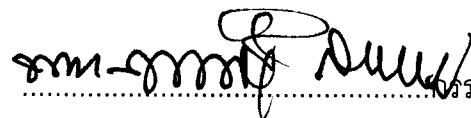
(พระศรีสิทธิมนี)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

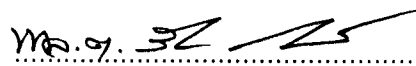
คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

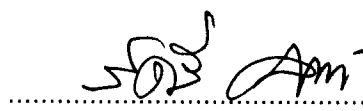
.....ประธานกรรมการ
(พระเมธีรัตนดิลก)

.....กรรมการ
(พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ)

.....กรรมการ
(พลตรี. ดร. วีระ วงศ์สวรรค์)

.....กรรมการ
(นายรังษี สุทนต์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ	ประธานกรรมการ
นายรังษี สุทนต์	กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีต่อ
พระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ในเขตกรุงเทพมหานคร
ผู้วิจัย : นางสาวจินตนา จรรย์นนท์
ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
: พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ ป.ธ. 9, ศษ.บ. พธ.ม., Ph.D.
: นายรังษี สุทนต์ ป.ธ.9, พธ.ม.

วันสำเร็จการศึกษา : 13 / มกราคม / 2550

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียน ที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชา พระพุทธศาสนา ในระดับชั้น มัธยมศึกษาตอนปลายปีการศึกษา 2547 ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ที่เป็นนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายจาก 5 โรงเรียน จำนวน 250 คน วิเคราะห์ข้อมูล ด้วยการหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ความพึงพอใจของนักเรียนมัธยม ที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธ ศาสนาโดยพระสงฆ์ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก
2. ความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อพระสงฆ์ ในด้านบุคลิกภาพของครูพระสงฆ์ เนื้อหาวิชา เทคนิคการสอน อยู่ในระดับเหมือนกันทั้งหมด
3. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างความพึงพอใจ ของนักเรียน ที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา จำแนกตามประเภทของโรงเรียน จำแนกตามประเภทของโรงเรียนพบว่าโดยภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถามนักเรียนสหศึกษามีความพึง

พอใจอยู่ในระดับมากที่สุด , สำหรับนักเรียนชายล้วนและหญิงล้วน มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากเหมือนกัน

Thesis Title : The Study of Satisfaction of High School
Level In Bangkok Area

Researcher : Miss. Jintana Jariyanon

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Somjin Summapunyo Pali IX, B.Ed.,M.A., Ph.D.

: Mr. Rangsi Suthon Pali IX, M.A. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : 13 / January / 2007

ABSTRACT

The present thesis aims at studying the student's satisfaction towards the monk's teaching Buddhism at the senior high school level during academic year 2004 in the Bangkok area of questionnaire as the important tool to collect data from 250 students of the 5 senior high schools concerned. Data analysis has been done in order to find out the frequency of percentage, arithmetic average and the standard deviation. The research finding can be summed up as follows;

1. The students' satisfaction towards the teaching monks' teaching Buddhism is in the level good
2. The students' satisfactions towards the monks on the monks' personality, Content of teaching, teaching technigves are in the some level
3. of students' opinion on the teacher monk' in terms of personality, content, teaching teachnigves .

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ ฉบับนี้ สำเร็จลงด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ จากพระมหาสมจินต์ สมุมาปญโญ รองอธิการฝ่ายวิชาการ, อาจารย์รังษี สุทนต์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ให้การชี้แนะแนวทางการศึกษา ให้กำลังใจและกระตุ้นเตือนสติมาโดยตลอด และ พระสุธีธรรมานุวัตร ที่คอยเตือนและให้คำปรึกษาอย่างต่อเนื่องด้วยดีอย่างสม่ำเสมอ และขอขอบคุณ พระครูใบฎีกาสันน พยรุกโข บรรณารักษ์ห้องสมุดบัณฑิตวิทยาลัย ที่ให้ความอนุเคราะห์ เรื่องการพิมพ์เอกสารและวิทยานิพนธ์ต่างๆ พระมหาธารชัน จิตฺตปาโล รก.เลขานุการสำนักงานบัณฑิตวิทยาลัยและเจ้าหน้าที่ทุกๆ ท่าน พร้อมทั้ง อาจารย์กฤต ศรียะอาจ คอยชี้แนะ และพระเถระอีกหลายรูปที่ให้ความช่วยเหลือแนะนำ

นอกจากนี้ ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณ ผู้อำนวยการ โรงเรียนทั้ง 5 แห่ง ที่อำนวยความสะดวก อนุญาตให้แจกแบบสอบถามในสถานศึกษา และบุคคลที่เป็นกำลังใจทำให้การวิจัยสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีที่คอยสนับสนุนส่งเสริมจนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จัดทำเป็นรูปเล่ม คือ บิดามารดา และเพื่อนๆ ทุกคน

สิ่งที่เป็นการประโชนจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้ศึกษาขอบเป็นธรรมเนียมแก่ผู้ที่ต้องการศึกษาค้นคว้า และขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาเอกของโลก พร้อมทั้งขอให้อานิสงส์นั้นบังเกิดแก่ผู้ที่มีส่วนช่วยเหลือสนับสนุนทั้งที่ได้เอยนามและมีได้เอยนามก็ตาม ขอจงเป็นผู้มีส่วนในกุศลนี้ด้วย

นางสาวจินตนา จรรย์านนท์

30 ธันวาคม 2549

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

๑. อักษรย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

งานวิจัยฉบับนี้ ใช้ข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก ภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ฉบับของพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) การอ้างอิงให้ระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ ดังตัวอย่าง เช่น ที.สี. (บาลี) ๘/ ๒๗๖/๕๗, ที.สี. (ไทย) ๘/๒๗๖/๕๘. หมายถึง ที่มณิกาย สীগุขนุชวคคปาติ ภาษาบาลี เล่ม ๘ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๕๗ ฉบับมหาจุฬาปิฎก ๒๕๐๐ .

พระสูตรต้นตปิฎก

ที.สี. (บาลี)	= สูตรตตปิฎก ที่มณิกาย สীগุขนุชวคคปาติ (ภาษาบาลี)
ที.ม. (บาลี)	= สูตรตตปิฎก ที่มณิกาย มหาวคคปาติ (ภาษาบาลี)
ที.ปา. (บาลี)	= สูตรตตปิฎก ที่มณิกาย ปาฏิกวคคปาติ (ภาษาบาลี)
ม.ม. (บาลี)	= สูตรตตปิฎก มชฌมณิกาย มุลปณณาสกปาติ (ภาษาบาลี)
ม.ม. (บาลี)	= สูตรตตปิฎก มชฌมณิกา มชฌมปณณาสกปาติ(ภาษาบาลี)
ม.อ. (บาลี)	= สูตรตตปิฎก มชฌมณิกายอุปริปณณาสกปาติ(ภาษาบาลี)
ส.ส. (บาลี)	= สูตรตตปิฎก สัมมุตตนิคาย สกาลวคคปาติ (ภาษาบาลี)
ส.นิ. (บาลี)	= สูตรตตปิฎก สัมมุตตนิคาย นิตานวคคปาติ (ภาษาบาลี)
ส.ข. (บาลี)	= สูตรตตปิฎก สัมมุตตนิคาย ขนุชวาวคคปาติ (ภาษาบาลี)
ส.สพ. (บาลี)	= สูตรตตปิฎก สัมมุตตนิคาย สพายตวคคปาติ (ภาษาบาลี)
ส.ม. (บาลี)	= สูตรตตปิฎก สัมมุตตนิคาย มหาวาวคคปาติ (ภาษาบาลี)
อง.เอกก. (บาลี)	= สูตรตตปิฎก องคตตตตนิคาย เอกกนิปตปาติ (ภาษาบาลี)
อง.ทุก. (บาลี)	= สูตรตตปิฎก องคตตตตนิคาย ทุกนิปตปาติ (ภาษาบาลี)
อง.ติก. (บาลี)	= สูตรตตปิฎก องคตตตตนิคาย ติกนิปตปาติ (ภาษาบาลี)
อง.จตุกก. (บาลี)	= สูตรตตปิฎก องคตตตตนิคาย จตุกกนิปตปาติ(ภาษาบาลี)
อง.ปณจก. (บาลี)	= สูตรตตปิฎก องคตตตตนิคาย ปณจกนิปตปาติ(ภาษาบาลี)
อง.ฉก. (บาลี)	= สูตรตตปิฎก องคตตตตนิคาย ฉกนิปตปาติ (ภาษาบาลี)
อง.สตุตค. (บาลี)	= สูตรตตปิฎก องคตตตตนิคาย สตุตคนิปตปาติ (ภาษาบาลี)
อง.อญจก. (บาลี)	= สูตรตตปิฎก องคตตตตนิคาย อญจกนิปตปาติ (ภาษาบาลี)

อง.นวก. (บาลี)	= สุตตนปิฎก องคุตตรนิกาย นวกนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
อง.ทสก. (บาลี)	= สุตตนปิฎก องคุตตรนิกาย ทสกนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
อง.เอกาทสก. (บาลี)	= สุตตนปิฎก เอกาทสกนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.ข. (บาลี)	= สุตตนปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาจปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.ธ. (บาลี)	= สุตตนปิฎก ขุททกนิกาย ธมมปทปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.อ. (บาลี)	= สุตตนปิฎก ขุททกนิกาย อูทานปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.อิติ. (บาลี)	= สุตตนปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.สุ. (บาลี)	= สุตตนปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.วิ. (บาลี)	= สุตตนปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวตฺตปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.เปต. (บาลี)	= สุตตนปิฎก ขุททกนิกาย เปตวตฺตปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.เถร. (บาลี)	= สุตตนปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถาปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.เถรี. (บาลี)	= สุตตนปิฎก ขุททกนิกาย เถรีคาถาปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.ชา. (บาลี)	= สุตตนปิฎก ขุททกนิกาย ชาตกปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.ม. (บาลี)	= สุตตนปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทฺเทสปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.จู. (บาลี)	= สุตตนปิฎก ขุททกนิกาย จูพนิทฺเทสปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.ป. (บาลี)	= สุตตนปิฎก ขุททกนิกาย ปฐิสมฺภิทามคฺคปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.อป. (บาลี)	= สุตตนปิฎก ขุททกนิกาย อปทานปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.พุทธ. (บาลี)	= สุตตนปิฎก ขุททกนิกาย พุทฺธวํสปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.จริยา. (บาลี)	= สุตตนปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎกปาติ (ภาษาบาลี)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ก
กิตติกรรมประกาศ	ง
คำชี้แจงการใช้อักษรย่อและเลขหมาย	จ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 ปัญหาที่ต้องการทราบ	3
1.4 สมมติฐานการวิจัย	4
1.5 ขอบเขตการวิจัย	4
1.6 คำจำกัดความในการวิจัย	5
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีพุทธธรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
2.1 การจัดการหลักสูตรพระพุทธศาสนา	6
2.2 หลักสูตรมัธยมศึกษา พุทธศักราช 2546	16
2.3 การสอนวิชาพระพุทธศาสนาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษา	23
2.4 การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา	30
2.5 หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้	
การสอน ในระดับมัธยมศึกษา	32
2.6 แนวคิดทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	109

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	132
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	132
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา	133
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล	136
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	137
ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม	137
ตอนที่ 2 ความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนวิชา พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์	140
ตอนที่ 3 ความคิดของนักเรียนที่เกี่ยวกับความพอใจต่อครูพระสงฆ์	142
ตอนที่ 4 นักเรียนต้องการให้ครูพระสงฆ์ปรับปรุงด้านใดบ้าง ในการเรียนการสอน	149
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	155
5.1 สรุปผลการศึกษา	155
5.2 อภิปรายผล	158
5.3 ข้อเสนอแนะ	159
บรรณานุกรม	162
ภาคผนวก	168
ประวัติผู้วิจัย	178

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 หมวดที่ 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 81 การจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม¹ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่ารัฐให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนการสอนความรู้คู่คุณธรรม² และ ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฉบับเป็นกฎหมายกระทรวงศึกษาธิการ² หมวดที่ 1 บททั่วไป มาตรา 6การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่ สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข มาตรา 8(2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา มาตรา 22 การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้ (3) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา มาตรา 24 (4) การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคลในครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน... สถาบันศาสนา... โดยจัดกระบวนการเรียนรู้”

¹ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2541).

² กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา พ.ศ. 2542).

การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในทุกระดับ ชั้นมีความจำเป็นที่ต้องจัดให้ถูกต้อง สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการพัฒนาเยาวชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาประเทศชาติและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมโลก

มหาวิทยาลัยสงฆ์ ได้เข้ามามีบทบาทโดยรับผิดชอบกำหนดเนื้อหาหลักสูตรการฝึกอบรมครูผู้สอนและผลิตพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาให้มีความรู้ ความสามารถและทักษะในการจัดการศึกษาให้บรรลุจุดมุ่งหมายของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พระพุทธศักราช 2542 ประกอบกับปัจจุบันได้มีพระสงฆ์เป็นจำนวนมากได้เข้ารับการศึกษาด้านสำเร็จ การศึกษาระดับปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรี โดยมาจากจังหวัดต่าง ๆ และได้มีบทบาทสำคัญ ในด้านการศึกษาทุกระดับชั้นทั่วทุกท้องถิ่น ทำให้พระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา มีความพร้อมในด้านความรู้เป็นอย่างดี ในทางปฏิบัติโรงเรียนต่าง ๆ ได้นิมนต์พระสงฆ์เข้าร่วม รับผิดชอบจัดการเรียนการสอนใน 4 ลักษณะ ได้แก่

1. พระสงฆ์สอนประจำมีลักษณะเป็นอาจารย์ประจำวิชา มีการปฏิบัติการ เช่นเดียวกับครู-อาจารย์ทั่วไป คือ มีตารางสอนแน่นอน ดูแลนักเรียนที่สอน ออกข้อสอบ สอบ เก็บคะแนน ตัดสินผลการเรียน
2. พระสงฆ์ฝึกสอนมีลักษณะเป็นอาจารย์พระสงฆ์มาฝึกสอน 1 ภาคเรียน ตามระดับชั้นที่ทางโรงเรียนมอบหมาย มีลักษณะเช่นเดียวกับพระสงฆ์สอนประจำแต่จะฝึกสอนเพียง 1 ภาคเรียนเท่านั้น
3. พระสงฆ์ฝึกงานมีลักษณะเช่นเดียวกับพระสงฆ์สอนประจำแต่จะฝึกงานสอนเป็นเวลา 1 ปี ณ ที่ที่เคยฝึกสอนโดยไม่จำเป็นต้องฝึกงานหลังจากฝึกสอนแล้วเพื่อหาประสบการณ์เพิ่มก่อนเข้ารับประทานปริญญา
4. พระสงฆ์ช่วยสอนเป็นลักษณะวิทยากรซึ่งจะมาสอนตามที่โรงเรียนนัดหมาย นิมนต์ โดยมี 2 ลักษณะ คือ ทางโรงเรียนมอบหัวข้อการสอนให้ช่วยสอนในหัวข้อที่ครู-อาจารย์สอนไม่ถนัดหรือไม่มีความรู้เพียงพอกับอีกลักษณะหนึ่ง คือ มาเทศน์สอนตามโอกาสอันสำคัญ เช่น วันพ่อ วันแม่ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันพระสงฆ์ช่วยสอนได้เข้ามารับภาระมีบทบาทหน้าที่ ที่ต้องสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเยาวชน ซึ่งหมายถึง อนาคตของประเทศชาติ พระสงฆ์ช่วยสอนจึงต้องมีความพร้อมต่อภาระหน้าที่อันสำคัญนี้

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า น่าจะได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบความพึงพอใจของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา โรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร เพื่อนำผลจากการศึกษาเปรียบเทียบนี้มาใช้ประโยชน์ให้ผู้วิจัยและบุคคลที่สนใจเรื่องนี้ได้ทราบถึงความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ช่วยสอน ยิ่งกว่านั้นจะทำให้ทราบถึงความต้องการของนักเรียนในด้านต่าง ๆ เพื่อจะได้เป็นข้อมูลสำหรับพระสงฆ์ช่วยสอนตามลักษณะต่าง ๆ 4 ลักษณะที่กล่าวมาแล้ว และการวิจัยนี้จะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ช่วยสอนให้ได้ตรงตามเจตนารมณ์และภาระหน้าที่อันยิ่งใหญ่ที่มีต่อชาติบ้านเมืองต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา

1.2.2 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความพึงพอใจของนักเรียนที่เรียนอยู่ในโรงเรียนชาย โรงเรียนหญิง และ โรงเรียนสหศึกษา ที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา

1.2.3 เพื่อศึกษาข้อคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

1.3 ปัญหาที่ต้องการทราบ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา กับพระสงฆ์ โดยมีประเด็นปัญหาที่ต้องการทราบ ดังนี้

1. นักเรียนชาย นักเรียนหญิง และนักเรียนสหศึกษา มีความพึงพอใจในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา กับพระสงฆ์แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

2. นักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนากับพระสงฆ์ต้องการลักษณะพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาอย่างไร
3. นักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนากับพระสงฆ์มีความคิดเห็นว่าการสอนของพระสงฆ์ควรมีการพัฒนาแก้ไขปรับปรุงอย่างไร
4. นักเรียนที่เรียนกับพระสงฆ์ช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนา 3 ลักษณะ มีความพึงพอใจการสอนของพระสงฆ์ลักษณะใดมากที่สุด ปานกลาง และพึงพอใจน้อยที่สุด

1.4 สมมุติฐานในการวิจัย

- 1.4.1 นักเรียนที่เรียนอยู่ในโรงเรียนชาย โรงเรียนหญิง และโรงเรียนสหศึกษามีความพึงพอใจต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาไม่แตกต่างกัน
- 1.4.2 ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับที่มาก

1.5 ขอบเขตการวิจัย

1.5.1 ศึกษาความพึงพอใจเฉพาะนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่กำลังศึกษาอยู่ ในปีการศึกษา 2547 โรงเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร โดยคัดเลือกโรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีพระสงฆ์เป็นผู้สอนจำนวน 5 โรงเรียน

1.5.2 ตัวแปรที่ศึกษา :

ตัวแปรต้น (Cause Variable) : ประกอบด้วย เพศ ระดับชั้นที่กำลังศึกษาอยู่ ประเภทของโรงเรียน

ตัวแปรตาม (Dependent Variable) : ประกอบด้วย ความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยพระสงฆ์ และความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อครูพระสงฆ์

1.5.3 กรอบการศึกษา : การศึกษานี้จะศึกษาเฉพาะนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยจะสำรวจความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา

1.6 คำจำกัดความในการวิจัย

ความพึงพอใจ หมายถึง เจตคติ ด้านต่าง ๆ โดยแบ่งเป็นด้านบุคลิกภาพ ด้านความรู้ ด้านเทคนิคการสอน และความคิดเห็นของนักเรียนแบบให้แสดงความคิดเห็นได้โดยอิสระ

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย หมายถึง นักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในช่วงชั้นที่ 4 (มัธยมศึกษาปีที่ 4 ถึง มัธยมศึกษาปีที่ 6) ปีการศึกษา 2547 เขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 5 โรงเรียน โดยแยกเป็น 3 ประเภทคือ โรงเรียนหญิงล้วน โรงเรียนชายล้วน และโรงเรียนสหศึกษา

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.7.1 ทำให้รู้ความพึงพอใจ ของนักเรียนที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตกรุงเทพมหานคร

1.7.2 ทำให้ทราบความแตกต่าง ของเจตคติของนักเรียน ระหว่างโรงเรียนชาย โรงเรียนหญิง และโรงเรียนสหศึกษา

1.7.3 ทำให้ทราบความต้องการ ของนักเรียนว่า มีความพึงพอใจในพระสงฆ์ ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาไม่น้อยเพียงใด

1.7.4 ทำให้ทราบข้อมูลที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาปรับปรุงลักษณะของพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาต่อไป

1.9 วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยออกแบบสอบถาม เก็บแบบสอบถาม คิดค่าเฉลี่ย

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีหลักพุทธธรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 การจัดการหลักสูตรพระพุทธศาสนา

ในการบริหารจัดการทางการเรียนการสอนในวิชาพระพุทธศาสนา จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจัดทำหลักสูตรก่อน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในด้านของเนื้อหา จึงต้องกำหนดขอบเขตก่อนว่า จะจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนากันอย่างไร เพื่อให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่กำหนดให้จัดการศึกษาตามหลักสูตรต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทย ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกายและจิตใจ สติปัญญาความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมแห่งความเป็นคนไทยในการดำเนินชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข เปิดโอกาสให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา พัฒนาสาระ และกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง¹

การจัดการหลักสูตรพระพุทธศาสนา จึงเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ตามมาตรา 27 วรรคหนึ่ง ที่กำหนดให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ และมาตราที่ 7 วรรคสอง ให้สถานการศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ วรรคหนึ่ง จึงมอบให้กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบ ในการพัฒนาหลักสูตรระดับประถมศึกษาและมัธยม

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.), หน้า 2.

ศึกษาตามมาตรา 74 ในส่วนที่เป็นแกนกลาง ที่มีโครงสร้างหลักสูตรยืดหยุ่น กำหนดจุดหมาย ซึ่งถือเป็นมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยภาพรวม เมื่อผู้เรียนเรียนจบหลักสูตร 12 ปี กำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ในภาพรวม 12 ปี มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นละ 3 ปี

กระทรวงศึกษาธิการ อาศัยอำนาจตามความในบทเฉพาะกาล มาตรา 74 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 จึงเห็นสมควรกำหนดให้มีหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โดยยึดหลักความมีเอกภาพด้านนโยบายและมีความหลากหลายในการปฏิบัติ จัดการศึกษามุ่งเน้นความสำคัญทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อพัฒนาคนให้มีความสมดุล โดยยึดหลักผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ การจัดการหลักสูตรพระพุทธศาสนา จึงเสนอแต่ละชั้น ดังนี้

2.1.1 ขั้นเตรียมการ

ในขั้นเตรียมการ ทางกระทรวงศึกษาธิการจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการของกระทรวงศึกษาธิการ ประกอบด้วยรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นประธานที่ปรึกษา ปลัดกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธาน กรรมาธิการ เป็นเลขานุการ และได้มีคณะอนุกรรมการ 12 คณะ ใน 12 คณะนั้น คณะอนุกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 คณะที่ 10 เป็นส่วนของศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม ได้รับความเมตตาจากมหาเถรสมาคม มอบหมายให้พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) เป็นประธานอนุกรรมการ ในการทำงาน โดยปลัดกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้แต่งตั้งคณะทำงานออกเป็น คณะ 4 ตามคำสั่ง คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่วท 241 /2545 ดังนี้ คือ

คณะที่ 1 คณะอนุกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

คณะที่ 2 คณะอนุกรรมการออกแบบกิจกรรม สื่อ และกระบวนการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

คณะที่ 3 คณะอนุกรรมการจัดอบรมครูสอนพระพุทธศาสนา

ตอนที่ 4 คณะอนุกรรมการจัดทำคู่มือสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
จะเห็นได้ว่า กระทรวงศึกษาธิการมีคำสั่งแยกคณะทำงาน เป็นการแยกเพื่อประสาน
มิใช่แยกแบบต่างคนต่างทำ หากเป็นไปเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวนั้นคือ ความสมบูรณ์แห่งองค์
ความรู้สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา 2.1.2 แนวทางการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตาม
หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544²

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เกิดขึ้นในช่วงที่สังคมไทยมี
วิกฤตทางศีลธรรม คนไทยกำลังแสวงหากระบวนการเรียนรู้แบบใหม่ วิธีคิดใหม่ ที่มี
ประสิทธิภาพยิ่งกว่า เพื่อพลิกฟื้นความเข้มแข็งของระบบจริยธรรม และวัฒนธรรมของ
สังคมไทย ซึ่งคนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา หลักสูตรดังกล่าวมีเจตนารมณ์แน่วแน่ที่จะ
พัฒนาคนไทยให้เป็นคนเก่ง ดี และมีวิจรรณญาณ ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งฝ่ายพระสงฆ์และคฤหัสถ์ ได้
มองเห็นว่าการเรียนรู้ตามพุทธวิธีเป็นสิ่งที่ล้ำเลิศ และมีกระบวนการหรือ Technical know how
อยู่ในสังคมไทย ในหมู่พระสงฆ์และคฤหัสถ์ผู้ทรงคุณความรู้ เมื่อได้มีการพัฒนาหลักสูตรการ
เรียนการสอนโดย มหาเถรสมาคม นำโดยผู้ทรงคุณวุฒิทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย
พร้อมผู้ทรงคุณวุฒิด้านศาสนา ด้านหลักสูตร การเรียนรู้ จิตวิทยาพัฒนาการ และการพัฒนาสื่อ
กำหนดแนวทางการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนาให้ถูกต้อง เหมาะสมและชัดเจน เพื่อพัฒนา
ผู้เรียนให้เกิดศรัทธาอย่างสูงในพระรัตนตรัย เชื่อมโยงบูรณาการสาระการเรียนรู้ พระพุทธ พระ
ธรรม พระสงฆ์ โดยมีเอกภาพอยู่ที่ความมีศรัทธาอย่างแน่วแน่ต่อพระรัตนตรัย มุ่งนำหลักธรรม
ซึ่งมีอริยสัจ 4 เป็นกรอบไว้จัดการเรียนรู้ขับเคลื่อนสาระการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตาม
พุทธวิธี นำไปใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิต และนำกระบวนการเรียนรู้ตามพุทธวิธีไปใช้
เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงาน และการประกอบอาชีพ

ดังนั้น การออกแบบการเรียนรู้ เป็นการจัดการเรียนรู้ เชื่อมโยง เป็นอรรถสัมพันธ์
บูรณาการให้เกิดความคิดรวบยอดหลัก คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ใช้กระบวนการ
เรียนรู้ เชิงรุก (Active Learning) ให้ผู้เรียนลงมือเรียนรู้ด้วยสมาธิและการพิจารณาตนเอง (Self

² พระเทพโสภณ(ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ :
คุรุสภาลาดพร้าว) , หน้า 168-169.

Learning) การเรียนรู้ความคิดรวบยอด (Concept Learning) ในสาระการเรียนรู้ที่กำหนด ฝึกปฏิบัติตามขั้นตอนที่ถูกต้อง ด้วยการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ฝึกฝนให้เกิดสติ สมาธิ อยู่ตลอดเวลา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้สาระหรือวิชาอื่นด้วย การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้งจะดำเนินไปจนถึงผลสำเร็จโดยมีคุณลักษณะที่เรียกว่าเป็นลีลาการสอน 4 อย่างดังนี้

1. สันติสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูให้เห็นกับตา
2. สมาทปนา ชักจูงให้เห็นจริง ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ
3. สมุตเตชนา เร้าใจให้แก่วกถ้ำ บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นและย่อท้อต่อความเหนื่อยยาก
4. สัมปหังสนา ชโลมใจให้เข้มขึ้น ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับจากการปฏิบัติ

อาจผูกเป็นคำสั้น ๆ ได้ว่า แจ่มแจ้ง จูงใจ กล้าหาญ ร่าเริง หรือ ชี้ชัด เจริญธรรม ฝึกคิด เบิกบาน³

ในการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามพุทธวิธีนั้น บทบาทของครูสำคัญมาก บทบาทของครูอยู่ที่การแนะนำวิธีการ ถ้าผู้เรียนสามารถทำเองได้ก็ให้ทำเอง บทบาทของครูอยู่ที่การแนะนำ ครูที่ดีต้องมีทั้งวิชา และจรณะ (วิชาจรณสมฺปนฺโน) วิชา คือความรู้ดี จรณะ คือความประพฤติดี บทบาทสำคัญของครูมีสามคำคือ แนะนำให้ทำ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น ดังพุทธพจน์ที่ว่า ตุมहेหิ กิจจํ อาตปฺปํ อกุขาตาโร ตถาคตา การลงมือปฏิบัติเป็นหน้าที่ของท่านทั้งหลาย พระตถาคตเป็นผู้บอกวิธีการ

ความศรัทธาเป็นรุ่งอรุณแห่งการศึกษา เมื่อจิตอ่อนโยน มีศรัทธาร้อมที่จะพัฒนาไปตามลำดับที่พระพุทธเจ้าเรียกว่า อนุบุพพสิกขา คือการเรียนรู้ไปตามลำดับขั้น 7 ขั้น⁴ ดังนี้

³ พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตฺโต, พุทธวิธีในการสอน : (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2513.

ไปตามลำดับที่พระพุทธเจ้าเรียกว่า อนุบุพสิกขา คือการเรียนไปตามลำดับขั้น 7 ขั้น⁴ ดังนี้

1. มีศรัทธาเข้าไปหาครู
2. ศึกษาคำสอนของท่าน
3. จดจำเรื่องที่ศึกษา
4. พิจารณาความหมายของคำที่จดจำมานั้น
5. เกิดความเข้าใจเพราะเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นระบบ
6. เกิดฉันทะ คือ ความพอใจ การศึกษาต้องสร้างฉันทะนี้ให้ได้
7. อุตสาหะ คือ รับไปปฏิบัติ

ลำดับขั้นทั้ง 7 นี้ เป็นการศึกษาเพื่อชีวิต อาจลดขั้นลงเหลือสามขั้นใหญ่ ดังนี้

ขั้นแรก รับฟังและจดจำข้อมูลที่ได้จากผู้อื่น (ลำดับที่ 1 - 3) เรียกว่า สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฟัง

ขั้นที่สอง คือการที่เราปฏิบัติต่อข้อมูลนั้น (ลำดับที่ 4 - 5) นั่นคือพิจารณาอย่างถี่ถ้วน การที่เราคิด คือ เราเป็นฝ่ายกระทำต่อข้อมูลนั้น โดยจับพลิกว่าพลิกหงายมีปฏิกริยา (Reaction) คือกระทำต่อข้อมูลที่ได้รับ เรียกว่า จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิด

ขั้นที่สาม คือเกิดเจตคติต่อเรื่องนั้นว่าดีหรือเลว ถ้าเห็นว่าดีก็มีฉันทะคือพอใจที่จะทำตาม และอุตสาหะพยายามจนเกิดทักษะ (ลำดับที่ 6 - 7) ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการเจริญสติ

⁴ พระราชวรมณี (ประยูร ธรรมจิตโต), “ขอบฟ้าแห่งความรู้” , เอกสารพัฒนาระบวนการเรียนรู้
อันดับที่ 5 โครงการปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา, (กรุงเทพฯ : อัดสำเนา 2541) ,
หน้า 21-22.

ในการศึกษาทั้งสามขั้นนี้ เป็นการอาศัยตัวเองคือผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นการศึกษาจากตนเองไปสู่ภายนอก เป็นการรู้เขารู้เรา คือมีสติกับปัญญา

2.1.3 กรอบความคิดในการจัดทำสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544⁵

ในการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ซึ่งเป็นหลักสูตรใหม่ สิ่งที่ต้องทำความเข้าใจเป็นอันดับแรกคือมาตรฐานการเรียนรู้สาระศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ซึ่งประกอบด้วยมาตรฐาน 3 ข้อ คือ

มาตรฐาน ส 1.1 : เข้าใจประวัติ ความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา และสามารถนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน

มาตรฐาน ส 1.2 : ยึดมั่นในศีลธรรม การทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม และศรัทธาในพระพุทธศาสนา

มาตรฐาน ส 1.3 : ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมและศาสนพิธีของพระพุทธศาสนา ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

เมื่อวิเคราะห์ดูแล้ว เราจะพบว่ามาตรฐานทั้งสามมีจุดเน้นต่างกัน นั่นคือมาตรฐาน ส 1.1 เน้นให้ผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา (Knowledge) มาตรฐาน ส 1.2 เน้นให้ผู้เรียนมีค่านิยมที่ดีงามและมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา (Attitude) และมาตรฐาน ส 1.3 เน้นให้ผู้เรียนประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมและศาสนพิธี ทั้งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต (Process)

ประเด็นที่ควรใส่ใจในเรื่องนี้ก็คือมาตรฐานทั้งสามข้อ ต้องมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เช่นเมื่อเรียนเรื่องใดก็ต้องให้ได้ทั้งสามมาตรฐาน เช่นเด็กที่เรียนเรื่องพุทธประวัติ นอกจากจะต้องมีความรู้ความเข้าใจชีวประวัติของพระพุทธเจ้า (ตามมาตรฐาน ส 1.1) แล้ว ยังจะต้องมี

⁵ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา, หน้า 311.

ศรัทธาในพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า ตถาคตโพธิสัตถา (ตามมาตรฐาน ส 1.2) และแสดงตนเป็นพุทธมามกะ น้อมรับพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ (ตามมาตรฐาน ส 1.3)

เมื่อได้ศึกษามาตรฐานทั้งสามข้อแล้ว สิ่งที่ต้องทำอันดับต่อไปคือศึกษาผลการประเมินหลักสูตรเดิม(ฉบับปรับปรุง 2533) เพื่อดูว่ามีข้อเด่นข้อด้อยอะไรบ้าง ผลปรากฏว่า ข้อเด่นของหลักสูตรเดิมก็คือมีเนื้อหาสาระค่อนข้างจะครบถ้วนสมบูรณ์ ส่วนข้อด้อยของหลักสูตรนี้ก็คือมีเนื้อหาสาระมาก ซ้ำซ้อน ขาดความสัมพันธ์เชื่อมโยงภายในวิชาพระพุทธศาสนาด้วยกัน กับทั้งมีสื่อและกิจกรรมน้อยเกินไป

การจัดทำรายละเอียดเนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรใหม่มุ่งแก้ไขข้อด้อยที่พบในหลักสูตรเดิมและในขณะเดียวกันก็ให้ได้มาตรฐานการเรียนรู้ทั้งสามข้อ

เรื่องแรกที่เราทำคือหยิบหลักสูตรเดิมขึ้นมาวิเคราะห์แล้วพบว่า เนื้อหาสาระในหลักสูตรเดิมแบ่งออกเป็น 9 หัวข้อ ดังนี้

1. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา
2. พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกาและชาวพุทธตัวอย่าง
3. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
4. พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์
5. พุทธศาสนสุภาษิต
6. หน้าทีชาวพุทธ
7. การบริหารจัดการและเจริญปัญญา
8. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
9. ศาสนพิธี

การที่หลักสูตรเดิมมีหัวข้อมากอย่างนี้ ทำให้สามารถครอบคลุมเนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนาได้ค่อนข้างจะครบถ้วน คณะกรรมการได้นำหัวข้อทั้ง 9 มาวิเคราะห์จัดระบบใหม่เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างหัวข้อเหล่านั้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับการเรียนแบบบูรณาการภายในเนื้อหาสาระพระพุทธศาสนาด้วยกัน ดังนั้น เราจึงคงหัวข้อสำคัญในหลักสูตรเดิมไว้แล้วนำมาจัดกรอบความคิดใหม่เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงกันเป็นระบบ ดังนี้

1. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา – พุทธประวัติ
2. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

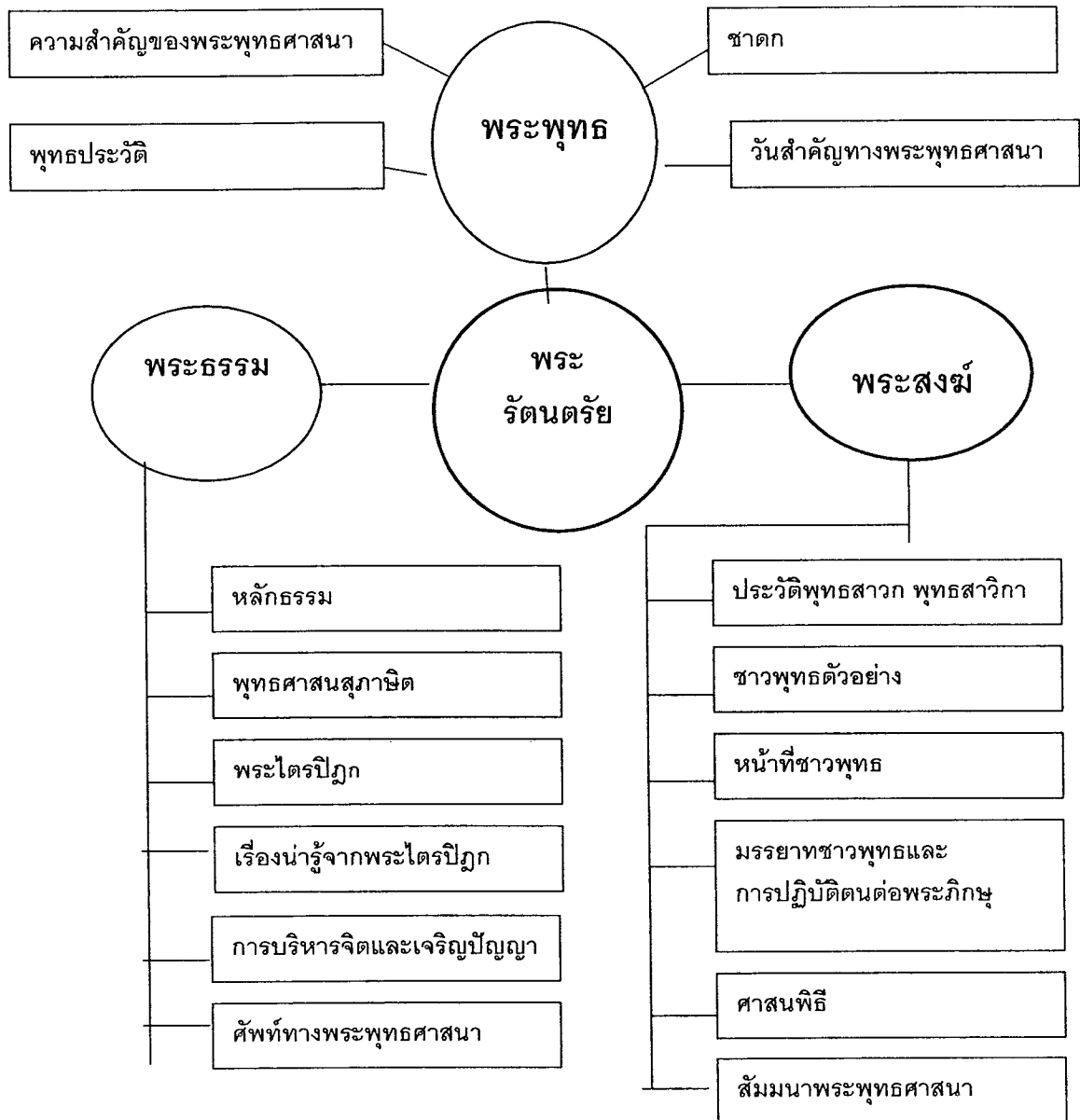
3. ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา – ชาดก
4. หน้าที่ชาวพุทธ -มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ – ชาวพุทธ ตัวอย่าง

5. การบริหารจัดการและเจริญปัญญา
6. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา – ศาสนพิธี

เพื่อแสดงเชื่อมโยงของหัวข้อซึ่งดูหลากหลายให้มีระบบเราได้กำหนดหัวข้อใหญ่ที่ครอบคลุมหัวข้ออื่นทั้งหมดนั้นคือเรื่องพระรัตนตรัยหัวข้อทั้งหมดสรุปลงในเรื่องพระรัตนตรัยได้ทั้งสิ้น ภาย ในกรอบของเรื่องพระรัตนตรัยนี้เอง เราได้จัดความสัมพันธ์ของหัวข้อทั้ง 6 ตามผังมโนทัศน์ดังต่อไปนี้

ตัวอย่าง แผนผังทัศนสารการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

คำอธิบายความเชื่อมโยงของผังมโนทัศน์เป็นดังนี้

การศึกษา ประวัติพระพุทธศาสนาและความสำคัญของพระพุทธศาสนา ก็คือ
การศึกษา
เกี่ยวกับเรื่องพระรัตนตรัย ซึ่งประกอบด้วยพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

เรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธ ก็คือ พุทธประวัติ ว่าด้วยชีวประวัติของพระพุทธเจ้า ว่าด้วยพระชาติในอดีตของพระพุทธเจ้าและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งว่าด้วยเหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติ

คำสอนของพระพุทธเจ้าเรียกว่าพระธรรมซึ่งรวบรวมไว้เป็นพระไตรปิฎก มีศัพท์เฉพาะที่ต้องทำความเข้าใจเรียกว่า ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา พระไตรปิฎกบรรจุหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หลักธรรมบางข้อได้รับการเรียบเรียงเป็นพุทธศาสนสุภาษิตเพื่อเป็นคติสอนใจหนึ่งในวิธีนำหลักธรรมมาปฏิบัติก็คือการบริหารจิตและเจริญปัญญา

พระสงฆ์คือผู้น้อมนำพระธรรมมาปฏิบัติจนได้ชื่อว่าเป็นพุทธสาวก-พุทธสาวิกาและชาวพุทธตัวอย่างผู้เคร่งครัดในหน้าที่ชาวพุทธและแม่นยำในศาสนพิธี มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ

เราได้ออกแบบให้แต่ละหัวข้อเชื่อมโยงกันแบบนี้ ครูจึงสามารถสอนแบบบูรณาการระหว่างหัวข้อทั้ง 6 ข้างต้น ไม่ว่าจะยกหัวข้อไหนเป็นตัวตั้ง ครูก็สามารถสอนโยงไปหาหัวข้ออื่นได้ทั้งสิ้น หมายความว่า พุทธประวัติ หลักธรรม หน้าที่ชาวพุทธ การบริหารจิตและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น สามารถจะเรียนเชื่อมโยงกันได้ตามผังมโนทัศน์นี้

เมื่อได้หัวข้อสำคัญ 6 หัวข้อดังกล่าวมาแล้ว เราก็ได้รายละเอียดเข้าไปในแต่ละหัวข้อในแต่ละช่วงชั้น มีการนำรายละเอียดของหัวข้อเดียวกันมาวางเรียงกันเพื่อให้เห็นพัฒนาการของเนื้อหาและลดความซ้ำซ้อน เช่น หัวข้อพุทธประวัติในชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 มีรายละเอียดดังนี้

ประสูติ

เหตุการณ์หลังประสูติ

แรกนาขวัญ

การศึกษา

อภิเษกสมรส

เทวทูต 4

การออกผนวช

2.2 หลักสูตรมัธยมศึกษา พุทธศักราช 2546

หลักสูตรมัธยมศึกษา พุทธศักราช 2546 เป็นการนำหลักสูตร การเรียนการสอน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ดัง คำอธิบายสาระการเรียนรู้ พระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ในแต่ละชั้นดังนี้

2.2.1 คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4⁶

จะต้องศึกษา วิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติ สร้างความคิดรวบยอด นำภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพ ปัญหาชีวิต สภาพแวดล้อมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ความ เข้าใจ ตระหนักและเห็นคุณค่าในเรื่องต่อไปนี้

พระพุทธ เกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา เรื่อง พระพุทธศาสนามีทฤษฎีและวิธีการที่เป็นสากลและมีข้อปฏิบัติที่ยึดทางสายกลาง พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง วิเคราะห์สังคมชมพูทวีป และคติ ความเชื่อทางศาสนาสมัยก่อนพระพุทธเจ้า พุทธประวัติ สรรพและวิเคราะห์พุทธประวัติด้านการ ตรัสรู้และการก่อตั้งพระพุทธศาสนา ชาดก เรื่องเวสสันดรชาดก วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หลักธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องในวันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ ศึกษา วิเคราะห์คุณค่าผลงานภูมิ ปัญญาท้องถิ่นด้านพระพุทธศาสนา มุ่งอนุรักษ์ศาสนวัตถุและ ศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง พระรัตนตรัย(วิเคราะห์ ความหมายและคุณค่าของพุทธะ) อริยสัจ 4 ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) : ชั้นที่ 5 – นามรูป, สมุทัย(ธรรม ที่ควรละ) : หลักกรรม – นิยาม 5 วิคก 3 นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ) : ภาวนา 4, มรรค (ธรรมที่ควร เจริญ) : พระสัทธรรม 3 ปัญญาวิสุทธิธรรม 4 พละ 5 อุปาสนกรรม 5 มงคล 38 ในเรื่องสงเคราะห์ บุตร สงเคราะห์ภรรยา และสันโดษ พุทธศาสนสุภาษิต คือ จิตต์ หนดี สุขาวห์ (จิตที่ฝึกดีแล้ว นำ สุขมาให้) น อุจจาวจ ปรนิตตา ทสฺสยนฺติ (บัณฑิตย่อมไม่แสดงอาการขึ้น ๆ ลง ๆ) นคติ โลก อนินฺทิโต (คนที่ไม่ถูกนิทาน ไม่มีในโลก) โกธ ฆตฺวา สุขํ เสติ (ฆ่าความโกรธได้ย่อมอยู่เป็นสุข)

⁶ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดสรรการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม ศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544, หน้า 157.

พระไตรปิฎก วิเคราะห์ความสำคัญและคุณค่าของพระไตรปิฎก เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก (การครองตนเป็นพลเมืองที่ดี) ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา คือ ภพ-ภูมิ การบริหารจัดการและเจริญปัญญา สวดมนต์แปลและแผ่เมตตา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ฝึกการบริหารจัดการและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน นำวิธีการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้คุณภาพชีวิตและสังคม พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ 2 วิธีคือ วิธีคิดแบบสามัญลักษณะ และวิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา เรื่องพระอัสสชิ พระกัสาโคตมเถรี พระนางมัลลิกา และหมอชีวกโกมารภัจ ชาวพุทธตัวอย่าง พระนาคเสน-พระยามิลินท์ สมเด็จพระวันรัต(แสง เขมจารี) พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สุชีพ ปุญญานุภาพ หน้าที่ชาวพุทธ เรื่องการเข้าใจในกิจของพระภิกษุ เช่น การศึกษา การปฏิบัติธรรม และการเป็นนักบวชที่ดี การศึกษาเรื่องคุณสมบัติของทายกและปฏิคาหก การรักษาศีล 8 การเข้าร่วมกิจกรรมและเป็นสมาชิกขององค์กรชาวพุทธ การเป็นชาวพุทธที่ดีตามหลักทศเบื่องบนในทศ 6 การเข้าค่ายคุณธรรม การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ศาสนพิธี เรื่องประเภทของพุทธศาสนา พิธี ศาสนพิธีเนื่องด้วยพุทธบัญญัติ พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีเวียนเทียน ถวายสังฆทาน ถวายผ้าอาบน้าฝน พิธีทอดกฐิน พิธีปวารณา ศาสนพิธีที่นำพระพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวเนื่อง เช่น การทำบุญเลี้ยงพระในโอกาสต่าง ๆ มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ เรื่องการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ทางกาย วาจา และใจที่ประกอบด้วยเมตตา การปฏิสันถารที่เหมาะสมต่อพระภิกษุในโอกาสต่างๆ สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา เรื่องพระพุทธศาสนากับการศึกษาที่สมบูรณ์

เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยิ่ง ต่อพระรัตนตรัย และรักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถนำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคมโดยรวม

2.2.2 คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5⁷ .

ศึกษา วิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติ สร้างความคิดรวบยอด นำภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพปัญหาชีวิต สภาพแวดล้อมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักและเห็นคุณค่าในเรื่องต่อไปนี้

พระพุทธ เกี่ยวกับประวัติและความสำคัญพระพุทธศาสนา เรื่องลักษณะประชาธิปไตย ในพระพุทธศาสนา หลักการของพระพุทธศาสนากับหลักวิทยาศาสตร์ พระพุทธศาสนานับการฝึกหัดอบรมตน การพึ่งตนเอง และการมุ่งอิสรภาพ การคิดตามนัยแห่งพระพุทธศาสนาและการคิดแบบวิทยาศาสตร์ พุทธประวัติ วิเคราะห์พุทธประวัติ ด้านวิธีการสอน และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวพุทธจริยาชดก เรื่องมโหสถชาดก วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หลักธรรม คติธรรมที่เกี่ยวข้องกับวันธรรมสวนะและ เทศกาลสำคัญ ศึกษา วิเคราะห์ คุณค่า ผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพระพุทธศาสนา มุ่งอนุรักษ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่องพระรัตนตรัย(วิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของธรรมะ) อริยสัจ 4 ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) : จันท์ 5 – โลกธรรม 8, สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) : กรรมนิยาม – กรรม 12 มิจจาวณิชชา 5, นิโรธ(ธรรมที่ควรบรรลุ) : วิมุตติ 5, มรรค(ธรรมที่ควรเจริญ) : อปรีหานิยธรรม 7 ปาปณิกกรรม 3 ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิยธรรม 4 โภคอาทิยะ 5 อริยวัฑฒ 5 มงคล 38 ในเรื่องเมื่อถูกโลกธรรมจิตไม่หวั่นไหว จิตไม่เศร้าโศก จิตไม่มัวหมอง จิตเกษม พุทธศาสนสุภาษิต คือปฏิรูปการี ชุรวา อุฏฐาตา วินุทเต ธนั(คนขยันเอาการเอางาน กระทำเหมาะสมยอมหาทรัพย์ได้) วายเมเถว ปุริโส ยาว อตฺตสฺส นิปฺพทา (เกิดเป็นคนควรจะพยายาม จนกว่าจะประสบความสำเร็จ) สนฺตุฏฐีปรมฺม ธนั (ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง) อธิทานั ทุกข์ โลก (การเป็นหนี้เป็นทุกข์ในโลก) พระไตรปิฎก วิเคราะห์การสังคายนาและการเผยแผ่พระไตรปิฎก เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก(คนครองเรือนที่ร้ายและที่ดี 10 ประเภท) ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา คือ โพธิปักขิยธรรม วาสนา – บารมี การบริหารจัดการและเจริญปัญญา สวดมนต์แปลและแผ่เมตตา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ฝึกการบริหารจัดการและเจริญปัญญาตามหลักสติปัญญา นำวิธีการบริหารจัดการและเจริญปัญญาไปใช้ในการ

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 158.

พัฒนาการเรียนรู้คุณภาพชีวิตและสังคม พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ 2 วิธีคือ วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ และวิธีคิดแบบวิภาษวาท ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการนำ หลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา เรื่องพระอนูรุทธะ พระองคุลิมาล พระธัมมทินนาเถรี จิตตคหบดี ชาวพุทธตัวอย่าง สมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) พระธรรมโกศาจารย์(ปัญญานันทภิกขุ) ดร. เอ็มเบดการ์ หน้าที่ชาวพุทธ เรื่องการบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ประโยชน์ของการบรรพชาอุปสมบท การบวช เป็นแม่ชี และธรรมจาริณี หรือเนกขัมมনারี การศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์และธรรมศึกษา การปลูกจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในสังคมพุทธ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมในฐานะผู้ปกครองและผู้อยู่ในปกครอง ตามหลักทศเบื่องล่างในทศ 6 การเข้าค่ายคุณธรรม เข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ มรณาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ เรื่องการแสดงความเคารพตามหลักพระพุทธศาสนาต่อพระรัตนตรัย ปุชณียสถาน ปุชณียวัตถุ และปุชณียบุคคล การปฏิสังขาร ตามหลักปฏิสังขาร 2 ศาสนพิธี เรื่องความหมายความสำคัญ คติธรรมในพิธีกรรม บทสวดมนต์ของนักเรียน งานพิธี คุณค่าและประโยชน์พิธีบรรพชาอุปสมบท คุณสมบัติของผู้ขอบรรพชาอุปสมบท เครื่องอัฐบริขาร สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา เรื่องพระพุทธศาสนากับการเมืองและสันติภาพ

เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระรัตนตรัย และรักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถนำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคมโดยรวม

2.2.3 คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 *

ศึกษา วิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติ สร้างความคิดรวบยอด นำภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพปัญหาชีวิต สภาพแวดล้อมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักและเห็นคุณค่าในเรื่องต่อไปนี้

* เรื่องเดียวกัน, หน้า 160-161.

พระพุทธ เกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา เรื่องพระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์แห่งการศึกษา พระพุทธศาสนาเน้นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยและวิธีการแก้ปัญหาพระพุทธศาสนาฝึกคนไม่ให้ประมาท พระพุทธศาสนามุ่งประโยชน์สุขและสันติภาพแก่บุคคล สังคม และโลก พุทธประวัติ สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติด้านการบริหารและการธำรงรักษาพระพุทธศาสนา วิเคราะห์พระพุทธเจ้า ในฐานะเป็นมนุษย์ผู้ฝึกตนได้อย่างสูงสุด พระพุทธศาสนากับการพัฒนาแบบยั่งยืน ชาดก เรื่องมหาชนกชาดก วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรม อภิปรายผลที่เกี่ยวข้องเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรม คติธรรม อภิปรายผลที่เกี่ยวข้องเนื่องในวันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญศึกษา วิเคราะห์คุณค่าผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพระพุทธศาสนา มุ่งอนุรักษ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง พระรัตนตรัย(วิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของสังฆะ) อริยสัจ 4 ทุกข์(ธรรมที่ควรรู้) : ขันธ์ 5 – จิต เจตสิก, สมุทัย (ธรรมที่ควรละ): ธรรมนิยาม – ปฏิจสงมุปปาท นิรณ 5 อุปทาน 4 นิโรธ(ธรรมที่ควรบรรลุ) : นิพพาน, มรรค(ธรรมที่ควรเจริญ) : อธิปไตย 3 สาราณียธรรม 6 ทศพิธราชธรรม 10 วิปัสสนาญาณ 9 มงคล 38 ในเรื่องความเพียรเพากิเลส ประพฤติพรหมจรรย์ เห็นอริยสัจ บรรลุนิพพาน พุทธศาสนสุภาษิต คือ ราชา มุข มนุสสานิ (พระราชาเป็นประมุขของประชาชน) สติ โลกสุมิชาโคร (สติเป็นเครื่องต้นในโลก) นตฺถิ สนฺติปริ สุขํ (สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี) นิพพานํ ปรมํ สุขํ (นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง) พระไตรปิฎก วิธีการศึกษาและค้นคว้าพระไตรปิฎก เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก (มหาสาโรปมสูตร) ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา คือ ฌานสมาบัติ – ผลสมาบัติ – นิโรธสมาบัติ สัมมัตตะ - มิจฉัตตะ การบริหารจัดการและเจริญปัญญา สวดมนต์แปลและแผ่เมตตา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน นำวิธีการบริหารจัดการและเจริญปัญญาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้คุณภาพชีวิตและสังคม พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการสรุปทั้ง 10 วิธี ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา เรื่องพระอานนท์ พระปฎาจาราเถรี อุพสุภักทา สุมณมาลาการ ชาวพุทธตัวอย่าง เรื่อง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต) อนุคาริก ธรรมปาละ หน้าที่ชาวพุทธ เรื่อง วิเคราะห์หน้าที่และบทบาทของพระภิกษุในฐานะพระนักเทศน์ พระธรรมทูต พระธรรมจาริก พระวิทยากร พระวิปัสสนาจารย์ และพระนักพัฒนา วิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของอุบาสก อุบาสิกา ที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน วิเคราะห์เกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา ของพุทธบริษัทในสังคมไทย การปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ตามหลักทศเบ็องหลังในทศ 6 การเข้าค่ายคุณธรรม การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระภิกษุ เรื่อง การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติและโลก การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระภิกษุทางกาย วาจา ใจ ศาสนพิธี เรื่อง บุญพิธี ทานพิธี กุศลพิธี วิเคราะห์คุณค่าและประโยชน์ของศาสนพิธี สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา เรื่องพระพุทธศาสนากับการพัฒนาแบบยั่งยืน

เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระรัตนตรัย และรักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถนำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคมโดยรวม

2.2.4 ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6

ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

รู้ และเข้าใจ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาดก หน้าทีชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ชาวพุทธตัวอย่าง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา มีความเข้าใจว่าพระพุทธศาสนามีคำสอนและวิธีการที่เป็นสากล มีข้อปฏิบัติดีทางสายกลางเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีหลักคำสอนเชื่อมโยงกันได้ดีกับศาสตร์สมัยใหม่ เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย มินิสัคดี เห็นคุณค่าและอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น มุ่งมั่นประพฤติ

ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีวิธีคิดแบบสามัญลักษณะ และวิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน และดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ

ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

รู้ และเข้าใจ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาดก หน้าทีชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุชาวพุทธตัวอย่าง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา มีความเข้าใจว่าพระพุทธศาสนามีคำสอนและวิธีการที่เป็นสากล มีข้อปฏิบัติยี้ดทางสายกลางเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีหลักคำสอนเชื่อมโยงกันได้กับศาสตร์สมัยใหม่ เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย มินิสัยดี เห็นคุณค่าและอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศาสนสถาน ในท้องถิ่น มุ่งมั่นประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีวิธีคิดแบบแยกแยะ ส่วนประกอบ และวิธีคิดแบบวิภาษวาท ดำเนินชีวิตอย่างมีสติ สัมปชัญญะ ประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้เพื่อพัฒนาตนสังคมและสิ่งแวดล้อม

ผลการเรียนรู้สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

รู้ และเข้าใจ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาดก หน้าทีชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ชาวพุทธตัวอย่าง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา มีความเข้าใจว่าพระพุทธศาสนามีคำสอนและวิธีการที่เป็นสากล มีข้อปฏิบัติยี้ดทางสายกลางเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีหลักคำสอนเชื่อมโยงกันได้กับศาสตร์สมัยใหม่ เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย มินิสัยดี เห็นคุณค่าและอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น มุ่งมั่นประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ และดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ ในขณะเดียวกันให้ตระหนักถึงคุณค่าของชีวิตที่

ดำเนินไปตามกระบวนการแห่งปฏิจจสมุปบาท สรรพสัตว์ต้องอาศัยกัน ทั้งนี้เพื่อให้เป็นคนมีใจกว้างและมีเหตุผลสำหรับการเป็นพลเมืองดีของสังคม ประเทศชาติและโลก

2.3 การสอนวิชาพระพุทธศาสนาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษา

2.3.1 พัฒนาการของหลักสูตรการเรียนรู้พระพุทธศาสนา⁹

สำหรับพัฒนาการการจัดการเรียนรู้หรือนำเอาวิชาพระพุทธศาสนา เข้าไปดำเนินการสอนในหลักสูตรการศึกษาของชาติในอดีตนั้นพบว่าการดำเนินการดังต่อไปนี้ เมื่อปี พ.ศ. 2445 กระทรวงธรรมการได้กำหนดให้มี “วิชาจรรยา” เป็นครั้งแรกในหลักสูตรทุกชั้น โดยให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก เพื่อก่อผลึกกลานนิสัยใจคอของกุลบุตรกุลธิดาในสมัยนั้น และได้ถือเป็นนโยบาย ให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกกับวิชานี้มาตลอด จนถึง พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นช่วงการเปลี่ยนการปกครองของประเทศไทยมาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ได้มีการปรับปรุงหลักสูตร วิชาจรรยาก็มีส่วนต้องปรับปรุงตามไปด้วย โดยขยายออกไปเป็นหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม เนื้อหาของวิชาศาสนาและจริยธรรมจะมีลักษณะเป็นจริยธรรมสากลมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยของประชาชน อย่างไรก็ตามการปรับปรุงหลักสูตรในห้วงเวลาต่อมาก็หันกลับมาให้ความสำคัญโดยเพิ่มเนื้อหาสาระของศาสนาและจริยธรรมนี้ขึ้นอีก เนื่องจากเยาวชนมีปัญหาด้านศีลธรรมมากขึ้น

ในการประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 วิชาศีลธรรมถูกบูรณาการอยู่ในวิชาบังคับและวิชาเลือก ต่อมากระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศเพิ่มเติมเนื้อหาในหลักสูตรสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา โดยประกาศให้ใช้ในปีการศึกษา 2526 สำหรับมัธยมศึกษาตอนต้น ปีการศึกษา 2527 ประกาศเพิ่มเติมเพิ่มรายวิชาเลือก ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ต่อมากระทรวงศึกษาธิการมีคำสั่งที่ วก 1193/2534 เรื่อง ปรับปรุงอธิบายในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในกลุ่มสร้างเสริม

⁹ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา, หน้า 7.

ประสบการณ์ชีวิตและกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ให้โรงเรียนที่อยู่ในโครงการโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตรการจัดการเรียนการสอนตามเนื้อหาที่ปรับปรุงใหม่พร้อมกันทุกชั้น ตั้งแต่ปีการศึกษา 2535 สำหรับ โรงเรียนประถมศึกษาทั่วไปจัดการเรียนการสอน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 2 ตั้งแต่ปีการศึกษา 2535 ส่วนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-6 ให้จัดการเรียนการสอนตามเนื้อหาที่ปรับปรุงปีการศึกษาถัดไป ปีละ 1 ชั้นตามลำดับ ซึ่งจะครบทุกชั้นในปีการศึกษา 2539 โดยสอดคล้องกับคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ วก 611/2533 เรื่อง ใช้หลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521)ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

การปรับปรุงหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) กระทรวงศึกษาธิการได้เห็นชอบให้กรมวิชาการดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรทุกระดับ และมีคำสั่งให้โรงเรียนร่วมพัฒนาหลักสูตรทุกระดับ ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา นำหลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ให้ใช้เป็นการนำร่องก่อน ในปีการศึกษา 2533 ทุกชั้น และให้โรงเรียน ทั่วประเทศใช้ในปีการศึกษา 2534 โดยมีผลบังคับใช้ปีละชั้นในแต่ละระดับ ตามคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ วก 611 และ 612 และ 613/2533 นั้น หลังจากที่หลักสูตรได้นำไปใช้ชั่วระยะหนึ่งแล้ว ได้มีคำถาม ข้อเสนอจากองค์กรบุคลากรที่หวังดีต่อพระพุทธศาสนาว่า การปรับปรุงหลักสูตรครั้งนี้ ได้ตัดทอนวิชาพระพุทธศาสนาให้น้อยลงไปทั้งคาบวิชา และเนื้อหา กรมวิชาการจึงขอความเห็นชอบ กระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้

1. ระดับประถมศึกษา

เพิ่มเนื้อหาสาระและเวลาเรียน ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ดังนี้

- กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สพข.) ปรับหน่วยย่อยที่ 3 ของหน่วยที่ 4 จาก “ศาสนาในประเทศไทย” เป็น “พระพุทธศาสนา” กำหนดให้เรียน 60 คาบ ตลอดปีทุกชั้น
- กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย (สสน.) ให้เปลี่ยนคำว่า “จริยศึกษา” เป็น “พระพุทธศาสนา” (ภาคศีลธรรม) และกำหนดให้เรียน 180 คาบ ตลอดปีทุกชั้น

2. ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

-เพิ่มวิชา “พระพุทธศาสนา” เพิ่มวิชาเลือกเสรีกลุ่มสังคมศึกษา กำหนดให้เรียน 2 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน ได้ 1 หน่วยการเรียนรู้ รวม 80 คาบ/ปี ทั้งยังกำหนดให้นักเรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาทุกคนต้องเรียน

3. ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

เพิ่มคาบเวลาเรียนวิชาพระพุทธศาสนาเป็น 2 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน และปรับปรุงเนื้อหาพระพุทธศาสนาใหม่ให้สอดคล้องกับคาบที่เพิ่มขึ้น ยังกำหนดให้นักเรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาทุกคนต้องเรียน

ซึ่งหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาดังกล่าวได้มีการใช้มาจนถึงปีพ.ศ.2540 แม้ว่าเวลาที่ให้หลักสูตรดังกล่าว ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังพบว่าวิชาพระพุทธศาสนา ยังเป็นวิชาที่มีความไม่ชัดเจนในเรื่องของความน่าสนใจ เหตุเพราะโรงเรียนต่างๆ มักจะไม่ใส่ใจกับการสอนวิชาการทางพระพุทธศาสนามากนัก ต่อมาเมื่อมีการร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 ขึ้นโดยในสาระของรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้มีการจัดทำพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการศึกษาขึ้นซึ่งก็ได้แก่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ทำให้มีการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาของชาติขึ้นซึ่งวิชาพระพุทธศาสนาก็มีนัยที่จะต้องมีการปรับปรุงเช่นกันทั้งนี้ก็เพื่อให้เนื้อหาวิชาการทางพระพุทธศาสนานั้นมีความชัดเจนและทันสมัยเหมาะสมกับยุคของการเปลี่ยนแปลงโดยมีพัฒนาการการจัดทำหลักสูตรพระพุทธศาสนาดังนี้วันที่ 2 พฤษภาคม 2542 กระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ วก 166/2544 เรื่อง ให้ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และเป็นคนไทย ได้กำหนดจุดหมายข้อ 1 ให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานเกี่ยวกับศาสนา ศิลธรรม จริยธรรม เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ 12 ปี หรือมาตรฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้ในกลุ่มสังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม และกรมวิชาการได้มีหนังสือลงวันที่ 24 เมษายน 2545 กำหนดแนวทางการจัดการเรียนรู้สาระที่ 1 ศาสนา ศิลธรรม จริยธรรม ในส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น สถานศึกษาควรจัดให้ผู้เรียนที่นับถือศาสนา

พุทธได้เรียนรู้ประมาณ 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เพื่อเน้นความเป็นคนดี โดยมาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ในสาระศาสนา ศิลธรรม จริยธรรม

2.1.4 บทบาทครูและนักเรียนในกรอบสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ระดับ มัธยมศึกษาตอนต้น

1.บทบาทของครู

การจัดกระบวนการเรียนรู้ ในสถานการณ์ทั่วไป มักจะประกอบด้วยบุคคลผู้เกี่ยวข้อง 2 กลุ่ม คือ ผู้สอนและผู้เรียน สิ่งที่ต้องคำนึงถึงคือ ผู้สอนจะต้องทำการศึกษาหลักสูตรวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น กำหนดผลการเรียนรู้ เนื้อหาสาระ ที่จะนำไปสอน เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน และไปกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ หรือวิธีการเรียนรู้ และลักษณะรูปแบบการเรียนรู้ของผู้เรียน บทบาทที่สำคัญของครูจึงต้องนำจิตวิทยาการเรียนการสอน ที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ที่เกิดผลมากที่สุด สำหรับการจัดออกแบบกิจกรรม ที่จะใช้ในการจัดการเรียนรู้นั้น ครูผู้สอนจึงต้องควรคำนึงถึงองค์ประกอบทางด้านจิตวิทยาที่มีอิทธิพลต่อผู้เรียน เช่น

1.ครูควรมีการสำรวจประสบการณ์ การเรียนรู้ของผู้เรียนว่า ผู้เรียนแต่ละคนจะต้องใช้เวลาในการเรียนรู้นานน้อยแค่ไหน อย่างไร ต้องให้โอกาสกับผู้เรียน ได้ใช้กระบวนการสืบเสาะแสวงหาความรู้ที่ค้นพบด้วยตนเองมากน้อยเพียงใด การค้นพบความรู้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่มีคุณค่าอันจะทำให้ผู้เรียนนั้นมีความภูมิใจต่อตัวผู้เรียนเองเป็นอย่างมาก

2.ครูควรใช้การบูรณาการ ซึ่งเป็นการนำกระบวนการที่ต่อเนื่องจากขั้นตอนการสำรวจประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน อันรวมไปถึงสถานการณ์ เงื่อนไขการเรียนรู้ สิ่งแวดล้อมที่จะให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง เป็นการบูรณาการความรู้ใหม่เข้ากับความรู้เดิม และพร้อมที่จะนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ สร้างสรรค์และแก้ไขปัญหาต่อไป

3.ครูจะต้องมีวิธีการถ่ายทอดความรู้ เป็นขั้นที่ผู้เรียนสามารถแสดงพฤติกรรม ทั้งในด้านความรู้ความคิด ทักษะ เจตคติ และค่านิยม เพื่อประยุกต์ใช้ในการแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง โดยพิจารณาจากผลการเรียนรู้ที่กำหนดไว้นั้น ผู้เรียนควรมีโอกาสได้ฝึกปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่ระบุหรือคาดหวังไว้ ส่วนประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดนั้น ควรเป็นสิ่ง

ที่ทำให้ผู้เรียนมีความพึงพอใจในการที่จะได้ฝึกปฏิบัติ และมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับผลการเรียนรู้ ที่กำหนดไว้อย่างไร ประสบการณ์ของการเรียนรู้ที่จัดต้องอยู่ในขอบข่ายความสามารถของผู้เรียน ประสบการณ์การเรียนรู้ ควรมีรูปแบบที่หลากหลาย ซึ่งอาจจะนำไปสู่การบรรลุผลการเรียนรู้ข้อเดียวก็ได้ ในขณะที่เดียวกันประสบการณ์การเรียนรู้ข้อเดียว อาจจะนำไปสู่การบรรลุผลการเรียนรู้หลายข้อก็ได้ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ควรเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงออกโดยไม่มีความรู้สึกว่าตนกำลังถูกบังคับให้ทำ เพราะถ้ามีการบังคับจะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้น้อย

4.ครูควรจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการ ความสนใจ และความถนัดของผู้เรียนแต่ละคน โดยมีความเชื่อว่า ผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้สูงสุดตามศักยภาพ

5.ครูต้องคอยเป็นผู้เอื้ออำนวยความสะดวก ในการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนได้ผ่านกระบวนการการเรียนรู้แล้ว ผู้เรียนควรจะต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรม จากความไม่รู้ เป็นรู้และรู้จริง จากทำไม่ได้ ทำไม่เป็นนั้นเปลี่ยนมา ทำได้ ทำเป็น จากไม่ชอบ เปลี่ยนมาเป็นชอบ คือ ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ครูต้องมองผู้เรียนว่า มีภูมิรู้และภูมิธรรมอยู่ในระดับหนึ่ง ครูจะให้หลักการของศาสตร์ที่จะสอนเท่าที่จำเป็น ให้เพียงวิธีการเรียนรู้แต่ต้องพยายามส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จากการปฏิบัติของตนเองให้มากที่สุด หรือที่เรียกว่าเรียนจากสมาธิและพิจารณาตน (Self Learning) คือเรียนไปประเมินผลการปฏิบัติของตนเอง ปรับปรุงให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ รู้รอบ รู้ลึกและรู้แจ้งในที่สุด

6.ครูต้องทบทวนบทบาทของตนเองใหม่ว่าตนคือ ผู้ที่ให้องค์คุณของกัลยาณมิตร 7 ประการ คือ

- 6.1 วางตนในฐานะผู้ที่ศิษย์ไว้วางใจ
- 6.2 วางตนในหน้าเคารพ
- 6.3 วางตนในฐานะผู้ทรงคุณความรู้
- 6.4 วางตนในฐานะเป็นที่ปรึกษาที่ดี
- 6.5 วางตนในฐานะผู้ฟังที่ดี ฟังทั้งคำพูดและความรู้สึกของศิษย์
- 6.6 วางตนเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติ

7. ครูจะต้องรู้จักเด็กเป็นรายกลุ่ม เป็นรายบุคคลและมองว่า ผู้เรียนทุกคนมี โอกาสที่จะเป็นอัจฉริยะได้อย่างน้อย 8 ด้าน คือ ด้านเหตุผล ภาษา ศิลปะ การสัมผัส คนตรี มนุษย์สัมพันธ์ การเข้าใจตนเองหรือเข้าใจในชีวิต เข้าใจในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือที่เรียกว่า อัจฉริยภาพในเชิงพหุปัญญา (Multiple Intelligences) ของโฮเวิร์ดการ์ดเนอร์

8. ครูต้องพร้อมให้ความรัก และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แก่ลูกศิษย์ ครูต้องเปลี่ยน หน้าที่จากผู้สอนเป็นผู้ออกแบบการเรียนรู้ ให้เอื้อต่อการพัฒนาไปสู่อัจฉริยภาพทั้ง 8 ด้านของ เด็กแต่ละคน

9. การจัดการเรียนการสอนหรือการจัดการเรียนรู้ ครูจะต้องเน้นและให้ ความสำคัญกับผู้เรียนควบคู่ไปกับธรรมชาติของวิชา ครูจะต้องรู้จักนักเรียน ให้นักเรียนรู้ หลักการ วิธีการเรียนรู้ และคุณธรรมที่จะเกิดตามธรรมชาติของวิชา

10. ครูควรจัดประสบการณ์และกิจกรรมที่ใช้คุณธรรมนำความรู้ บูรณาการ คุณธรรมในการจัดประสบการณ์ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และทุกขั้นตอนในการจัดการเรียนรู้ โดยถือว่าครูทุกคนมีหน้าที่พัฒนาผู้เรียนให้ประพฤติตนยึดหลักคุณธรรม และพัฒนาคนให้มี ค่านิยมอันพึงประสงค์

สรุปได้ว่า ครูมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นผู้ออกแบบการจัดการเรียนรู้ เพื่อเอื้อ อำนาจความสะดวกให้ผู้เรียนเป็นผู้แสวงหาความรู้และพัฒนาตนเอง ในบรรยากาศและ สถานการณ์ที่ครูจัดให้ผู้เรียนได้คิดเอง ปฏิบัติเองและนำไปสู่การสร้างความรู้ด้วยตนเองอย่างพึง พอใจ การรู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคล หรือรายกลุ่ม จะช่วยให้ครูมีข้อมูลที่สำคัญในการ ออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม สนองตอบความต้องการ ความถนัด ความ สนใจและวิธีการหรือลีลาการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน และบทบาทสำคัญยิ่ง คือ ครูเป็น แบบอย่างที่ดีในทุกด้าน

2.บทบาทของผู้เรียนในการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา

การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่สุดหรือเป็นศูนย์กลาง เป็น การจัดการเรียนรู้ที่เอาชีวิตจริงและเงื่อนไขการรับรู้ของผู้เรียนเป็นตัวตั้ง ผู้เรียนมีอิสรภาพได้รับ การส่งเสริมให้พัฒนาเต็มศักยภาพของความเป็นมนุษย์ ทั้งจิตใจ ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ผู้เรียนได้รับการพัฒนาแบบองค์รวม ได้รับการฝึกให้มีศักยภาพในการสร้างรูปแบบ

การคิด ผู้เรียนเป็นผู้กระทำกิจกรรมการเรียนรู้ได้ถูกต้องแม่นยำ ตามธรรมชาติของวิชาด้วยความรู้สึกที่ดีงามอันเป็นการสร้างบุคลิกภาพที่ดี คิดอย่างมีระบบและวิจารณ์ญาณ อยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข เรียนรู้ตลอดชีวิตและเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ สำหรับบทบาทหน้าที่สำคัญของผู้เรียน ได้แก่

1.ตระหนักถึงความสำคัญในบทบาทของตนเอง ที่จะเป็นผู้ครองกิจกรรมและร่วมประเมินผลการเรียนตลอดเวลา และถ้าเป็นคนร่วมออกแบบการเรียนรู้ด้วยก็ยิ่งสมบูรณ์แบบมากขึ้น

2.มีส่วนร่วม ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ลงมือทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง จากการมี ปฏิสัมพันธ์ แลกเปลี่ยน วิเคราะห์ประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น

3.ต้องรู้หลักความจริง หลักการ เหตุผล กฎเกณฑ์ กฎธรรมะ และหลักการที่จะทำให้เกิดผล

4.รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้จักประโยชน์ที่คนต้องการ รู้ผลที่เกิดจากเหตุ รู้ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำ

5.รู้ว่าตนเองนั้นมีฐานะ ภาวะ เพศ ความรู้ ความสามารถ และคุณธรรม ขณะนี้เป็นอย่างไรและประพฤติให้เหมาะสมต่อสถานการณ์สิ่งแวดล้อม รู้จักปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

6.รู้ความพอดีด้านต่างๆ เช่น การใช้ยาเสพติด การบริโภคอาหาร และการกระทำต่าง ๆ

7.รู้จักกาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องประกอบกิจกรรมในหน้าที่การงาน เช่น การตรงต่อเวลา และเหมาะสมกับเวลา

8.รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลว่า เรามีความสามารถและคุณธรรมอย่างไร ใครยิ่งหย่อนกว่ากัน การปฏิบัติต่อบุคคลนั้นว่าควรคบหรือไม่ จะตำหนิ ขกย่อง แนะนำสั่งสอนอย่างไร

9.รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลว่า เรามีความสามารถและคุณธรรมอย่างไร ใครยิ่งหย่อนกว่ากัน การจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นว่าควรคบหรือไม่ จะตำหนิ ขกย่อง แนะนำสั่งสอนอย่างไร

10. มีศรัทธา มีความละเอียดรอบาป มีความกลัวต่อบาป มีความเพียร มีสติ มีจิตใจมั่นคง และมีปัญญา

11. รู้ว่าจะปรึกษาสิ่งใดกับใคร ต้องไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น

12. ไม่คิด ไม่พูด และไม่ทำสิ่งใดที่เป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

13. มีความเห็นชอบว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

14. ให้อานด้วยความบริสุทธิ์ใจ คือ เอื้อเฟื้อตามกำลังความสามารถ โดยไม่หวัง

ผลตอบแทน

โดยสรุปก็คือ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุดในสาระพระพุทธศาสนา ไม่ใช่วิธีการเรียนรู้โดยวิธีการหนึ่ง แต่เป็นกระบวนการทัศน์ในการจัดการเรียนรู้ (Learning Paradigm) ซึ่งเอื้อให้ผู้เรียนรู้จากการปฏิบัติของตนเอง โดยใช้ทักษะการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ทั้งของครูและผู้เรียน

2.4 การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา

การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ตามแนวหลักสูตรของการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธ ศักราช 2544 จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยสภาพแวดล้อม เป็นองค์ประกอบทางการศึกษา ทางโรงเรียนจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน นอกโรงเรียน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา โดยสร้างบรรยากาศของการเรียนการสอน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ที่จะทำให้การเรียนการสอนเป็นสิ่งที่น่าสนใจ โดยธรรมชาติมนุษย์มีความเบื่อหน่ายต่อความจำเจ ดังนั้น การจัดสภาพแวดล้อมจึงจำเป็นต่อการเรียนการสอน ไม่ว่าจะเป็นจัดในชั้นเรียน การจัดที่นั่ง การนำนักเรียนออกไปเรียนนอกพื้นที่ การจัดป้ายนิเทศและสื่อการเรียนต่าง ๆ ให้มีรูปแบบที่หลากหลาย ย่อมช่วยให้การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาที่ทันสมัย น่าสนใจในการศึกษาเรียนรู้

ในระดับมัธยมศึกษา มีบรรยากาศที่แตกต่างจากระดับอนุบาล ระดับประถมและมัธยมต้น โดยสภาพห้องเรียนไม่จำเป็นต้องมีสีสดใสสดุดตา แต่มีความเรียบง่าย สะอาด ปลอดภัย โปร่ง ถูกสุขลักษณะ ในประเด็นต่อไปนี้

2.4.1 ภายในโรงเรียน

ภายในโรงเรียนเป็นแห่งแรกที่จะต้องให้ความสนใจ เพราะเปรียบเสมือนบ้านเรือน อันเป็นรูปร่างภายนอกที่แลเห็นจากที่ไกล ที่จะต้องตกแต่งให้สวยงาม เป็นสถานที่น่าเข้ามาสัมผัส จึงจะต้องมีการวางแผนให้ดี

- 1.ภายในโรงเรียนมีพระพุทธรูป ประดิษฐานเด่นเป็นสง่า ภายในโรงเรียน เพื่อเป็นที่สักการบูชาของครู นักเรียนและบุคคลที่ผ่านไปผ่านมา
- 2.ภายในโรงเรียนมีห้องประชุม ห้องจริยศึกษา ห้องปฏิบัติธรรม ในการฝึกอบรมสมาธิกรรมฐาน
- 3.ถ้าสถานที่ของโรงเรียนกว้าง มีร่มไม้ ที่อำนวยความสะดวกพอสมควรครูอาจพานักเรียนเปลี่ยนบรรยากาศ โดยพานักเรียนไปนั่งเรียนที่สนามใต้ร่มไม้ท่ามกลางธรรมชาติที่มีความสงบเพียงพอ
- 4.ถ้าโรงเรียนอยู่ใกล้วัด มีวิหารที่กว้างขวางพอ ครูอาจพานักเรียนไปเรียนที่โบสถ์ วิหาร หรือศาลาการเปรียญ รวมไปถึงพานักเรียนรู้และเข้าใจในความเป็นมาของวัดบ้าง พระใด ปิฎกบ้าง เพราะวัดเป็นแหล่งให้ความรู้เป็นอย่างดี ทั้งเนื้อหาของหลักธรรมและศิลปกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 5.ในช่วงเวลาเช้า ขณะเช้าแถวมีการนิมนต์พระมาให้โอวาทอยู่เสมอ

2.4.2 ภายในห้องเรียน

ภายในห้องเรียน เปรียบเสมือนภายในบ้านเรือนที่จะต้องจัดสิ่งของต่าง ๆ ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยและสวยงาม

- 1.ควรจัดโต๊ะเรียนใหม่ให้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ จากการนั่งเรียงแถว ก็เปลี่ยนเป็นรูปตัว U บ้าง ตัว V บ้าง ครึ่งวงกลมบ้าง
2. ควรจัดให้มีหิ้งบูชาพระพุทธรูปหรือภาพพระพุทธรูปภายในห้องเรียน
- 3.ภายในห้องเรียนมีกิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ทุกวันศุกร์

4.มีการจัดกลุ่มธรรม เช่น กลุ่มมรรคมีองค์แปด, กลุ่มพรหมวิหารสี่

2.4.3 ภายนอกโรงเรียน

ภายนอกโรงเรียน เป็นโลกกว้างที่จะต้องศึกษา อย่างถูกวิธีโดยมีครูเป็นผู้แนะนำ สิ่งต่าง ๆ ให้นักเรียนทราบถึงสภาพความเป็นอยู่ กิจกรรม วิถีชีวิตของท้องถิ่นรวมไปถึงการดำรงชีพของชุมชน และยังมีการสอนหลักธรรม โดยอาศัยธรรมชาติเป็นสื่อในการเรียนรู้

2.5 หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษา ปีที่ 4-6

2.5.1. คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4¹⁰

การอธิบายเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 อธิบายถึงเรื่อง ดังต่อไปนี้

1. เรื่อง พระรัตนตรัย โดยมีจุดประสงค์ให้ผู้เรียนสามารถบอกความหมายพระรัตนตรัยได้ เห็นคุณค่าพระรัตนตรัยและนำมาเป็นที่พึ่งของชีวิตได้ วิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของพุทธะ

พระรัตนตรัย มาจากคำว่า พระ (แปลว่า ประเสริฐ) + รัตนะ (แปลว่า แก้วที่ล้ำค่า) + ตรัย (แปลว่า สาม) เมื่อรวมกันเข้า แปลว่า แก้วอันประเสริฐทั้งสาม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของพระพุทธศาสนา

พระรัตนตรัย หมายถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

ก. พระพุทธ หมายถึง องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นศาสดาของพระพุทธศาสนา ซึ่งตรัสรู้ชอบโดยพระองค์เองก่อนแล้วจึงสอนธรรม เพื่อความสุขแก่ชาวโลก ทรงประกอบด้วยพระพุทธรูปโดยย่อมี 3 คือ

1. พระปัญญาคุณ ทรงมีปัญญารู้ผู้เสมอเหมือนมิได้

¹⁰ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต),, การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา, หน้า 157.

2. พระวิสุทธิคุณ ทรงมีความบริสุทธิ์ ไม่มีใครตำหนิได้

3. พระมหากรุณาคุณ ทรงมีพระกรุณาต่อสรรพสัตว์ทั้งปวง

พุทธคุณโดยพิสดารมี 9 คือ

1. ทรงเป็นพระอรหันต์

2. ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เองแล้วสอนให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม

3. ทรงถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ

4. ทรงเสด็จไปได้

5. ทรงรู้แจ้งโลก

6. ทรงเป็นนักฝึกที่ยอดเยี่ยม

7. ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

8. ทรงเป็นผู้รู้ผู้ตื่นผู้เบิกบาน

9. ทรงเป็นผู้จำแนกแจกธรรม

ข. พระธรรม หมายถึง ความจริงที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบ ได้แก่
หลักธรรมคำสอนของพระองค์ ที่รวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่เรียกว่า พระไตรปิฎก

ค. พระสงฆ์ หมายถึง สาวกของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติตามคำสอน
แล้วนำมาเผยแผ่เพื่อประโยชน์สุขของสังคม

ความหมายและคุณค่าของพุทธะ

พุทธะ : แบบอย่างของมนุษย์ผู้ที่ฝึกตนได้อย่างสูงสุด

พุทธะ แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ในที่นี้ หมายถึงพระพุทธเจ้า ผู้เป็นศาสดาของ
พระพุทธศาสนา พระองค์ทรงเป็นตัวอย่างของผู้ที่มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ว่า
สามารถพัฒนาตนได้ โดยไม่ต้องอาศัยเทพเจ้ามาดลบันดาลให้เป็น เพียงแต่ตนมีความพยายามใน
การที่จะพัฒนาตนให้มีคุณธรรมและจริยธรรมสูงขึ้นไปตามลำดับ จนบรรลู่ถึงพระนิพพาน หลุด
จากวงจรแห่งการเวียนว่ายตายเกิด

คุณค่าของพระพุทธ

พระองค์ทรงเป็นแบบอย่างของมนุษย์ว่าฝึกตนได้และสำเร็จ ทรงเสียสละเพื่อศาสนิกประกอบด้วยความค่า 3 ประการ คือ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ ด้วยพระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ ทำให้พระองค์บรรลุความเป็นพระพุทธเจ้า พระมหากรุณาธิคุณ ทำให้พระองค์บำเพ็ญพุทธกิจ ตลอดเวลา 45 พรรษาในการช่วยเหลือมนุษย์ให้พ้นจากวัฏฏะสงสาร

2. อริยสัจ 4 มีจุดประสงค์สามารถอธิบายความหมายและสาระหลักอริยสัจ 4 ได้ เห็นคุณค่าของอริยสัจ 4 และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

อริยสัจ 4 หมายถึงความจริงอันประเสริฐ, ความจริงของพระอริยะ เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญหลายประเด็น คือ

1. เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบเป็นคนแรก
2. เป็นแกนกลางของหลักธรรมทั้งหลาย
3. เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนมากที่สุดในเวลา 45 พรรษาของพระพุทธเจ้า
4. เป็นหลักธรรมที่สมบูรณ์ที่สุด คือมีทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ

หน้าที่ต่ออริยสัจ

ในการศึกษาอริยสัจอย่างถูกต้อง จะต้องรู้ว่าอริยสัจแต่ละข้อทำหน้าที่อะไรบ้าง เมื่อรู้หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่ออริยสัจได้ถูกต้องแล้ว ย่อมทำให้การศึกษามรรคได้ประโยชน์ในเชิงปฏิบัติ และนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตได้ หน้าที่แต่ละข้อที่ควรปฏิบัติให้ถูกต้อง คือ

อริยสัจ	หน้าที่ต่ออริยสัจ
1. ทุกข์ หรือ ปัญหา	ควรกำหนดรู้ให้ชัดว่าคืออะไร
2. สมุทัย หรือ สาเหตุ	ควรละ
3. นิโรธ หรือ จุดหมาย	ควรบรรลุ
4. มรรค หรือ วิธีการ	ควรเจริญ

สรุปหลักธรรมลงในอริยสัจ

หลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ มีมากถึง 84,000 พระธรรมชั้นตรี สามารถสรุปลงในอริยสัจได้ ในชั้นนี้ กำหนดให้ศึกษาดังนี้

ธรรมที่ควรรู้ (ทุกข์)	ธรรมที่ควรละ (สมุทัย)	ธรรมที่ควรบรรลु (นิโรธ)	ธรรมที่ควรเจริญ (มรรค)
ขั้นที่ 5 นามรูป 2	นิยาม 5 วิตก 3	ภาวนา 4	พระสัทธรรม 3 ปัญญาวุฒิธรรม 4 พละ 5 อุบาสกธรรม 5 มงคล 38 ข้อ 1. สงเคราะห์บุตร 2. สงเคราะห์ภรรยา 3. สันโดษ

องค์ประกอบและสาระสำคัญของอริยสัจ

อริยสัจมีองค์ประกอบ 4 ข้อ คือ

1.ทุกข์ หมายถึง ความทุกข์ที่เกิดขึ้นทางกาย ทางใจ ความทุกข์ทางกายเป็นความทุกข์ที่เกิดจากความเกิดความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความหิว ความเจ็บปวดต่าง ๆ ส่วนความทุกข์ทางใจ เกิดจากความคับแค้นใจ ความผิดหวังความประประสพกับสิ่งที่ตนไม่ชอบใจ ความทุกข์เหล่านี้ล้วนเกิดจากความยึดมั่นในขั้นที่ 5 ทุกข์ในอริยสัจนี้เป็นธรรมที่ควรรู้ให้ทัน รู้ให้ชัดว่าคืออะไร ได้แก่ :

- 1.1. ขั้นที่ 5 "ได้แก่องค์ประกอบของชีวิต 5 ประการ"¹¹ โดยแยกออกเป็น 2 ฝ่ายคือ รูปธรรมกับนาม ดังนี้

¹¹ พระมหาวิจิตร วชิรเมธี, หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม็ก, มปป), หน้า 36.

1. รูปธรรม	2. นามธรรม
1.รูป หมายถึง ส่วนประกอบของร่างกายที่ที่เป็นสสาร สามารถสัมผัสและต้องได้ ได้แก่ ธาตุ 4 คือ ธาตุดิน มีลักษณะแข็ง, ธาตุน้ำ มีลักษณะเหลว, ธาตุลม มีลักษณะพัดไหวไปมา ลมพัดขึ้นเบื้องบนพัดลงเบื้องล่าง ธาตุไฟ มีลักษณะร้อนและเผาผลาญ	2.เวทนา หมายถึง ความรู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์ 3.สัญญา หมายถึง ความจำได้หมายรู้ คือ จำรส จำกลิ่น จำเสียง จำเรื่องต่าง ๆ ได้ 4.สังขาร หมายถึง ความคิด ความนึกคิดในทางดี ความคิดในทางชั่วและความคิดที่เป็นกลาง ๆ ไม่จัดว่าดีหรือชั่ว 5.วิญญาณ หมายถึง ความรู้ เป็นความรู้ที่เกิดจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 และทางใจ เช่น ตาเห็นรูปก็รู้ว่าเป็นรูป หูได้ยินเสียงก็รู้ว่าเป็นเสียงอะไร

2.สมุทัย หมายถึง เหตุให้เกิดทุกข์ หรือสาเหตุของปัญหา เพราะความทุกข์ที่เกิดขึ้นนั้นต้องมีสาเหตุจากอะไรบางอย่าง ไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ ดังพุทธพจน์ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด” สาเหตุที่แท้จริงของความทุกข์คือความอยากที่เกินพอดี เรียกว่า ตัณหา ซึ่งมีอยู่ 3 ประเภท คือ 1)กามตัณหา คือ ความอยากทางประสาทสัมผัส เช่นอยากมีรูปร่างที่สวยงาม อยากได้ยินเสียงที่ไพเราะ อยากลิ้มรสที่อร่อย แต่พอไม่ได้ก็เป็นทุกข์, 2) ภวตัณหา คือ ความอยากทางใจฝ่ายบวกเป็นฝ่ายที่ตนต้องการ เช่น อยากร่ำรวย อยากมีคนรัก อยากมีอำนาจ แต่พอไม่ได้ก็เป็นทุกข์, 3).วิภวตัณหา คือ ความอยากทางใจฝ่ายลบคือฝ่ายที่ตนไม่ชอบใจ เช่น ไม่อยากเป็นคนทำงานหนักแต่ก็ต้องทำเพราะไม่มีทางเลือกอื่น ไม่อยากเป็นคนจน เมื่ออยากไม่สมอยากจึงเกิดความทุกข์ ในสาเหตุของปัญหานี้เป็นธรรมชาติที่ควรละ ในขั้นนี้กำหนดให้ศึกษาหลักธรรมดังต่อไปนี้

2.1. นิยาม 5 ¹²

¹² ที.ม.อ. (บาลี) 2 / 34

นิยาม แปลว่า กฎธรรมชาติ 5 ประการ ที่เป็นไปอย่างมีระเบียบที่
แน่นอนของธรรมชาติ คือ

2.1.1 อุตุนิยาม หมายถึง กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับปากฏการณ์ต่าง ๆ ทาง
ฝ่ายวัตถุ เช่น ฝนตก ฟ้าร้อง ความหนาวความร้อน น้ำขึ้น น้ำลง ความแปรปรวนของโลก

2.1.2 พิชนิยาม หมายถึง กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับการสืบพันธุ์ การ
ขยายพันธุ์ ของคน พืช สัตว์

2.1.3 จิตนิยาม หมายถึง กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับจิตและกระบวนการ
ทำงานของจิต

2.1.4 กรรมนิยาม หมายถึง กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์
ซึ่งเป็นตัวสร้างสรรค์ ชีวิตให้ดำรงหรือเลวทราม

2.1.5 ธรรมนิยาม หมายถึง กฎธรรมชาติที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่าง
เป็นเหตุเป็นผล

2.2. วิตก 3

วิตก แปลว่าความตรึกตรองนึกคิด ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ มีทั้ง
ฝ่ายดีและไม่ดี ฝ่ายดีเรียกว่า กุศลวิตก และไม่ดียเรียกว่า อกุศลวิตก

2.2.1.อกุศลวิตก แปลว่า ความนึกคิดในฝ่ายไม่ดี มี 3 ประการ คือ 1).
กาม วิตก คือ ความนึกคิดในทางกาม สอนงความอยากทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 เช่น ตา อยากเห็น
รูปสวย สวย , หู อยากฟังเสียงที่ไพเราะ , จมูก อยากดมกลิ่นที่หอม , ลิ้น อยากยืมรสที่อร่อย , กาย
อยากสัมผัสที่นุ่มนวลละมุนละไม, 2). พยาบาทวิตก คือ ความนึกคิดในทางอาฆาตแค้น มอง
คนอื่นในทางที่ไม่ดี จดจำเอาแต่สิ่งคนอื่นเคยทำความเจ็บช้ำน้ำใจแก่ตนอย่างเดียว 3). วิหิงสา
วิตก คือ ความนึกคิดในทางเบียดเบียนคนอื่น คิดแต่ก่อความเดือดร้อนแก่คนอื่น

ในการที่จะละอกุศลวิตกสามารถทำได้ด้วยการพัฒนาตนให้ตั้งอยู่ในกุศลวิตก จึงจะ
สามารถแก้ไขได้

2.2.2.กุศลวิตก แปลว่า ความนึกคิดในฝ่ายไม่ดี มี 3 ประการ คือ 1).
เนกขัมมวิตก ความนึกคิดปราศจากความเป็นทาสแห่งกาม ความสนองความต้องการทางประสาท
สัมผัสทั้ง 5 ข้อนี้ สามารถแก้ไขกามวิตกได้ 2). อพยาบาทวิตก คือ ความนึกคิดในทางไม่อาฆาต

เห็น ไม่มองคนอื่นในทางที่ไม่ดี จดจำเอาแต่สิ่งคนอื่นเคยทำความดีแก่ตนอย่างเดียว สามารถแก้
พยาบาทวิตกได้ 3). อหิงสาวิตก คือ ความนึกคิดในทางปราศจากการเบียดเบียนคนอื่น ไม่คิดก่อ
ความเดือดร้อนแก่คนอื่น สามารถแก้วิหิงสาวิตกได้

3. นิโรธ หมายถึง ความดับทุกข์ หรือภาวะหมดปัญหา คือการดับค้นหาทั้งมวลโดย
สิ้นเชิง เมื่อความทุกข์เกิดจากสาเหตุ ถ้าเราดับสาเหตุนั้นเสีย ความทุกข์ย่อมดับไปด้วย เป็นธรรม
ที่ควรบรรลู่ ในชั้นนี้กำหนดให้ศึกษา หลักธรรมดังต่อไปนี้

3.1. ภาวนา 4,¹³

ภาวนา แปลว่า การพัฒนา การฝึกอบรม เป็นการยกตนให้ก้าวหน้า ทำให้คุณธรรม
จริยธรรมเกิดขึ้นในจิตใจ มี 4 ประการ คือ 1). กายภาวนา การพัฒนากาย คือ การรู้จักใช้ตา หู จมูก
ลิ้น กาย อย่างมีสติ ระมัดระวังไม่ให้ตกเป็นทาสของกิเลส ที่จะเกิดขึ้นทางประสาทสัมผัสทั้ง 5
การบริโภค ปัจจัย 4 อย่างรู้เท่าทัน ตลอดจนการออกกำลังกาย ดูแลสุขภาพ, 2). สีลภาวนา การ
พัฒนาศีล คือ การรู้จักพัฒนาความประพฤติให้อยู่ในกรอบของศีล มีระเบียบวินัย เคารพกฎกติกา
ของสังคม, 3). จิตภาวนา การพัฒนาจิต คือ การอบรมจิตให้มีคุณภาพ สุขภาพ และสมรรถภาพ
แห่งจิตให้ร่าเริงแจ่มใสอยู่เสมอ, 4). ปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญา คือ การฝึกคิด ฝึกเรียนรู้
ฝึกฝนปัญญายู่เสมอ ให้รู้เท่าทันสภาพความจริงที่เกิดขึ้น

4. มรรค หมายถึง ทางแห่งความดับทุกข์ หรือแนวทางแก้ปัญหามชีวิตร เป็นธรรมที่
ควรเจริญ เรียกว่า อริยมรรคมีองค์ 8 ประกอบด้วย¹⁴

1. สัมมาทิฎฐิ เห็นชอบ
2. สัมมาสังกัปปะ คิดชอบ
3. สัมมาวาจา เจรจาชอบ
4. สัมมากัมมันตะ การงานชอบ

¹³ อัง.ปญจก. (บาลี) 22/9/121.

¹⁴ ที.ม. (บาลี) 10/9/21.

5. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ

6. สัมมาวาชามะ เพียรชอบ

7. สัมมาสติ ระลึกรชอบ

8. สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ

ในชั้นนี้กำหนดให้ศึกษา หลักธรรมดังต่อไปนี้

4.1 พระสัทธรรม 3 ¹⁵

พระสัทธรรม แปลว่า ธรรมอันดี ธรรมที่แท้ เป็นองค์ประกอบหลักของพระพุทธศาสนา มี 3 ประการ คือ 1). ปริยัติสัทธรรม คือ ธรรมที่ต้องเรียน ได้แก่ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ประดุจดังแผนที่, 2). ปฏิบัติสัทธรรม คือ ธรรมที่ต้องปฏิบัติให้เห็นผลประจักษ์ด้วยตัวเอง ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8, ไตรสิกขา ประดุจดังการเดินทาง 3). ปฏิเวธสัทธรรม ธรรมที่เป็นเป้าหมายที่ต้องเข้าถึงให้ได้ ได้แก่ มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 ประดุจดังเป้าหมาย

4.2 ปัญญาวุฒิธรรม 4 ¹⁶

ปัญญาวุฒิธรรม แปลว่า หลักธรรมที่สนับสนุนให้เกิดปัญญา มี 4 ประการ คือ 1). สัมปยุตสังเสวะ คบคนมีปัญญา สนทนากับผู้รู้ที่ชี้นำทางอันถูกต้องเราได้, 2). สัทธัมมัสสวนะ รู้จักฟังสิ่งดีมีประโยชน์, 3). โยนิโสมนสิการ รู้จักคิด รู้จักใช้เหตุผลแสวงหาความรู้, 4). ธรรมานุวัตร-ปฏิบัติ ปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับความรู้ มีความรู้สูงต้องปฏิบัติตนให้สมกับภูมิรู้ คือ มีทั้งวิชาและจรณะ

4.3. พละ 5 ¹⁷

พละ แปลว่า ธรรมที่ทำให้มีกำลัง เป็นแนวทางนำไปสู่การบรรลุ อริยมรรคโดยตรง มี 5 ประการ คือ 1). สัทธา คือ ความเชื่อ ความเลื่อมใส ในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่งได้ ต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับปัญญา, 2). วิริยะ คือ ความเพียร พยายามปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 เพื่อให้เห็นประจักษ์ ต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับสมาธิ, 3). สติ ความระลึกได้ในกิจ

¹⁵ ม.อ.(บาลี) 3/ 147 /532.

¹⁶ อจ. จตุกก. (บาลี) /21 / 248 /332.

¹⁷ อจ.นวก. (บาลี) 23 / 209 / 376.

ที่ทำ ไม่ประมาท ไม่ขาดสติ สติเป็นควบคุมทั้ง สัทธา วิริยะ สมาธิและปัญญา, 4).สมาธิ คือ ความตั้งใจมั่นในอารมณ์ ได้แก่เรื่องที่คิด กิจที่ทำ, 5).ปัญญา คือ การรู้เท่าทันกิเลสที่เกิดขึ้น

4.4. อุบาสกธรรม 5¹⁸

อุบาสกธรรม แปลว่า ธรรมที่ทำให้เป็นอุบาสกโดยสมบูรณ์ มี 5 ประการ คือ 1). มีศรัทธา มีความเชื่อมั่นในคุณพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่ประกอบด้วยปัญญา ไม่ใช่เชื่อแบบงมงาย, 2).มีศีล มีการถือศีลอยู่เป็นนิจ, 3). ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล ไม่เชื่อเรื่องโชคลางว่า สามารถบันดาลความสำเร็จให้ได้โดยที่ตนไม่ต้องทำ, 4). ไม่แสวงหาทักษิณียภายนอกหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา คือ ไม่ทำบุญนอกจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เช่น บวงสรวงเทพเจ้า อ้อนวอนพระเจ้า ต้องทำบุญตามหลักที่พระพุทธเจ้าอนุญาตไว้ เช่น ทำบุญด้วยการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา, 5). ขวนขวายในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา คือ การดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ ต่อความเจริญรุ่งเรือง ของพระพุทธศาสนา มีการสนับสนุนทรัพยากรเพื่อการบูรณะปฏิสังขรณ์ เสนาสนะสงฆ์ รวมไปถึงการมีจิตสำนึกหวงแหนในพระพุทธศาสนา ปกป้อง ค้ำครองพระพุทธศาสนาให้พ้นจากการทำลาย

4.5. มงคล 38

มงคล แปลว่า ธรรมอันนำมาซึ่งความสำเร็จ ความเจริญ มี 38 ประการ แต่ในขั้นนี้กำหนดให้ดังนี้

4.5.1 สงเคราะห์บุตร¹⁹

สงเคราะห์บุตร หมายถึงการทำหน้าที่ของบิดา มารดาที่พึงกระทำต่อบุตร ด้วยการเอาใจใส่ดูแล ด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

1. ห้ามปรามจากความชั่ว
2. สั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี
3. ให้การศึกษา

¹⁸ อัง.ปญจก. (บาลี) 22 / 175 / 230.

¹⁹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 191.

4. หาคู่ครองที่สมควรให้

5. มอบทรัพย์ไว้ในโอกาสอันควร

ในหลักแห่งการสงเคราะห์บุตรนั้น สามารถย่อให้จำได้ง่าย ๆ คือ ห้ามจากความชั่ว ให้ทำตัวดี ให้มีวิชา หาคู่ครอง ให้กองทุน การที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้สงเคราะห์บุตรเพราะว่า บุตร เปรียบเหมือนไฟในครัวเรือน ถ้าหากไม่สงเคราะห์ อาจทำร้ายบิดา มารดาหรือวงศ์ตระกูล ได้

เมื่อบุตรได้รับการสงเคราะห์จากบิดา มารดาแล้ว ก็พึงกระทำตนเป็นบุตรที่ดี ด้วยวิธีการต่อไปนี้

1. ท่านเลี้ยงเรามาเราเลี้ยงท่านตอบ
2. ช่วยทำกิจของท่าน
3. รักษาชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล
4. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับเป็นทายาท
5. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน

เมื่อต่างคนต่างทำหน้าที่ของตนได้เช่นนี้ ย่อมเป็นมงคลสูงสุดแก่ตนเองและวงศ์ตระกูล

4.5.2 สงเคราะห์ภรรยา²⁰

สงเคราะห์ภรรยา หมายถึงการทำหน้าที่ของสามี ที่พึงกระทำต่อภรรยา ด้วยการเอาใจใส่ดูแล ด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

1. ยกย่องให้เกียรติสมกับฐานะที่เป็นภรรยา
2. ไม่ดูหมิ่น
3. ไม่นอกใจ
4. มอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้
5. หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส

²⁰ พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 193.

เมื่อภรรยาได้รับการสงเคราะห์จากสามีแล้ว ก็พึงกระทำตนเป็นภรรยาที่ดี ด้วยวิธีการต่อไปนี้

1. จัดงานบ้านให้เรียบร้อย
2. ช่วยเหลือญาติมิตรทั้งสองฝ่ายตามควร
3. ไม่นอกใจสามี
4. รักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหามาได้
5. ขยันไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง

เมื่อต่างคนต่างทำหน้าที่ของตนได้เช่นนี้ ย่อมเป็นมงคลสูงสุดแก่ครอบครัว

4.5.3 สันโดษ²¹

สันโดษ หมายถึง ความยินดีด้วยของ ๆ ตน พอใจในสิ่งที่ตนมี ยินดีในสิ่งที่ตนได้ รู้จักพอในปัจจัย 4 ตามที่ตนมีและต้องการ ไม่แสวงหาจนเกินความจำเป็น ในประเด็นเหล่านี้

1. อาหาร ควรพอใจในอาหารด้วยการคิดว่า การบริโภคอาหารนั้นเป็นไปเพื่อการดำรงอยู่ของร่างกาย มิใช่เพื่อกิเลส
2. เครื่องนุ่งห่ม ควรพอใจในเครื่องนุ่งห่มด้วยการคิดว่า การนุ่งห่มเป็นการปกปิดร่างกายอันจะก่อให้เกิดความละอายและให้ได้รับความอบอุ่น มิใช่เพื่อกิเลส
3. ที่อยู่อาศัย ควรพอใจในที่อยู่อาศัยด้วยการคิดว่า เรามีที่อยู่อาศัยก็เพื่อความปลอดภัย จากแดด จากฝน และความหนาว มิใช่เพื่อกิเลส
4. ยารักษาโรค ควรพอใจในยารักษาโรคด้วยการคิดว่า ยารักษาโรคเป็นไปเพื่อการรักษาให้หายจากโรค จากการป่วยไข้ มิใช่เพื่อกิเลส

3. พุทธศาสนสุภาษิต

พุทธศาสนสุภาษิต หมายถึง คำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างไพเราะลึกซึ้งกินใจ เป็นคำสอนสำหรับการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าเมื่อนำไปปฏิบัติ แต่ในขั้นนี้กำหนดให้ดังนี้

²¹ พระธรรมปิฎก, อ่างแล้ว, หน้า 105.

1. จิตต์ หน่อ สุขวห้ แปลว่า จิตที่ฝึกดีแล้ว นำสุขมาให้²²

มนุษย์เราประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วน คือ กายกับใจหรือจิต ถ้าหากปราศจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ทางพระพุทธศาสนาถือว่า จิตสำคัญที่สุดทุกอย่างขึ้นอยู่กับจิต การกระทำต่าง ๆ ทางร่างกายถือว่าจิตเป็นตัวสั่งการให้ทำดี คิดดี หรือทำผิด คิดผิด ขึ้นอยู่กับจิตว่า ผ่องใสหรือเศร้าหมองแค่ไหน โดยธรรมชาติจิต คึ้นรน กวัดแกว่ง รักษาหาก ห้ามหาก คอยคึ้นรนไปหาภิเลส ในวันหนึ่งจิตเราคิดนับครั้งไม่ถ้วน หากไม่ได้รับการฝึกดีแล้ว ย่อมหาความสุขไม่ได้ เราสามารถฝึกจิตได้ด้วยการเจริญภาวนาหรือฝึกสมาธิ เรียกว่า สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน เมื่อฝึกดีแล้วจิตเราก้เหมือนกับบ้านที่มุงหลังค้แล้ว เมื่อฝนตกย่อไม่ถูกรั่วรด

2. น อุจาวจ้ ปณชิตา ทสยนุติ แปลว่า บัณฑิตยอมไม่แสดงอาการคึ้น ๆ ลง ๆ

บัณฑิต หมายถึงผู้ฉลาดหรือมีปัญญา ส่วนคำว่า คึ้น ๆ ลง ๆ หมายถึง การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย ทั้งในยามสุข หรือทุกข์ โลกประกอบด้วยธรรม 8 ประการ คือ มีลาก เสื่อมลาก มียศ เสื่อมยศ มีสุข มีทุกข์ มีสรรเสริญ มีนินทา ทั้งหมดนี้เป็่สิ่งทีทุกคนต้องประสบ สิ่งทีตนปรารถนา เรียกว่า อิฏฐารมณั่ สิ่งทีตนไม่ปรารถนา เรียกว่า อนิฏฐารมณั่ สามารถจัดได้ 4 คู่ คือ

โลกธรรม 8 ประการ

อิฏฐารมณั่	อนิฏฐารมณั่
1. มีลาก	1. เสื่อมลาก
2. มียศ	2. เสื่อมยศ
3. มีสุข	3. มีทุกข์
4. มีสรรเสริญ	4. มีนินทา

²² พ.ศ. (บาลี) 25/13/19.

มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ ถูกกรรมเหล่านี้ครอบงำ ย่อมไม่สามารถหลีกเลี่ยงไปได้ บางครั้งมีลาภ บางครั้งเสื่อมลาภ บางครั้งมียศ บางครั้งเสื่อมยศ บางครั้งมีสุข บางครั้งมีทุกข์ บางครั้งมีสรรเสริญ บางครั้งมีนินทา อยู่เช่นนี้ตลอดไป แต่ผู้เป็นบัณฑิตย่อมไม่แสดงอาการขึ้น ๆ ลง ๆ คือ ไม่แสดงอาการดีใจจนเกินไปเมื่อได้รับสิ่งดี ๆ ไม่แสดงอาการเสียใจจนเกินไปเมื่อได้รับสิ่งไม่น่าปรารถนา บัณฑิตรู้เท่าทันสิ่งนี้เป็นเพียงโลกธรรม เมื่อรู้เท่าทันความเป็นจริงอย่างนี้แล้วไม่ว่าจะประสบกับสิ่งที่ตนปรารถนาหรือไม่ปรารถนา คนมีปัญญาก็จะวางตนเป็นปกติสุข อยู่ได้ในสองสถานการณ์ มีความหนักแน่น ลักษณะเช่นนี้เป็นบัณฑิต

3. นตฺถิ โลเก อนินฺทิตโต แปลว่า คนที่ไม่ถูกนินทา ไม่มีในโลก²³

นินทา หมายถึง คำติเตียนลับหลังบุคคลหนึ่งสู่อีกบุคคลหนึ่ง โดยเจ้าตัวมิได้ยิน การนินทาเป็น 1 ใน 8 ของโลกธรรมเป็นกรรมฝ่ายลบ ซึ่งตรงกันข้ามกับสรรเสริญ จึงเป็นการยากที่จะมีใครไม่ถูกนินทาในโลกนี้ แม้แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังถูกนินทา ดังที่พระองค์ตรัสกับชายคนหนึ่งชื่อ อตุลละว่า “อตุลละ เรื่องอย่างนี้ มีมานานแล้ว มิใช่เพิ่งจะมีในปัจจุบันนี้ อยู่เฉย ๆ เขาก็นินทา พูดมากเขาก็นินทา พูดน้อยเขาก็นินทา คนที่ไม่ถูกนินทาไม่มีในโลก” แม้แต่ในโคลงโลกนิติ ยังได้แต่ไว้ว่า

“ห้ามเพลึงไว้อย่าให้ มีควัน

ห้ามสุริยะแสงจันทร์ ส่องไซรั

ห้ามอายุให้หัน คืบเล้า

ห้ามดังนี้ไว้ได้ จึงห้ามนินทา”

ดังนั้น เมื่อเราอยู่ในสังคมเช่นนี้ จะต้องเข้าใจ ทำใจให้ได้ หากทางแก้ไขตนเองจะดีกว่า อย่าเอาสิ่งที่ถูกนินทามาใส่ใจ พึงวางตนดุจเสาเข็ม แม้ถูกหมาเหี่ยวร่อยล้อมไม่หวั่นไหว

²³ พุ.ธ. (บาลี) 25/27/45.

4. โกรธ จิตวา สุขัง เสติ. แปลว่า ฆ่าความโกรธได้ย่อมอยู่เป็นสุข ²⁴

ความโกรธ หมายถึงความขุ่นเคือง ความคับแค้นใจ ความผูกอาฆาต เมื่อความโกรธเกิดขึ้นในจิตใจเมื่อไหร่ ย่อมทำให้จิตใจเร่าร้อน หงุดหงิด ทำอะไรโดยไม่คิด มักแสดงออกทางสีหน้า เราสามารถฆ่าความโกรธด้วยเมตตา เมื่อมีเมตตาย่อมมีอภัยตามมา ถ้าเราฆ่าความโกรธได้ ย่อมอยู่เป็นสุข เพราะโกรธคือโง่ โมหะคือบ้า ไม่โกรธดีกว่าไม่บ้าไม่โง่ ครั้งหนึ่ง มีพราหมณ์คนหนึ่ง โกรธพระพุทธเจ้าอย่างรุนแรง ที่เป็นสาเหตุให้น้องชายของตนออกบวช จึงเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อต่อว่า ครั้นเมื่อไปถึงแล้ว จึงทูลถามว่า “ฆ่าอะไรจึงจะมีความสุข” พระพุทธเจ้าเห็นพราหมณ์กำลังโกรธจัด จึงตรัสว่า “ฆ่าความโกรธได้ ย่อมเป็นสุข” เมื่อพราหมณ์ได้ฟังเช่นนั้นแล้วก็เกิดการเลื่อมใสจนได้บรรลุนิพพาน

4.พระไตรปิฎก

ตลอดระยะเวลา 45 พรรษา พระพุทธเจ้า ตรัสหลักธรรมคำสอนไว้มากมายถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ ได้ถูกจารึกไว้ในพระไตรปิฎก ในชั้นนี้ มีจุดประสงค์สามารถวิเคราะห์ ความสำคัญและคุณค่าของพระไตรปิฎก เรื่อนำรู้จากพระไตรปิฎก (การครองตนเป็นพลเมืองที่ดี) ได้

พระไตรปิฎก มาจากคำว่า พระ (ประเสริฐ) + ไตร (สาม) + ปิฎก (คัมภีร์หรือตะกร้า)
เมื่อรวมกันเข้า แปลว่า คัมภีร์อันประเสริฐทั้งสาม ประกอบด้วย

1. พระวินัยปิฎก เป็นคัมภีร์ที่บันทึกเกี่ยวกับพระวินัย ที่กล่าวถึงศีลของพระภิกษุ 227 ข้อ ศีลของภิกษุณี 311 ข้อ (มีลักษณะเหมือนธรรมเนียมอนุญปกรองสงฆ์ มี 8 เล่ม)
2. พระสุตตันตปิฎก เป็นคัมภีร์ที่บันทึกเกี่ยวกับพระธรรมเทศนา ประวัติและเรื่องราว ต่าง ๆ มี 15 เล่ม
3. พระอภิธรรมปิฎก เป็นคัมภีร์ที่บันทึกเกี่ยวกับหลักธรรมและคำอธิบายหลักวิชา ล้วน ๆ มี 12 เล่ม

²⁴ ส.ส. (ชาติ) 15/199/57.

4.1.ความสำคัญและคุณค่าของพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกเป็นหลักคำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้และมีการรวบรวมอย่างเป็นระบบด้วยการท่องจำสืบทอดกันมานานถึง 2500 กว่าปี ด้วยวิธีสังคายนาแล้วท่องจำเอาไว้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ประมวลความสำคัญของพระไตรปิฎกไว้ในหนังสือ พระไตรปิฎก : สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้ ไว้ดังนี้

1. พระไตรปิฎกเป็นที่รวบรวมไว้ซึ่งพุทธพจน์คือพระคำรัสของพระพุทธเจ้า คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ได้ตรัสไว้เองเท่าที่ตกทอดมาถึงเรา มีมาในพระไตรปิฎก เรารู้จักคำสอนของพระพุทธเจ้าจากพระไตรปิฎก
2. พระไตรปิฎกเป็นที่สถิตของพระศาสดา ของพุทธศาสนิกชนเพราะเป็นที่บรรจุพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ให้เป็นศาสดาแทนพระองค์ เราจะเฝ้าหรือรู้จักพระพุทธเจ้าได้จากพระคำรัสของพระองค์ที่ท่านรักษากันไว้ในพระไตรปิฎก
3. เป็นแหล่งต้นเดิมของคำสอนในพระพุทธศาสนา คำสอน คำอธิบาย คัมภีร์ หรือหนังสือ ตำรา ที่อาจารย์และนักปราชญ์ทั้งหลายพูด กล่าวหรือเรียบเรียงไว้ ที่จัดว่าเป็นของในพระพุทธศาสนาจะสืบขยายออกมาและเป็นไปตามคำสอนแม่บทในพระไตรปิฎก ที่เป็นฐานหรือเป็นแหล่งต้นเดิม
4. เป็นหลักฐานอ้างอิงในการแสดงหรือยืนยันหลักการที่กล่าวว่าเป็นพระพุทธศาสนา การอธิบายหรือกล่าวอ้างเกี่ยวกับหลักการของพระพุทธศาสนา จะเป็นน่าเชื่อถือหรือยอมรับได้ด้วยดี เมื่ออ้างอิงหลักฐานในพระไตรปิฎก ซึ่งถือว่าเป็นหลักฐานอ้างอิงขั้นสุดท้ายสูงสุด
5. พระไตรปิฎก เป็นมาตรฐานตรวจสอบคำสอนในพระพุทธศาสนา คำสอนหรือคำกล่าวใดๆ ที่จะถือว่าเป็นคำสอนในพระพุทธศาสนาได้จะต้องสอดคล้องกับพระธรรมวินัย ซึ่งมีมาในพระไตรปิฎก (แม้แต่คำสอนข้อความในพระไตรปิฎกเอง ถ้าส่วนใดถูกสงสัยว่าจะแปลกปลอมก็ต้องตรวจสอบด้วยคำสอนทั่วไปในพระไตรปิฎก)
6. พระไตรปิฎก เป็นมาตรฐานการตรวจสอบความเชื่อถือและข้อปฏิบัติในพระพุทธศาสนาความเชื่อถือหรือข้อปฏิบัติตลอดจนพฤติกรรมใดๆ จะวินิจฉัยว่า ถูกต้องหรือผิดพลาดเป็นพระพุทธศาสนาหรือไม่ ก็โดยอาศัยพระธรรมวินัยที่มีมาในพระไตรปิฎกเป็นเครื่องตัดสิน(เป็นหลักตัดสินพระธรรมวินัยว่า อะไรถูก-ผิด อะไรควร-ไม่ควร)

5. ศัพททางพระพุทธศาสนา คือ ภพ-ภูมิ

การที่จะศึกษาพระพุทธศาสนาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจศัพททางพระพุทธศาสนา ก่อน เพื่อป้องกันเพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อนของความหมายในชั้นนี้กำหนดให้ศึกษา ในคำต่อไปนี้

5.1. ภพ

ภพ หมายถึง โลกที่เป็นที่อยู่ของหมู่สัตว์ มี 3 ภพ คือ

1. กามภพ คือ ภพของผู้ที่ยังเสวยกามคุณ (รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสที่น่าพอใจ)
2. รูปภพ คือ ภพของผู้เข้าถึงรูปฌาน
3. อรูปภพ คือ ภพของผู้เข้าถึงอรูปฌาน

5.2 ภูมิ

ภูมิ หมายถึง ชั้น, ชั้นแห่งจิต, ระดับจิตใจ มี 31 ภูมิ แบ่งเป็น 2 หมวด คือ

ก. อบายภูมิ 4 เป็นภูมิที่ปราศจากความเจริญ มี 4 คือ

1. นิรยะ ได้แก่ นรก
2. ตีรจنان โยนิ ได้แก่ กำเนิดตี่รจنان
3. ปีตติวิสัย ได้แก่ แคนเปรต
4. อสุรกาย ได้แก่ แคนพวกอสุร

ข. กามาสุคติภูมิ กามาวจรภูมิที่เป็นสุคติ ที่ยังเกี่ยวข้องกับกาม มี 7 คือ

1. มนุษย์ ได้แก่ ภูมิมนุษย์
2. จาคุมหาราชิกา ได้แก่ สวรรค์ 4 ชั้นที่ท้าวมหาราชครองอยู่
3. ดาวดึงส์ ได้แก่ แคนแห่งเทพ 33 มีท้าวสักกะเป็นใหญ่
4. ยามา ได้แก่ แคนแห่งเทพที่ปราศจากความทุกข์
5. อสุติ ได้แก่ แคนแห่งเทพที่อ้อมเอบด้วยสมบัติดิน
6. นิมมานรดี ได้แก่ แคนแห่งเทพผู้ยินดีในการนรมิต

7. ประณิหมิตวสวัตติ์ ได้แก่ แคนแห่งเทพผู้ที่มีสมบัติโดยผู้อื่นนรมิตให้

6.การบริหารจิตและเจริญปัญญา

สวคมนตรีแปลและแผ่เมตตา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน นำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้คุณภาพชีวิตและสังคม พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ 2 วิธีคือ วิธีคิดแบบสามัญญลักษณะ และวิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

6.1 การสวดมนต์ไหว้พระ

การสวดมนต์ไหว้พระ เป็นหน้าที่ชาวพุทธที่จะแสดงความเคารพนับถือพระรัตนตรัย ด้วยการปฏิบัติทั้งกาย วาจาและใจ

1. การปฏิบัติตนในการไหว้พระสวดมนต์จะต้องปฏิบัติดังนี้

1) ทางกาย จะต้องอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาด แต่งกายให้สุภาพ กราบไหว้ให้ถูกวิธี

2) ทางวาจา จะต้องสวดด้วยสำเนียงชัดเจน ถูกต้องตามภาษา

3) ทางใจ จะต้องทำใจให้สงบ น้อมรำลึกถึงพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์

4) การปฏิบัติตนก่อนสวดมนต์

- นั่งคุกเข่าประนมมือ หันหน้าไปทางพระพุทธรูป
- ทำจิตใจให้สงบ

2. คำบูชาพระรัตนตรัย

คำบูชาพระรัตนตรัย คือ บทสวดมนต์ ใช้สวดเพื่อระลึกถึงและบูชาพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์

มีคำสวดดังนี้

คำสวด : อิมินา สักกาเรนะ พุทธัง อะภิปูชะยามิ

คำแปล : ข้าพเจ้าขอน้อมบูชาพระพุทธเจ้า ด้วยเครื่องสักการะนี้

คำสวด : อิมินา สักกาเรนะ ธรรมัง อะภิปูชะยามิ

คำแปล : ข้าพเจ้าขอน้อมบูชาพระธรรม ด้วยเครื่องสักการะนี้

คำสวด : อิมินา สักกาเรนะ สังฆัง อะภิปูชะยามิ

คำแปล : ข้าพเจ้าขอน้อมบูชาพระสงฆ์ ด้วยเครื่องสักการะนี้

3. คำนมัสการพระรัตนตรัยคำนมัสการพระรัตนตรัย มีดังนี้

คำสวด : อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ ภะคะวา

คำแปล : พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นพระอรหันต์ ดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์สิ้นเชิง ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง

คำสวด : พุทธัง ภะคะวันตัง อะภิวาเทมิ

คำแปล : ข้าพเจ้าอภิวาทพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน

(กราบพร้อมกัน)

คำสวด : สวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม

คำแปล : พระธรรม เป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว

คำสวด : ธรรมัง นะมัสสามิ

คำแปล : ข้าพเจ้านมัสการพระธรรม

(กราบพร้อมกัน)

คำสวด : สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ

คำแปล : พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าปฏิบัติดีแล้ว

คำสวด : สังฆัง นะมามิ

คำแปล : ข้าพเจ้าขอน้อมนมัสการพระสงฆ์

(กราบพร้อมกัน)

4. คำนมัสการ

คำสวด : นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต

คำแปล : ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้นซึ่ง
เป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง

(สวด 3 จบ)

6.2 การแผ่เมตตา

การแผ่เมตตา คือ การแสดงออกถึงความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขทั้งกายและใจ มีคำ

สวดดังนี้

คำสวด : สัพเพ สัตตา

คำแปล : สัตว์ทั้งหลาย ที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิดแก่ เจ็บตาย ด้วยกัน ทั้งหมดทั้งสิ้น

คำสวด : อะเวรา โหนตุ

คำแปล : จงเป็นสุข เป็นสุขเถิด อย่าได้มีเวรแก่กันและกันเลย

คำสวด : อภัยปิชฌา โหนตุ

คำแปล : จงเป็นสุข เป็นสุขเถิด อย่าได้เบียดเบียนซึ่งกันและกันเลย

คำสวด : อะนีฆา โหนตุ

คำแปล : จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้มีความทุกข์กาย ทุกข์ใจเลย

คำสวด : สุขิ อัตตานัง ปะริหะรันตุ

คำแปล : จงมีความสุขกายสุขใจ รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิด

การแผ่เมตตามีอานิสงส์ 11 ประการคือ

1. หลับก็สุข
2. ตื่นก็สุข
3. ไม่ฝันร้าย
4. เป็นที่รักของคนทั้งหลาย
5. เป็นที่รักของเหล่ามนุษย์
6. เทวดารักษา

7. ไฟ ยาพิษ ทำอันตรายไม่ได้
8. จิตเป็นสมาธิเร็ว
9. ใบหน้าผ่องใส
10. ตายอย่างมีสติ
11. เมื่อยังไม่บรรลุนิพพานชั้นสูง ย่อมเข้าถึงพรหมโลก

6.3 ฝึกสมาธิเบื้องต้น

การฝึกสมาธิเบื้องต้น คือ การทำจิตใจ ให้สงบในระดับต้น ๆ เป็นการทำความใจให้สงบ คิดถึงหนึ่งสิ่งใดเพียงเรื่องเดียว ไม่สนใจในเรื่องอื่น

วิธีฝึกสมาธิเบื้องต้น

1. นั่งตัวตรงตามสบาย หรือจะนั่งขัดสมาธิ เท้าขวาทับเท้าซ้าย มือขวาทับมือซ้าย
2. กำหนดลมหายใจเข้าว่า พุทฺธ กำหนดลมหายใจออกว่า โธ ทำอยู่อย่างนี้ ซ้ำไป ซ้ำมา

บ่อย ๆ จนจิตใจเราเป็นสมาธิ

รู้วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญาการบริหารจิต เป็น อุบายที่จะทำให้จิตสงบ หรือมีความมุ่งมั่นอยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการฝึกฝน ทำบ่อย ๆ จนเกิดความเคยชิน เพราะโดยธรรมชาติของจิต มักจะซัดส่ายไปมา ไม่ค่อยจะอยู่นิ่ง

วิธีการที่จะทำให้จิตอยู่นิ่งก็ต้องหา อารมณ์ หรือสิ่งที่จะทำให้จิตยึด สิ่งที่น่าง่ายที่สุด ซึ่งมีอยู่แล้วในตัวเราก็คือลมหายใจ เราสามารถกำหนดลมหายใจเข้า-ออกไปมาเพื่อให้จิตเป็นสมาธิ ด้วยวิธีง่าย ๆ ดังนี้

- หายใจเข้านับ 1 หายใจออกนับ 1
- หายใจเข้านับ 2 หายใจออกนับ 2
- หายใจเข้านับ 3 หายใจออกนับ 3
- หายใจเข้านับ 4 หายใจออกนับ 4
- หายใจเข้านับ 5 หายใจออกนับ 5

เมื่อนับ 5 ครั้ง แล้วให้เริ่มต้นนับ 1 ใหม่เพิ่มขึ้น กระทั่งถึง 10 เมื่อครบ 10 แล้ว เริ่ม

นับตั้งต้นใหม่ กลับไปกลับมาจนกว่าจะครบเวลาที่กำหนด

- 1-1, 2-2, 3-3, 4-4, 5-5
- 1-1,2-2,3-3,4-4,5-5,6-6
- 1-1,2-2,3-3,4-4,5-5,6-6,7-7
- 1-1,2-2,3-3,4-4,5-5,6-6,7-7,8-8
- 1-1,2-2,3-3,4-4,5-5,6-6,7-7,8-8,9-9
- 1-1,2-2,3-3,4-4,5-5,6-6,7-7,8-8,9-9,10-10

สิ่งที่สำคัญที่สุดในขณะนับก็คือ ผู้นับจะต้องตั้งใจ ถ้านับผิด ลังเล หรือ จำไม่ได้ ให้เริ่มนับใหม่ จนกว่าจิตจะสงบ

การเจริญปัญญา เป็นอุบายสำหรับฝึกเพื่อให้เกิดปัญญา คือการรู้เท่าทันตามความจริง สิ่งที่สำคัญที่สุดในการเจริญปัญญาก็คือ สติและสัมปชัญญะ

นักเรียนสามารถเจริญปัญญาได้ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น

1. ฝึกให้รู้จักคิด และสังเกต
2. ใช้อายตนะทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เพื่อการเรียนรู้
3. รู้ให้ทันความเป็นจริง

2.5.2. คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5²⁵

คำอธิบายเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 อธิบายถึงเรื่อง ดังต่อไปนี้

²⁵ พระเทพโศภณ(ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา, หน้า 158-159.

๑. 1. เรื่อง พระรัตนตรัย โดยมีจุดประสงค์ให้ผู้เรียนสามารถบอกความหมายพระรัตนตรัยได้ เห็นคุณค่าพระรัตนตรัยและนำมาเป็นที่พึ่งของชีวิตได้โดยวิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของธัมมะ

พระรัตนตรัย มาจากคำว่า พระ (แปลว่า ประเสริฐ) + รัตนะ (แปลว่า แก้วที่ล้ำค่า) + ตรัย (แปลว่า สาม) เมื่อรวมกันเข้า แปลว่า แก้วอันประเสริฐทั้งสาม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของพระพุทธศาสนา

พระรัตนตรัย หมายถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

ก. พระพุทธ หมายถึง องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นศาสดาของพระพุทธศาสนา ซึ่งตรัสรู้ชอบโดยพระองค์เองก่อนแล้วจึงสอนธรรม เพื่อความสุขแก่ชาวโลก ทรงประกอบด้วยพระพุทธานุคุณโดยย่อมี 3 คือ

1. พระปัญญาคุณ ทรงมีปัญญหาผู้เสมอเหมือนมิได้
2. พระวิสุทธิคุณ ทรงมีความบริสุทธิ์ ไม่มีใครดำเนินได้
3. พระมหากรุณาคุณ ทรงมีพระกรุณาต่อสรรพสัตว์ทั้งปวง

ข. พระธรรม หมายถึง ความจริงที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบ ได้แก่ หลักธรรมคำสอนของพระองค์ ที่รวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่เรียกว่า พระไตรปิฎก ประกอบด้วยธรรมคุณ 6 คือ

1. เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว
2. อันผู้ศึกษาเห็นเอง
3. ไม่จำกัดกาล ปฏิบัติได้ทุกเวลา
4. ผู้ศึกษาควรเข้ามาศึกษาด้วยตัวเอง
5. ควรน้อมเข้ามาในตน
6. อันผู้รู้ทราบด้วยตนเอง

ค. พระสงฆ์ หมายถึง สาวกของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติตามคำสอนแล้วนำมาเผยแผ่เพื่อประโยชน์สุขของสังคม

2. อริยสัจ 4 มีจุดประสงค์สามารถอธิบายความหมายและสาระหลักอริยสัจ 4 ได้ เห็นคุณค่าของอริยสัจ 4 และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

อริยสัจ 4 หมายถึงความจริงอันประเสริฐ, ความจริงของพระอริยะ เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญหลายประเด็น คือ

1. เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบเป็นคนแรก
2. เป็นแกนกลางของหลักธรรมทั้งหลาย
3. เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนมากที่สุดในเวลา 45 พรรษาของพระพุทธเจ้า
4. เป็นหลักธรรมที่สมบูรณ์ที่สุด คือมีทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ

หน้าที่ต่ออริยสัจ

ในการศึกษาอริยสัจอย่างถูกต้อง จะต้องรู้ว่าอริยสัจแต่ละข้อทำหน้าที่อะไรบ้าง เมื่อรู้หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่ออริยสัจได้ถูกต้องแล้ว ย่อมทำให้การศึกษามรรคได้ประโยชน์ในเชิงปฏิบัติ และนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตได้ หน้าที่แต่ละข้อที่ควรปฏิบัติให้ถูกต้อง คือ

อริยสัจ	หน้าที่ต่ออริยสัจ
1. ทุกข์ หรือ ปัญหา	ควรกำหนดรู้ให้ชัดว่าคืออะไร
2. สมุทัย หรือ สาเหตุ	ควรละ
3. นิโรธ หรือ จุดหมาย	ควรบรรลุ
4. มรรค หรือ วิธีการ	ควรเจริญ

สรุปหลักธรรมลงในอริยสัจ

หลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ มีมากถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ สามารถสรุปลงในอริยสัจได้ ในขั้นนี้ กำหนดให้ศึกษา ในขั้นนี้ ดังนี้

ธรรมที่ควรรู้ (ทุกข์)	ธรรมที่ควรละ (สมุทัย)	ธรรมที่ควรบรรล (นิโรธ)	ธรรมที่ควรเจริญ (มรรค)
ขั้น 5 โลกธรรม 8	กรรมนิยาม กรรม 12 มิจลวณิชา 5	วิมุตติ 5	อปปรหานิธรรม 7 ปาปณิกธรรม 3 ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิค ธรรม 4 โภคอาทิยะ 5 อริยวัฑฒิ 5 มงคล 38 1.ไม่หวั่นไหว 2.จิตไม่เศร้าโศก 3.จิตไม่มัวหมอง 4.จิตเกษม

2 อริยสัจ 4

2.1.ทุกข์ : ธรรมที่ควรรู้ได้แก่

1. ขั้น 5

ขั้น 5 แปลว่า องค์ประกอบ , ส่วนประกอบหลายส่วนของชีวิต เรียกว่า ขั้น 5 ประการ คือ

1. รูปขั้น คือ ส่วนของร่างกายทั้งหมด ที่สามารถสัมผัสได้จะต้องได้ มองเห็นได้ มีน้ำหนักและปริมาณ ทางวิทยาศาสตร์เรียกว่า สสารและพลังงาน
2. เวทนาขั้น คือ ความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์หรือเฉย ๆ
3. สัญญาขั้น คือ ความจำได้หมายรู้ จำรูป จำเสียง จำกลิ่น จำรส
4. สังขารขั้น คือ ความคิดในลักษณะต่าง ๆ เช่น คิดดี คิดไม่ดี เป็นความคิดในลักษณะของการสร้างภาพในฝัน

5. วิญญาณขันธ คือ ความรับรู้สิ่งที่มีกระทบกับประสาทสัมผัส เช่น
- รูปกระทบตา เกิดความรู้สึกขึ้น เรียกว่า จักขุวิญญาณ
 - เสียงกระทบหู เกิดความรู้สึกขึ้น เรียกว่า โสตวิญญาณ
 - กลิ่นกระทบจมูก เกิดความรู้สึกขึ้น เรียกว่า ฆานวิญญาณ
 - รสกระทบลิ้น เกิดความรู้สึกขึ้น เรียกว่า ชิวหาวิญญาณ
 - สัมผัสกระทบกาย เกิดความรู้สึกขึ้น กายวิญญาณ
 - การที่จิตรู้สึกนึกคิดไปต่าง ๆ นานา เรียกว่า มโนวิญญาณ

2. โลกธรรม 8,

โลกธรรม แปลว่า ธรรมดาของโลก เป็นธรรมที่มีอยู่ประจำโลก ที่ทุกคนจะต้องประสบกันทุกคน อุปมาเหมือนกับกาลเวลา ที่จะต้องผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนไปมา มี 8 ประการ คือ โดยจัดเป็น 2 ฝ่าย ดังนี้

โลกธรรม 8 ประการ

อริยกรรม	อนิยกรรม
1. มีลาภ	1. เสื่อมลาภ
2. มียศ	2. เสื่อมยศ
3. มีสุข	3. มีทุกข์
4. มีสรรเสริญ	4. มีนินทา

ขันธ 5 และ โลกธรรม 8 เป็นธรรมที่ควรรู้และเข้าใจอย่างถ่องแท้

2.2 สมุทัย: ธรรมที่ควรละ

1.กรรมนิยาม 5²⁶

²⁶ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 166.

กรรมนิยาม แปลว่า ข้อกำหนด กฎธรรมชาติ ซึ่งมีอยู่ หรือความเป็นไปอย่างมีระเบียบแน่นอนของธรรมชาติ มีอยู่ 5 ประการ คือ

1.อุตุนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับอุณหภูมิหรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่าง ๆ โดยเฉพาะเกี่ยวกับ ฤดูกาล ดิน ฟ้า อากาศ ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมของมนุษย์

2.พีชนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพันธุกรรม คือ การสืบพันธุ์ของคนสัตว์

3.จิตนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของจิต

4.กรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการกระทำและผลของการกระทำ ซึ่งเป็นพฤติกรรมของมนุษย์

5.ธรรมนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความเป็นเหตุเป็นผลของสรรพสิ่งที่มีอยู่ในโลกทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

กรรมนิยาม เป็นกฎธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์โดยตรงว่า ชีวิตมนุษย์จะเป็นอย่างไร ไม่ว่าจะดีขึ้นหรือเลวลง มีอยู่โดยตัวของมันเอง

2.กรรม 12²⁷

กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เป็นกรรมประเภทต่าง ๆ พร้อมทั้งหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับการให้ผลของกรรมเหล่านั้น แบ่งออกเป็น 4 หมวด 12 ประเภท คือ

ก. ว่าโดยปากกาล คือ จำแนกตามเวลาที่ให้ผล มีดังนี้

1. ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม กรรมให้ผลในปัจจุบัน คือ ในชาตินี้
2. อุปปัชชเวทนียกรรม กรรมให้ผลในชาติหน้าถัดจากชาติปัจจุบัน
3. อปรปรเวทนียกรรม กรรมให้ผลในชาติต่อ ๆ ไปถัดจากชาติหน้า
4. อโหสิกรรม กรรมที่เป็นการอโหสิ คือไม่ให้ผลอีกต่อไป

ข. ว่าโดยกิจ คือ จำแนกให้ผลตามหน้าที่ มีดังนี้

5. ชนกกรรม กรรมนำไปเกิด

²⁷ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), อังแล้ว , หน้า 248.

6. อุปัตถัมภกรรม กรรมสนับสนุนชนกรรม

7. อุปปีฬกรรม กรรมบีบคั้น (กรรมที่ 1,2)

8. อุปฆาตกรรม กรรมตัดรอน (กรรมที่ 1,2)

ค. ว่าโดยปากทานปริยาย คือ จำแนกตามลำดับความแรงในการให้ผล มีดังนี้

9. คุรุกรรม กรรมหนัก ให้ผลก่อน ได้แก่ สมาบัติ 8 , อนันตริยกรรม 5

10. พหุลกรรม (อาจิณณกรรม) กรรมที่ทำไว้มากหรือทำจนเคยชินให้ผล
ต่อจากคุรุกรรม

11. อาสันนกรรม กรรมเมื่อจวนเจียน หรือกรรมทำเมื่อใกล้ตาย (ถ้าไม่มี
คุรุกรรม , พหุลกรรม ก็จะให้ผลก่อนกรรมอื่น)

12. กตัตตากรรม กรรมสักว่าทำ เป็นกรรมที่ทำด้วยเจตนาอันอ่อน
กรรม เปรียบเหมือนรอยเกวียน บทบาททางเดินของชีวิตที่สร้างไว้ ถ้าสร้างกรรมดีก็
รับวิบาก(ผลดี) ถ้าสร้างกรรมไม่ดีก็รับผลไม่ดี ซึ่งไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

3.มิจฉาวณิชา²⁸

มิจฉาวณิชา หมายถึงการค้าขายโดยไม่ชอบธรรม มี 5 ประการ คือ

1. ค้าขายอาวุธ คือ ขายอาวุธเครื่องประหารทำลายกัน เช่น มีด ปืน
อาวุธสงครามทุกชนิด

2. ค้าขายเนื้อสัตว์ คือ ขายเนื้อสัตว์มีคุณ เช่น เนื้อวัว เนื้อควาย

3. ค้าขายน้ำเมา คือ สุรา เมรัย และเครื่องค้ำที่ให้เกิดสติ

4. ค้าขายยาพิษ คือ ยาเสพติด เช่น ยาบ้า ยาเค เฮโรอิน ยาพิษที่ทำให้คน
สัตว์ตาย

มิจฉาวณิชา เป็นการประกอบอาชีพในทางที่ผิด เพราะเบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่น
เป็นเหตุให้เกิดการละเมิดศีลธรรม เป็นอาชีพที่ตรงกันข้ามกับ สัมมาอาชีวะ คือเลี้ยงชีพในทางที่
ชอบหรือสุจริต

²⁸ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 174.

2.3.นิโรธ : ธรรมที่ควรบรรลุ

1. วิมุตติ 5 ²⁹

วิมุตติ แปลว่า ความหลุดพ้น หมายถึงความหลุดพ้นจากกิเลส มี 5 ระดับ คือ

1. วิกัมภณวิมุตติ หลุดพ้นด้วยการข่มไว้ คือ ผู้บำเพ็ญฌานสามารถข่มกิเลสได้ชั่วคราขณะบำเพ็ญฌาน
2. ตทังควิมุตติ หลุดพ้นด้วยองค์นั้น ๆ คือ พ้นจากกิเลสด้วยธรรมที่เป็นคู่ปรับกัน เช่น พ้นจากความเห็นผิดด้วยความเห็นถูก
3. สมุจเฉทวิมุตติ พ้นด้วยตัดขาด คือ หลุดพ้นจากกิเลสได้อย่างเบ็ดเสร็จได้ด้วยโลกุตตรธรรม
4. ปฏิปัสสัทธิวิมุตติ หลุดพ้นด้วยสงบระงับ คือ อาศัยโลกุตตรมรรคตัดกิเลสได้เด็ดขาดแล้ว จากนั้นจึงบรรลุโลกุตตรผล ซึ่งเป็นเหตุให้ดับกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง
5. นิสสรณวิมุตติ หลุดพ้นด้วยสลัดออกได้ คือ หลุดพ้นจากกิเลสอย่างสิ้นเชิงแล้ว เกิดภาวะที่เป็นอิสระ ปลอดโปร่ง โล่งเบาอย่างยั่งยืนตลอดไป

2.4. มรรค: ธรรมที่ควรเจริญ

1.อปริหานิยธรรม 7 ³⁰

อปริหานิยธรรม แปลว่า ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม แต่เป็นไปเพื่อความเจริญโดยฝ่ายเดียว มี 7 ประการ คือ

- 1.1.หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์
- 1.2. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่ควรทำ
- 1.3. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ (ขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติตามหลักการเดิมอย่างเคร่งครัด

²⁹ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),, อ้างแล้ว, หน้า 166.

³⁰ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 211-212.

- 1.4.ให้ความเคารพ ผู้ใหญ่ในบ้านเมือง รับฟังในถ้อยคำของท่าน
- 1.5.ช่วยกันป้องกันกุศลสตรีให้อยู่ในบ้านเมืองอย่างมีสุข ไม่ให้ถูกรังแกข่มขืน
- 1.6.เคารพสักการบูชาเจดีย์ กล่าวคือ ปุชนียสถาน ปุชนียวัตถุ และอนุสาวรีย์ทั้งหลาย ที่เป็นศูนย์รวมใจ ไม่ให้ใครมาทำลาย
- 1.7.จัดให้ความอารักขา ค้ำครอง ป้องกัน อันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (ปัจจุบันให้ความอุปถัมภ์ค้ำครองพระภิกษุสามเณร สมณชีพรามณ์ และปกป้องสถาบันพระพุทธศาสนาไม่ให้ใครมาทำลาย

อุปทานิยธรรม เป็นหลักธรรมสำหรับปกครองบ้านเมือง ให้สงบร่มเย็น เหมาะแก่นักปกครอง หลักธรรมนี้แต่ละข้อต่างสนับสนุนซึ่งกันและกันและเป็นหลักธรรมบัญญัติสำหรับบริหารบ้านเมือง ในระบบประชาธิปไตย

2. ปาปณิกธรรม ³¹

ปาปณิกธรรม แปลว่า องค์คุณของพ่อค้า หรือคุณสมบัติการเป็นนักธุรกิจที่ดี มี 3 ประการ

- 2.1.จักขุมา มีตาดี คือมีวิสัยทัศน์ มีความรู้ทางการตลาด ทางการขาย การผลิต การเก็งกำไร
- 2.2.วิฐโรว์ จัดเจนในธุรกิจ คือ มีความเชี่ยวชาญ ชำนาญในการบริหารธุรกิจ มีการบริหาร วางแผน ประชาสัมพันธ์ ส่งเสริมการขาย และการเอาใจลูกค้าที่ดี
- 2.3.นิสสยสัมปันโน ถึงพร้อมด้วยแหล่งเงินทุน มีความน่าเชื่อถือ จากนักลงทุน

3. ติฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม ³²

ติฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม แปลว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน เป็นธรรมที่ทำให้บรรลุประโยชน์สุขในเบื้องต้น มี 4 ประการ คือ

³¹ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), หน้า 96-97.

³² พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 116.

3.1.อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการประกอบหน้าที่การงาน

3.2.อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์ ที่หามาได้ด้วยด้วยความขยัน หมั่นเพียรนั้น

3.3.กัลยาณมิตตคา คบเพื่อนดี

3.4.สมชีวิตา ดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม คือ รู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์อย่างเหมาะสมกับฐานะของตน

4.โกคอาทียะ 5³³

โกคอาทียะ ประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโกคทรัพย์ หรือคุณค่าที่ควรได้จากการใช้จ่ายทรัพย์ เป็นการจัดการสรรการใช้จ่ายทรัพย์ มี 5 ประการ คือ

4.1.ใช้เลี้ยงตัว มารดาบิดา บุตรภรรยาและคนในปกครองให้เป็นสุข

4.2.บำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมงานของตนให้เป็นสุข

4.3. ใช้ป้องกันภัยอันตราย

4.4.ทำพิธีกรรม 5 อย่าง คือ

ก.ญาติพิธี สงเคราะห์ญาติ

ข.อดีตพิธี ต้อนรับแขก

ค.บุพเพตพิธี ทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับ

ง.ราชพิธี บำรุงราชการด้วยการเสียามณี

จ.เทวดาพิธี ทำบุญเพื่อบูชาสิ่งที่ตนเคารพบูชา ตามความ

เชื่อ

4.5.อุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ

³³ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), หน้า 171.

5. อริยวัฑฒิ 5³⁴

อริยวัฑฒิ แปลว่า หลักการที่ทำให้เป็นอริยชน มี 5 ประการ คือ

- 5.1.ศรัทธา มีความเชื่อมั่นในคุณของพระรัตนตรัย เชื่อมั่นในหลักแห่งความจริงว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว
- 5.2.ศีล มีความประพฤติที่ดีงาม มีระเบียบวินัย
- 5.3.สุตะ มีการศึกษาดี ใฝ่แสวงหาความรู้เสมอ ไม่ดกขำ
- 5.4.จาคะ มีการเสียสละ แบ่งปัน เอื้ออารี ไม่เป็นผู้ตระหนี่ถี่เหนียว
- 5.5.ปัญญา มีความรอบรู้ มีเหตุผล เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง

6. มงคล 38

มงคล แปลว่า ธรรมอันนำมาซึ่งความสำเร็จ ความเจริญ มี 38 ประการ แต่ในขั้นนี้กำหนดให้ดังนี้

6.1.จิตไม่หวั่นไหวเพราะโลกธรรม

จิตไม่หวั่นไหวเพราะโลกธรรม คำว่า โลกธรรม คือ ธรรมที่มีประจำโลกที่คนเราจะต้องประสบไม่ว่าวันใดก็วันหนึ่ง โลกธรรม 8 ประการ แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายที่ชอบใจ เรียกว่าอิฏฐารมณ์ กับฝ่ายที่ไม่ชอบใจ เรียกว่า อนิฏฐารมณ์³⁵ คนที่มีปัญญา แม้จะถูกโลกธรรมเข้ามาระทอย่อมไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ของโลก ไม่ดีใจจนเกินไปเมื่อได้สิ่งที่ชอบใจ ไม่เสียใจจนเกินไปเมื่อได้สิ่งที่ตนไม่ชอบใจ

6.2.จิตไม่เศร้าโศก

จิตไม่เศร้าโศก เศร้าโศก คือภาวะที่จิตหม่นหมอง ที่เกิดจากการสูญเสีย ปลัดพรากจากสิ่งที่ตนรัก เมื่อความเศร้าโศกเกิดขึ้น ความทุกข์ย่อมตามมา คนที่ตกอยู่ในความเศร้าโศกจิตย่อมไม่ผ่องใส แต่เมื่อสลัดเสียได้จิตย่อมผ่องใส

³⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 182-183.

³⁵ คูรายละเอียดในโลกรธรรม 8 ข้างต้น หน้า 54.

จิตไม่เศร้าโศก เป็นสภาพจิตของพระอรหันต์ คนทั่วไปสามารถจะทำจิตไม่เศร้าโศกได้นั้น จะต้องปฏิบัติดังนี้

1. การพิจารณาถึงมรณสติอยู่เสมอว่า ชีวิตเราไม่ยั่งยืน เกิดมาไม่กี่ปีก็ต้องตาย ไม่มีใครหลีกเลี่ยงไปได้ เมื่อคิดได้เช่นนี้ทำให้เราเข้าใจในชีวิต เป็นผู้ไม่ประมาทในชีวิต

2. การเจริญวิปัสสนากรรมฐานจนบรรลุถึงนิพพาน จิตย่อมไม่เศร้าโศก

6.3.จิตไม่มัวหมอง

จิตไม่มัวหมอง คือ จิตที่ไม่ตกอยู่ในอำนาจของกิเลส เป็นจิตบริสุทธิ์ผ่องใส ปราศจากกิเลสครอบงำด้วยอำนาจของ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เมื่อมีปัญหาสามารถกำจัดกิเลสที่เข้ามาทำให้จิตเศร้าหมองได้หมดสิ้นแล้ว เหมือนกับกระจกเงาที่ถูกปิดฝุ่นเรียบร้อยแล้ว ย่อมผ่องใส เมื่อนั้นแล้วจิตย่อมไม่มัวหมอง มีสุคติเป็นที่หวัง

6.4.จิตเกษม

จิตเกษม คือ จิตที่บริสุทธิ์ผ่องใส ปราศจากการถูกรอบงำของกิเลส 4 อย่าง ที่เรียกว่า โฉมะ คือ

1. กามโฉมะ กิเลสคือความหลงติดในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส
2. ภโวโฉมะ กิเลสคือความหลงติดในภพต่าง ๆ
3. ทิฏฐิโฉมะ กิเลสคือความหลงติดในความเห็นผิด
4. อวิชโขมะ กิเลสคือความหลงไม่รู้แจ้งใน ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

3..พุทธศาสนสุภาษิต

พุทธศาสนสุภาษิต หมายถึง คำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างไพเราะลึกซึ้งกินใจ เป็นคำสอนสำหรับการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าเมื่อนำไปปฏิบัติ แต่ในขั้นนี้กำหนดให้ดังนี้

3.1 ปฏิรูปการี ชุรวา อฏฐาตา วินุทเต ธนํ แปลว่า คนขยันเอาการเอางาน กระทำเหมาะสมย่อมหาทรัพย์ได้³⁶

³⁶ ส.ส. (บาลี) 15 / 316., ชุ.สุ. (บาลี) 25 / 361.

ทรัพย์เป็นปัจจัยหนึ่ง ที่มนุษย์จะขาดไม่ได้เพราะสิ่งหนึ่งที่จะนำมาซึ่งความสุขของมนุษย์ แต่การจะได้มาซึ่งทรัพย์สมบัตินั้นแสนยาก จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการมีเครื่องมือเข้ามาเป็นตัวช่วยนั่นคือ ความขยัน ด้วยการปฏิบัติดังนี้ คือ 1). ขยันหา 2). รู้จักรักษา 3). อุดหนุน

3.2. วายเมถว ปุริโส ยาว อตุลสุต นิปุปทา (เกิดเป็นคนควรจะพยายาม จนกว่าจะประสบความสำเร็จ)³⁷

ความพยายามเป็นเครื่องมืออันยอดเยี่ยมในการที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมาย ในสิ่งที่ตนหวัง หวังความรู้ต้องขยันเรียน หวังทรัพย์สมบัติต้องขยันหา บุคคลที่หวังความเจริญแก่ตนจะต้องประกอบด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยอาศัยขันติ ความอดทนเป็นอาวุธในการฝ่าฟันอุปสรรคเหล่านั้น ดังนั้น ผู้ที่ประสบความสำเร็จได้นั้นจะต้องพยายามจนกว่าจะสำเร็จ

3.3. สนฺตุฐี ปรมิ ธนํ (ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง)³⁸

ความสันโดษ คือ ความพอใจตามมี ยินดีตามได้ ในปัจจัย 4 ของตนตามกำลังความสามารถที่ตนพึงทำได้ ไม่โลภอยากได้ของคนอื่น ประกอบแต่กิจที่สุจริต ยินดีพอใจในลาภยศที่เกิดขึ้นแก่ตน ไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ตาม ความมีสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่งสำหรับผู้รู้จักพอ

3.4. อิตถาณํ ทุกฺขํ โลก (การเป็นหนี้เป็นทุกข์ในโลก)³⁹

ขึ้นชื่อว่า ความทุกข์ไม่มีใครปราศณา ความทุกข์ในที่นี้ คือสิ่งที่ก่อให้เกิดความไม่สบายกาย ไม่สบายใจที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอกตัวเราแต่ขึ้น นั่นคือ การกู้หนี้ยืมสิน เมื่อเราเป็นหนี้มากขึ้นไม่สามารถหาเงินมาชำระหนี้ได้ ย่อมก่อให้เกิดความทุกข์ทั้งกายและใจ ด้วยอาการกระวนกระวาย คิดหาแต่วิธีการชำระหนี้ จึงเป็นทุกข์อยู่รำไป

³⁷ ส.ส. (บาลี) 15 / 330.

³⁸ ชุ.ธ. (บาลี) 25 / 42.

³⁹ นัย-อง. จก. (บาลี) 22 / 394.

4.พระไตรปิฎก

วิเคราะห์การสังคายนา

การสังคายนา หมายถึง การรื้อยกรองพระธรรมวินัย ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้มา จัดเป็นหมวดหมู่ การสังคายนาที่ยอมรับกันในประเทศไทยตามหนังสือสังคีตยวงศ์ มี 9 ครั้ง ดังนี้⁴⁰

สังคายนาครั้งที่ 1

กระทำหลังจากที่พระพุทธองค์ปรินิพพานได้ 7 วันปรารภสุภททภิกษุผู้บวชตอนแก่ ได้กล่าวจาบจ้วงพระธรรมวินัย ทำให้พระมหากัสสปะผู้เป็นอาจารย์คิดว่า พระศาสดาปรินิพพาน ยังไม่นาน ก็มีภิกษุกล่าวจาบจ้วงพระธรรมวินัยเสียแล้ว ควรที่จะมีการสังคายนาพระธรรมวินัย เพื่อรวบรวมคำสอนของพระองค์ เอาไว้ทั้งหมดเพื่อยึดถือสืบไป เมื่อถวายพระเพลิงเสร็จแล้ว ประมาณ 3 เดือน หลังพระพุทธองค์ปรินิพพาน พระมหากัสสปะพร้อมด้วยพระอรหันต์ 500 รูป ทำการสังคายนาขึ้นครั้งแรก ดังนี้

พ.ศ.	3 เดือน หลังพระพุทธองค์ปรินิพพาน
องค์อุปถัมภ์	พระเจ้าอชาตศัตรู กษัตริย์แคว้นมคธ
ประธานสงฆ์	พระมหากัสสปะ(พระอนนท พระอุบาลี)
จำนวนพระสงฆ์	500 รูป
สถานที่	ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างเขาเวภารบรรพต กรุงราชคฤห์
ปรารภ	พระสุภททภิกษุผู้บวชตอนแก่ ได้กล่าวจาบจ้วงพระธรรมวินัย
ระยะเวลาที่ทำ	7 เดือน

⁴⁰ สุเทพ พรหมเลิศ, หนังสือประกอบการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักสูตร กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2544 เล่ม 2 พระธรรม, (กรุงเทพฯ : เกรท เอ็ดดูเคชั่น, 2547), หน้า 63.

ครั้งที่ 2

ใน พ.ศ. 100 สมัยพระเจ้ากาลาโศกราช มีพวกภิกษุวัชชีบุตรแสดงธรรมวินัยผิดเพี้ยนไปจากเดิม 10 ข้อ เช่น เรื่องเก็บเกลือไว้ในเขาสัตว์เพื่อผสมอาหาร พระยสกากัณทกบุตร จึงชักชวนพระสงฆ์ ทำสังคายนาในครั้งนี้ ดังนี้

พ.ศ.	100 ปี หลังพระพุทธองค์ปรินิพพาน
องค์อุปถัมภ์	พระเจ้ากาลาโศกราช
ประธานสงฆ์	พระยสกากัณทกบุตร (พระเววตะ พระสัพพกามี)
จำนวนพระสงฆ์	700 รูป
สถานที่	วาฬการามกรุงเวสาลี แคว้นวัชชี
ปรารภ	พวกภิกษุวัชชีบุตรแสดงธรรมวินัยผิดเพี้ยน 10 ข้อ
ระยะเวลา	8 เดือน

ครั้งที่ 3

เมื่อ พ.ศ. 234 สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้การอุปถัมภ์อย่างดี เป็นเหตุให้เดียรถีย์ปลอมบวชเข้ามาแสวงหาเอกราช เมื่อบวชแล้วนำลัทธิของตนมานับถือ เช่น ลัทธิบูชาไฟ ลัทธิทรมานตน เข้ามาเผยแพร่ เกิดสัทธรรมปฏิรูปขึ้นในพระพุทธศาสนา พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงร่วมกับพระโมคคัลลิตบุตรติสสเถระ จัดทำสังคายนาขึ้น ท่านได้รจนาคัมภีร์ถกาวตฤขึ้น ซึ่งเดิมทีอภิธรรมมีอยู่ 6 คัมภีร์ เมื่อรวมกับถกาวตฤที่แต่งขึ้นใหม่จึงรวมเป็นอภิธรรม 7 คัมภีร์

ในการสังคายนาครั้งนี้ ได้จัดส่งพระสงฆ์ออกไปเผยแพร่ศาสนาในที่ต่าง ๆ ถึง 9 สาย สายที่ 8 ได้มาเผยแพร่ที่สุวรรณภูมิ

พ.ศ.	234
องค์อุปถัมภ์	พระเจ้าอโศกมหาราช
ประธานสงฆ์	พระโมคคัลลิตบุตรติสสเถระ
จำนวนพระสงฆ์	1,000 รูป

สถานที่	อโศการาม เมืองปาฏลีบุตร แคว้นมคธ
ปรารภ	เคียรถีย์ปลอมบวช
ระยะเวลา	9 เดือน

ครั้งที่ 4

เมื่อ พ.ศ. 238 สมัยพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ แห่งลังกาทวีป พระมหินทเถระ พระโอรสของพระเจ้าอโศกมหาราช ถูกส่งไปเผยแผ่ในศรีลังกา ซึ่งเป็นสายที่ 9 ท่านต้องการให้ พระพุทธศาสนามีความมั่นคงในลังกาทวีป จึงขอพระบรมราชูปถัมภ์จากพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ จัดทำสังคายนาขึ้น โดยให้ภิกษุชาวลังกาเรียนพระไตรปิฎก มีพระมหาเถระเข้าร่วม 68,000 รูป

พ.ศ.	238
องค์อุปถัมภ์	พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ
ประธานสงฆ์	พระมหินทเถระ
จำนวนพระสงฆ์	68,000 รูป
สถานที่	ประเทศศรีลังกา
ปรารภ	การตั้งมั่นของพระพุทธศาสนาในลังกาทวีป
ระยะเวลา	10 เดือน

ครั้งที่ 5

พ.ศ. 450 สมัยพระเจ้าวิภูฏคามณีอภัย แห่งลังกาทวีป ทรงมองว่า ในอนาคตกุลบุตร จะจำพระไตรปิฎกได้น้อย เกรงว่าการท่องแบบมุขปาฐะ จะคลาดเคลื่อน เพื่อไม่ให้พระไตรปิฎก สูญหายไป จึงทรงรับสั่งให้ภิกษุผู้ท่องจำพระไตรปิฎกได้ ช่วยกันจารึกลงในใบลาน

พ.ศ.	450
องค์อุปถัมภ์	พระเจ้าวิภูฏคามณีอภัย
ประธานสงฆ์	พระรักจิตมहाเถระ
จำนวนพระสงฆ์	ไม่ปรากฏ

สถานที่	อาโลกเลณสถาน มตเลขนบทหรือมลัยชนบท ประเทศศรีลังกา
ปรารภ	การจารึกพระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา เป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรก
ระยะเวลา	1 ปี

ครั้งที่ 6

พ.ศ. สมัยพระเจ้ามหายานาม แห่งศรีลังกา พระพุทธโฆสาจารย์ เดินทางจากอินเดียไปยังศรีลังกา เรียบเรียงอรรถกถาจากภาษาสิงหลมาเป็นภาษาบาลี ทางลังกาไม่นับเป็นการสังคายนา แต่ไทยนับเข้าด้วย จากหนังสือคัตติยวงศ์ รจนาเป็นภาษาบาลี โดยสมเด็จพระวันรัต(วัดพระเชตุพนฯ) รจนาเมื่อครั้งเป็นพระพิมลธรรม ในสมัยรัชกาลที่ 1

พ.ศ.	956
องค์อุปถัมภ์	พระเจ้ามหายานามะ
ประธานสงฆ์	พระพุทธโฆสาจารย์
จำนวนพระสงฆ์	ไม่ปรากฏ
สถานที่	ป่าสาทของมหานิคมสามิ ทิศใต้วิหาร ประเทศศรีลังกา
ปรารภ	การแปลอรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็นภาษามคธ
ระยะเวลา	1 ปี

ครั้งที่ 7

พ.ศ. 1587 สมัยพระเจ้าปรักกมพาหุมหาราช แห่งศรีลังกา ผู้ฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ให้เจริญรุ่งเรือง ได้อาราธนาพระสงฆ์ผู้แตกฉานด้านพระไตรปิฎกและอรรถกถาให้แต่งคัมภีร์อธิบายขยายความอรรถกถาที่เข้าใจยาก เรียกว่า ฎีกา ลังกาไม่ถือว่าเป็นสังคายนา แต่ไทยนับเข้าด้วย

พ.ศ.	1587
องค์อุปถัมภ์	พระเจ้าปรักกมพาหุมหาราช

ประธานสงฆ์	พระมหากัสสปเถระ
จำนวนพระสงฆ์	1,000 รูป
สถานที่	ประเทศศรีลังกา
ปรารภ	แต่งคัมภีร์ฎีกาอธิบายอรรถกถาธรรม
ระยะเวลา	ไม่ปรากฏ

ครั้งที่ 8

พระเจ้าติโลกราช เมืองเชียงใหม่ ประเทศสยาม ทรงให้จัดทำสังคายนาขึ้น ซึ่งเป็น
การ สังคายนาครั้งแรกในประเทศไทย

พ.ศ.	2020
องค์อุปถัมภ์	พระเจ้าติโลกราช
ประธานสงฆ์	ไม่ปรากฏ
จำนวนพระสงฆ์	ภิกษุผู้ทรงพระไตรปิฎกหลายร้อยรูป
สถานที่	วัดโพธาราม (วัดสวนดอก) เชียงใหม่ประเทศไทย
ปรารภ	การตรวจชำระอักษรพระไตรปิฎก
ระยะเวลา	1 ปี

ครั้งที่ 9

สมัยของพระเจ้ากรุงธนบุรี พระองค์รวบรวมพระไตรปิฎกจากที่ต่าง ๆ เพื่อสร้าง
เป็นพระไตรปิฎกฉบับหลวง แต่ทรงทำค้างไว้ก็สิ้นรัชกาลก่อน ต่อมา ในสมัยรัชกาลที่ 1
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงเห็นว่า พระไตรปิฎกสมัยกรุงธนบุรีมีความ
คลาดเคลื่อนอยู่ จึงทรงให้ทำการสังคายนาเสียใหม่ และทรงโปรดให้จารึกลงในใบลาน เย็บเป็น
คัมภีร์ปิดทองที่บัพทั้งด้านหน้าและด้านหลังเรียกว่า ฉบับทองใหญ่ เก็บไว้ในหอสมุดเกษียรธรรม
ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ต่อมาทรงสร้างขึ้นไว้อีกสองฉบับคือ ฉบับรองทอง และฉบับ
ทองชุบ

พ.ศ. วันพุธ เดือน 12 ขึ้น 15 ค่ำ ปีวอก พ.ศ. 2331

องค์อุปถัมภ์	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
ประธานสงฆ์	สมเด็จพระสังฆราช (ศรี) พระวันรัต (สุก)
จำนวนพระสงฆ์	ภิกษุ 218 รูป ราชบัณฑิต 32 คน
สถานที่	วัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร
ปรารภ	พระไตรปิฎกพระไตรปิฎกฉบับกรุงธนบุรีคลาดเคลื่อน
ระยะเวลา	5 เดือน (กลางเดือน 5 ปีระกา พ.ศ.2332)

การเผยแผ่พระไตรปิฎก

การเผยแผ่พระไตรปิฎก ซึ่งถือว่าเป็นคำสอน มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยพระเถระผู้ใกล้ชิดพระพุทธองค์ได้ท่องจำสืบ ๆ กันมา พระเถระที่เชี่ยวชาญพระวินัย เรียกว่า พระวินัยธร แปลว่าผู้จำพระวินัย มีพระอุบาลี พระเถระที่เชี่ยวชาญพระสูตร เรียกว่า พระธัมมธร แปลว่าผู้จำพระธรรม มีพระสารีบุตร พระอานนท์ พระมหากัสสปะ ท่านทั้งหลายเหล่านี้ ได้ถ่ายทอดให้แก่ศิษย์สืบมา จากปากสู่ปาก จากปากสู่ใบลาน จากใบลานสู่กระดาษ จนปัจจุบันพระไตรปิฎกมีการเผยแผ่ไปในประเทศต่าง ๆ

เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก : การครองเรือนที่ร้ายและดี 10 ประเภท

คนครองเรือนมีทั้งดีและร้าย พระพุทธองค์ทรงแสดงลักษณะ 10 ประเภท โดยแบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 แสวงหาไม่ชอบธรรม

- 1). พวกแสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม ได้ทรัพย์มาแล้วไม่เลี้ยงตนให้เป็นสุขไม่ ทั้งไม่เผื่อแผ่แบ่งปัน และไม่ใช้ทรัพย์นั้นทำความดี ควรดำเนิน 3 สถาน (เสียหมด)
- 2). พวกแสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม ได้ทรัพย์มาแล้วเลี้ยงตนให้เป็นสุข แต่ไม่เผื่อแผ่แบ่งปัน และไม่ใช้ทรัพย์นั้นทำความดี ควรดำเนิน 2 สถาน (เสีย 2 ได้ 1)
- 3). พวกแสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม ได้ทรัพย์มาแล้วเลี้ยงตนให้เป็นสุข ทั้งเผื่อแผ่แบ่งปัน และใช้ทรัพย์นั้นทำความดี ควรดำเนิน 1 สถาน ชม 2 สถาน (เสีย 1 ได้ 2)

กลุ่มที่ 2 แสวงหาความชอบธรรมบ้าง ไม่ชอบธรรมบ้าง

4). พวกแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมบ้าง ไม่ชอบธรรมบ้าง ได้ทรัพย์มาแล้วไม่เลียดคนให้เป็นสุข ทั้งไม่เผื่อแผ่แบ่งปัน และไม่ใช้ทรัพย์นั้นทำความดี ควรตำหนิ 3 สถาน ควรชม 1 สถาน (เสีย 3 ได้ 1)

5). พวกแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมบ้าง ไม่ชอบธรรมบ้าง ได้ทรัพย์มาแล้วไม่เลียดคนให้เป็นสุข แต่ไม่เผื่อแผ่แบ่งปัน และไม่ใช้ทรัพย์นั้นทำความดี ควรตำหนิ 2 สถาน ควรชม 2 สถาน (เสีย 2 ได้ 2)

6). พวกแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมบ้าง ไม่ชอบธรรมบ้าง ได้ทรัพย์มาแล้วเลียดคนให้เป็นสุข ทั้งเผื่อแผ่แบ่งปัน และใช้ทรัพย์นั้นทำความดี ควรตำหนิ 2 สถาน ควรชม 2 สถาน (เสีย 2 ได้ 2)

กลุ่มที่ 3 แสวงหาความชอบธรรม

7). พวกแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม ได้ทรัพย์มาแล้วไม่เลียดคนให้เป็นสุข ไม่เผื่อแผ่แบ่งปัน และไม่ใช้ทรัพย์นั้นทำความดี ควรตำหนิ 2 สถาน ควรชม 1 สถาน (เสีย 2 ได้ 1)

8). พวกแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม ได้ทรัพย์มาแล้วเลียดคนให้เป็นสุข ไม่เผื่อแผ่แบ่งปัน และไม่ใช้ทรัพย์นั้นทำความดี ควรตำหนิ 1 สถาน ควรชม 2 สถาน (เสีย 1 ได้ 2)

9). พวกแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม ได้ทรัพย์มาแล้วเลียดคนให้เป็นสุข ทั้งเผื่อแผ่แบ่งปัน และใช้ทรัพย์นั้นทำความดี แต่ยังติดใจหมกมุ่นอยู่ในทรัพย์ กินใช้โดยไม่รู้จักพอ เห็นข้อดีข้อเสีย ไม่มีปัญญาทำตนให้เป็นอิสระ ควรตำหนิ 1 สถาน ควรชม 3 สถาน (เสีย 2 ได้ 3)

กลุ่มที่ 4 แสวงหาความชอบธรรมและกินใช้อย่างมีสติสัมปชัญญะมีจิตใจเป็นอิสระ

10). พวกแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม ได้ทรัพย์มาแล้วเลียดคนให้เป็นสุข ทั้งเผื่อแผ่แบ่งปัน และใช้ทรัพย์นั้นทำความดี ไม่ลุ่มหลง ไม่ติดใจมัวเมาหมกมุ่นอยู่ในทรัพย์ กินใช้โดยรู้จักพอ เห็นข้อดีข้อเสีย มีปัญญาทำตนให้เป็นอิสระ เป็นเจ้านายเหนือโลกทรัพย์ เป็นชาวบ้านที่ดี ควรชมทั้ง 4 สถาน (ได้หมดไม่มีเสีย)

5. ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา คือ

5.1 โพรธิปักขิยธรรม ⁴¹

โพรธิปักขิยธรรม คือ ธรรมอันเป็นฝักฝ่ายแห่งการตรัสรู้ เป็นธรรมที่เกี่ยวเนื่องแก่อริยมรรค มี 37 ประการ คือ สติปัฏฐาน 4, สัมปทาน 4, อิทธิบาท 4, อินทรีย์ 5, พละ 5, โพชฌงค์ 7, มรรคมรรค 8

5.2 วาสนา – บารมี

วาสนา คือ พฤติกรรมที่กระทำจนกลายเป็นปกติ หรือความเคยชิน คนที่มีความเคยชินอย่างไร ก็เรียกว่าวาสนาอย่างนั้น จนเป็นเอกลักษณ์ส่วนตัว วาสนานี้เกิดขึ้นได้ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ นี่เป็นความหมายตามภาษาบาลี

ในภาษาไทย วาสนาหมายถึง บุญบารมีที่ทำให้ได้ลาภยศ เป็นบุญที่ตนเคยทำไว้ในกาลก่อน ที่ส่งผลให้ในปัจจุบัน เช่น เห็นใครร่ำรวยขึ้นมาก็บอกว่า เขาร่ำรวยเพราะมีวาสนาดี เห็นคนที่ยากจน ก็บอกว่า เขาจนเพราะวาสนาไม่ดี

บารมี คือ คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวดเพื่อบรรลุจุดหมายอันสูงสุดของตน ดังเช่นพระพุทธองค์ บำเพ็ญบารมี มี 10 ประการ คือ

1. ทานบารมี
2. ศีลบารมี
3. เนกขัมมบารมี
4. ปัญญาบารมี
5. วิริยบารมี
6. ขันติบารมี
7. สัจจบารมี
8. อริยฐานบารมี
9. เมตตาบารมี
10. อุเพกขาบารมี

⁴¹ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 273.

6.การบริหารจิตและเจริญปัญญา

6.1.สวดมนต์แปลและแผ่เมตตา

การสวดมนต์ไหว้พระ เป็นหน้าที่ชาวพุทธที่จะแสดงความเคารพนับถือพระรัตนตรัย ด้วยการปฏิบัติทั้งกาย วาจาและใจ

การปฏิบัติตนในการไหว้พระสวดมนต์จะต้องปฏิบัติดังนี้

1) ทางกาย จะต้องอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาด แต่งกายให้สุภาพ กราบ
ไหว้ให้ถูกวิธี

2) ทางวาจา จะต้องสวดด้วยสำเนียงชัดเจน ถูกต้องตามภาษา

3) ทางใจ จะต้องทำใจให้สงบ น้อมรำลึกถึงพระพุทธ พระธรรมและ
พระสงฆ์

การสวดมนต์ไหว้พระ

4. การปฏิบัติตนก่อนสวดมนต์

- นั่งคุกเข่าประนมมือ หันหน้าไปทางพระพุทธรูป
- ทำจิตใจให้สงบ

คำบูชาพระรัตนตรัย

คำบูชาพระรัตนตรัย คือ บทสวดมนต์ ใช้สวดเพื่อระลึกถึงและบูชา
พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์

มีคำสวดดังนี้

คำสวด : อมิณา สักกาเรนะ พุทธัง อะภิปูชะยามิ

คำแปล : ข้าพเจ้าขอน้อมบูชาพระพุทธเจ้า ด้วยเครื่องสักการะนี้

คำสวด : อมิณา สักกาเรนะ ธัมมัง อะภิปูชะยามิ

คำแปล : ข้าพเจ้าขอน้อมบูชาพระธรรม ด้วยเครื่องสักการะนี้

คำสวด : อมิณา สักกาเรนะ สังฆัง อะภิปูชะยามิ

คำแปล : ข้าพเจ้าขอน้อมบูชาพระสงฆ์ ด้วยเครื่องสักการะนี้
คำนมัสการพระรัตนตรัยคำนมัสการพระรัตนตรัย มีดังนี้

คำสวด : อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ ภะคะวา

คำแปล : พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นพระอรหันต์ ดับเพลิงกิเลส
เพลิงทุกข์สิ้นเชิง ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง

คำสวด : พุทธัง ภะคะวันตัง อะภิวาเทมิ

คำแปล : ข้าพเจ้าอภิวาทพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน
(กราบพร้อมกัน)

คำสวด : สวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม

คำแปล : พระธรรม เป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว

คำสวด : ธัมมัง นะมัสสามิ

คำแปล : ข้าพเจ้านมัสการพระธรรม

(กราบพร้อมกัน)

คำสวด : สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ

คำแปล : พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าปฏิบัติดีแล้ว

คำสวด : สังฆัง นะมามิ

คำแปล : ข้าพเจ้าขอน้อมนมัสการพระสงฆ์

(กราบพร้อมกัน)

คำนมัสการ

คำสวด : นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต

คำแปล : ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้นซึ่ง
เป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง

(สวด 3 จบ)

การแผ่เมตตา

การแผ่เมตตา คือ การแสดงออกถึงความปรารถนาดีให้ผู้อื่นมีความสุขทั้งกายและใจ มี

คำสวดดังนี้

คำสวด : สัพเพ สัตตา

คำแปล : สัตว์ทั้งหลาย ที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิดแก่ เจ็บตาย ด้วยกัน ทั้งหมดทั้งสิ้น

คำสวด : อะเวรา โหนตุ

คำแปล : จงเป็นสุข เป็นสุขเถิด อย่าได้มีเวรแก่กันและกันเลย

คำสวด : อหยาปีชมา โหนตุ

คำแปล : จงเป็นสุข เป็นสุขเถิด อย่าได้เบียดเบียนซึ่งกันและกันเลย

คำสวด : อะนีชมา โหนตุ

คำแปล : จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้มีความทุกข์กาย ทุกข์ใจเลย

คำสวด : สุขี อัตตานัง ปะริหะรันตุ

คำแปล : จงมีความสุขกายสุขใจ รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิด

การแผ่เมตตามีอานิสงส์ 11 ประการคือ

1. หลับก็เป็นสุข
2. ตื่นก็เป็นสุข
3. ไม่ฝันร้าย
4. เป็นที่รักของคนทั้งหลาย
5. เป็นที่รักของเหล่ามนุษย์
6. เทวดารักษา
7. ไฟ ยาพิษ ทำอันตรายไม่ได้
8. จิตเป็นสมาธิเร็ว
9. ใบหน้าผ่องใส
10. ตายอย่างมีสติ
11. เมื่อยังไม่บรรลุนิพพานชั้นสูง ย่อมเข้าถึงพรหมโลก

6.2 วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา

ก.วิธีการบริหารจัดการเจริญปัญญา

วิธีในการบริหารจัดการเจริญปัญญา ตามหลักของพระพุทธศาสนามีหลายวิธี ที่กล่าวไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคมี 40 วิธี คือ

1. กสิณ 10 ⁴²
2. อสุภะ 10 ⁴³
3. อนุสติ 10 ⁴⁴
4. อัปปมัญญา 4 ⁴⁵
5. อาหารเปกกุลสัญญา 1 ⁴⁶
6. จตุราควัฏฐาน 1 ⁴⁷
7. อรูป 4 ⁴⁸

ในหลักธรรมทั้ง 7 หมวด 40 วิธีนั้น ผู้ปฏิบัติสามารถเลือกเอาวิธีที่เหมาะสมกับอุปนิสัยของตน ด้วยการพิจารณาตามหลักจริต 6 คือ

ข้อที่	จริต	ลักษณะของอุปนิสัย	กรรมฐานที่เหมาะสม
1	ราคจริต	รักสวยรักงาม	อสุภกรรมฐาน, กายคตาสติ
2	โทสจริต	ใจร้อน โกรธง่าย	เมตตา, กสิณ
3	โมหจริต	งมงาย เหลา	อานาปานสติ

⁴² พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, อ่างแก้ว, หน้า 229-230.

⁴³ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), อ่างแก้ว, หน้า 247.

⁴⁴ อ่างแก้ว, หน้า 246-247.

⁴⁵ อ่างแก้ว, หน้า 159.

⁴⁶ อ่างแก้ว, หน้า 227.

⁴⁷ อ่างแก้ว, หน้า 227.

⁴⁸ อ่างแก้ว, หน้า 157.

4	สัทธาจริต	เชื่อง่าย	อนุสสติ
5	พุทธจริต	เจ้าเหตุผล เจ้าหลักการ	มรณสติ, อุปमानุสติ
6	วิตกจริต	วิตกกังวล, สับสน	อานาปานสติ, กสิณ

ข. ประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา

ประโยชน์ที่เกิดจากการบริหารจัดการและเจริญปัญญา พระพุทธองค์ทรงจำแนกไว้ 4 ประการ คือ

1. อยู่เป็นสุขในปัจจุบัน (ทิฐฐธรรมสุขวิหาร)
2. ได้ญาณพิเศษ คือ แสดงฤทธิ์ได้, หูทิพย์, ตาทิพย์, รู้ใจคนอื่น, ระลึกชาติได้
3. เพิ่มพูนสติปัญญาของตน เอื้อต่อการเจริญวิปัสสนา
4. หมดยกเลส

6.3 ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน

สติปัฏฐานมาจากคำ 2 คำ คือ สติ แปลว่าความระลึกได้ ความรู้สึกรู้ตัว ได้แก่ความไม่ประมาท และคำว่า ปิฏฐาน แปลว่า ที่ตั้งหรือที่เกิด เมื่อรวมกันแล้ว สติปัฏฐาน แปลว่า ฐานที่ตั้งหรือฐานที่เกิดของสติ มี 4 ฐาน คือ

1. กาย ได้แก่กายและลมหายใจเข้าออก โดยพิจารณาภายในเป็นเพียงสักว่ากายเท่านั้น ดำรงอยู่ชั่วคราวในที่สุดก็แตกสลายไป จะบำรุงรักษาให้ดีสักเพียงใดเมื่อถึงกาลเวลากายก็ทนอยู่ไม่ได้ ตามแนวสติปัฏฐาน 4 ท่านให้พิจารณาลมหายใจเข้าออก เพราะร่างกายจะดำรงอยู่ได้ก็ด้วยลมหายใจ ถ้าไม่มีลมหายใจก็ตาย ท่านจึงให้พิจารณาลมหายใจเข้าออกเป็นสำคัญ

2. เวทนา ได้แก่ ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ เป็นการรู้ตามทันเวทนาในขณะที่สุขก็รู้ว่าสุข ทุกข์ก็รู้ว่าทุกข์ เฉย ๆ ก็รู้ว่าเฉย ๆ ไม่ยินดียินร้ายตาม

3. จิต ได้แก่ ความคิด ความปรุงแต่ง ทางจิตฝ่ายที่เป็นกุศลและฝ่ายอกุศล เป็นการตามรู้รู้ทันจิต ว่าในขณะที่นั้นเป็นอย่างไร มีอาการอย่างไร ก็รู้ชัดตามที่มันเป็นอยู่

4. ธรรม ได้แก่ สภาวะธรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้นมาในจิต จิตดีหรือชั่วนั้น เป็นเพราะธรรมนั่นเอง ให้พิจารณาโดยแบ่งธรรมออกเป็น 3 ฝ่าย คือ

4.1 ธรรมฝ่ายชั่ว นิเวศ 5 คูให้รู้ตามความเป็นจริง ข้อใดมีอยู่ในจิตก็ให้รู้ว่ามิอยู่ ข้อใดไม่มีก็ให้รู้ว่าไม่มี เมื่ออยู่อย่างนี้นิเวศก็จะทนอยู่ไม่ได้ในที่สุดก็จะหมดไป

4.2 ธรรมฝ่ายดี ได้แก่อริยสัจ 4 ,โพชฌงค์ 7 มีสติเป็นต้น การพิจารณา ดูแต่ละอย่างตามสภาพความเป็นจริงว่า เกิดขึ้นได้อย่างไร เป็นไปอย่างไร

4.3 ธรรมฝ่ายที่เป็นกลาง ได้แก่ ขั้น 5 ,อายตนะ 6 ที่ไม่ชั่วไม่ดี ก็พึงรู้ไปตามนั้น ว่าแต่ละอย่างเกิดขึ้นได้อย่างไร ดับได้อย่างไร

6.4 นำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้คุณภาพชีวิตและสังคม

ผู้ผ่านการฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญามาอย่างดีแล้ว ย่อมสามารถที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นได้ในหลายด้าน คือ

ก.ด้านการเรียนรู้ ทำให้มีสมาธิมั่นคง จำอะไรก็แม่นยำ ไม่ลืมง่าย จับประเด็นที่สำคัญ ของเรื่องได้ดี สามารถเข้าใจเรื่องราวได้ดีกว่าคนอื่น

ข.ด้านคุณภาพชีวิต สามารถรับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่พึงจะเกิดขึ้นในชีวิตได้ทั้งฝ่ายชอบใจและฝ่ายที่ไม่ชอบใจ ทำให้เข้าใจสภาพความเป็นจริงของชีวิต

ค.ด้านสังคม เป็นคนมีศีลธรรมอันดีงาม ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ใคร ๆ สามารถอยู่ร่วมในสังคมกับบุคคลอื่นได้ เป็นตัวอย่างของสังคม

6.5.การคิดแบบโยนิโสมนสิการ

นำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้คุณภาพชีวิตและสังคม พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 กำหนดให้ 2 วิธี คือ วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ และวิธีคิดแบบวิภาษวาท

1.วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ คือ วิธีคิดด้วยการแยกแยะพิจารณาสิ่งต่าง ๆ อย่างแยกส่วน เพื่อให้เห็นองค์ประกอบของแต่ละอย่างให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ทุกสิ่งล้วนเกิดจากองค์ประกอบหลายส่วน ไม่มีสิ่งใดที่จะสมบูรณ์ด้วยตัวเอง วิธีคิดแบบนี้สอนให้เราเข้าใจในกฎ

ของไตรลักษณ์ ทำให้เราไม่หลงในรูปว่าเป็นตัวตนของตน ไม่หลงวัตถุว่า จะยั่งยืนคงที่ตลอดไป ไม่หลงในความงามความหล่อ ความสวย ที่เป็นเพียงมายา

2. วิธีคิดแบบวิภาษวาท คือ การคิดแบบจำแนกแจกแจงมองสิ่งต่าง ๆ ในหลายแง่ หลายมุม เป็นการสอนให้รู้จักมองรอบด้าน สุขุมรอบคอบ ไม่เลือกมองเพียงมุมใดมุมหนึ่งเท่านั้น แล้วสรุปว่าแง่มุมที่ตนเห็นเท่านั้นที่เป็นจริง แล้วละทิ้งมุมอื่นเสีย วิธีคิดแบบนี้ทำให้เป็นคน รอบคอบ กว้างขวาง ใจคอไม่คับแคบ ฟังความคิดเห็นคนอื่น

2.5.3. คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6⁴⁹

การอธิบายเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 อธิบายถึงเรื่อง ดังต่อไปนี้

1. เรื่อง พระรัตนตรัย โดยมีจุดประสงค์ให้ผู้เรียนสามารถบอกความหมายพระ รัตนตรัยได้ เห็นคุณค่าพระรัตนตรัยและนำมาเป็นที่พึ่งของชีวิตได้ โดยวิเคราะห์ความหมายและ คุณค่าของพระสงฆ์

พระรัตนตรัย มาจากคำว่า พระ (แปลว่า ประเสริฐ) + รัตนะ (แปลว่า แก้วที่ล้ำค่า) + ตรัย (แปลว่า สาม) เมื่อรวมกันเข้า แปลว่า แก้วอันประเสริฐทั้งสาม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญ ของพระพุทธศาสนา

พระรัตนตรัย หมายถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

1. พระรัตนตรัย มีจุดมุ่งหมายวิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของพระสงฆ์

พระสงฆ์ หมายถึง สาวกของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติตามคำสอนแล้วนำมาเผยแผ่ เพื่อประโยชน์สุขของสังคม

คำว่า สงฆ์ หมายถึงหมู่แห่งสาวกของพระพุทธเจ้า เรียกว่าสงฆ์สาวก มี 2 ประเภท คือ

1. สมมติสงฆ์ หมายถึง พระสงฆ์โดยสมมติ ได้แก่ภิกษุสงฆ์ทั่วไป ที่ ผ่านการอุปสมบท ถูกลงตามพระวินัย ถีอศีล 227 ข้อ เป็นวัตรปฏิบัติ

⁴⁹ พระเทพโสภณ(ประจักษ์ ฐมฺมจิตฺโต), การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา, หน้า 160-161.

2. อริยสงฆ์ หมายถึง สงฆ์ที่เป็นอริยบุคคล หมายถึงผู้บรรลุนิพพานตั้งแต่พระโสดาบันขึ้นไปจนถึงพระอรหันต์เป็นที่สุด ในพระอริยสงฆ์นี้กำหนดเอาคุณธรรมเป็นตัวกำหนด

สังฆคุณ คุณของพระสงฆ์ มี 9 ประการ คือ

1. สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงโฆ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี

2. อสุปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติตรง

3. ญายปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติถูกทาง

4. สามิจิปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติสมควร

5. อาหุเนยโย เป็นผู้ควรแก่การคำนับ

6. ปาหุเนยโย เป็นผู้ควรแก่การต้อนรับ

7. ทักขิณเยโย เป็นผู้ควรแก่การทำบุญ

8. อัญชลีภคณียโย เป็นผู้ควรแก่การกราบไหว้

9. อนุตตรัง ปุณฺณุกเขตตัง โลกัสสะ เป็นแหล่งปลูกฝังและเผยแผ่ความดีที่ยอดเยี่ยมของโลก

2. อริยสัจ 4

ทุกข์(ธรรมที่ควรรู้) :

สรุปหลักธรรมลงในอริยสัจ

หลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ มีมากถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ สามารถสรุปลงในอริยสัจได้ ในชั้นนี้ กำหนดให้ศึกษา ในชั้นนี้ ดังนี้

ธรรมที่ควรรู้ (ทุกข์)	ธรรมที่ควรละ (สมุทัย)	ธรรมที่ควร บรรลु (นิโรธ)	ธรรมที่ควรเจริญ (มรรค)
ขั้น 5 : จิต – เจตสิก	ธรรมนียม -ปฏิจสมุปบาท -นิวรณ์ 5 -อุปาทาน 4	นิพพาน	อธิปไตย 3 สาราณียธรรม 6 ทศพิธราชธรรม 10 วิปัสสนาญาณ 9 มงคล 38 1.ความเพียรเผากิเลส 2.ประพฤติพรหมจรรย์ 3.เห็นอริยสัจ 4.บรรลุนิพพาน

ขั้น 5

ขั้น 5 : จิต – เจตสิก

ชีวิต ประกอบด้วยองค์ประกอบที่เป็นฝ่ายรูปธรรมและนามธรรม ฝ่ายรูปธรรมทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “รูป” ฝ่ายนามธรรมเรียกว่า “นาม” เรียกรวมกันว่า “รูปนาม” (ชีวิต) นามนี้บางทีก็เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “จิต” ตัวจิตนี้เองคือสิ่งที่เราจะต้องทำการศึกษาให้เข้าใจกระบวนการทำงานของมันทั้งหมด เพราะชีวิตของเราดำเนินไปภายใต้การควบคุมบังคับของจิตเหมือนคำกล่าวที่ว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” และดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จมาจากใจ หากใจเสีย การพูดหรือการกระทำก็พลอยเสียไปด้วย และด้วยเหตุที่ใจเสียนั่นเอง ทุกข์จึงติดตามเขา คูล้อเกี่ยวหนุมานเวียนตามรอยเท้าโค” และในทางกลับกัน “หากใจดี การพูดหรือการกระทำก็พลอยดีไปด้วย และด้วยเหตุที่ใจดีนั่นเอง ความสุขก็ย่อมติดตามเขา เหมือนเงาติดตามตัว

จิตคืออะไร กระบวนการทำงานของจิตเป็นอย่างไร มีรายละเอียดเบื้องต้นที่ควรทราบดังต่อไปนี้

ความหมายของจิต

“จิต” เป็นภาษาบาลีมาจากคำเต็มว่า “จิตต” ความหมายของจิตตามที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนามีดังนี้

1. จิต หมายถึง ธรรมชาติที่คิดหรือนึกถึงอารมณ์ กล่าวคือ คิดหรือนึกถึง รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์
2. จิต หมายถึง ภาวะที่สร้างสิ่งที่วิจิตร กล่าวคือ สิ่งต่างๆ ที่สวยงาม สิ่งที่วิจิตรบรรจงในโลกของวัตถุ เช่น ปราสาทราชวัง ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งรูปร่าง ลักษณะของคน สัตว์ และคุณลักษณะทางจิตใจ เช่น ความดี ความชั่ว กลัวบาป ความมีจิตสำนึก เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทั้งหมดล้วนเกิดขึ้นเพราะจิตเป็นผู้คิด เป็นผู้สร้างสรรค์หรือสั่งขึ้นมาก่อนทั้งนั้น
3. จิต หมายถึง ภาวะที่วิจิตรด้วยตัวของมันเอง กล่าวคือ จิตของมนุษย์นั้นมีศักยภาพพิเศษต่างๆ มากมายอยู่ในตัวเอง ศักยภาพเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ชวนอัศจรรย์ยิ่งกว่าสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในโลก เช่น เรามองเห็นผีเสื้อที่สวยงาม เห็นเปลือกหอยทะเลที่มีลวดลายอย่างวิจิตรเกินกว่าที่มนุษย์จะเลียนแบบได้ เห็นแนวทางของปลาบางชนิดมีสีสันแพรวพราว เห็นดอกไม้บางชนิดมีดอกบานสะพรั่งงดงามหลากสี ความสวยงามของสัตว์หรือธรรมชาติเหล่านี้นับว่าเป็นสิ่งที่ชวนพิศวงหรือชวนอัศจรรย์ใจ ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร ใครเป็นผู้รังสรรค์ แต่ความวิจิตรชวนอัศจรรย์ของจิตคนเรายังมีมากกว่านั้นหลายเท่าตัว ด้วยเหตุนี้ จิตจึงได้ชื่อว่าวิจิตรด้วยตัวของมันเอง
4. จิต หมายถึง ภาวะที่วิจิตรเพราะกิเลส กล่าวคือ การที่จิตมีภาวะอัศจรรย์ มีศักยภาพพิเศษมากมายนั้น เพราะกิเลสเป็นตัวบงการให้เป็นไป
5. จิต หมายถึง ภาวะที่รักษาไว้ซึ่งความวิจิตร กล่าวคือ ศักยภาพพิเศษต่างๆ ของจิต เช่น ความรู้สึนึกคิดหรือความถนัด ปัญญา ปฏิภาณ คุณสมบัติด้านดีหรือด้านลบของคน เป็นต้นเหล่านี้ ที่คนเรามีอยู่ไม่ว่าจะแตกต่างหรือเหมือนกันก็ตาม ก็เพราะจิตนั่นเองเป็นผู้ที่เก็บรักษาเอาไว้ไม่ให้เสื่อมสูญ
6. จิต หมายถึง ภาวะที่สั่งสมไว้ซึ่งการสืบทอดของตน กล่าวคือจิตของคนเรานั้นจะมีการเกิด-ดับอยู่ตลอดเวลา เมื่อจิตดวงหนึ่งดับลง อีกดวงก็เกิดขึ้นแทนที่ แต่ว่าจิตดวงที่ดับลงนั้น

ก่อนจะดับก็ได้ส่งคุณสมบัติต่าง ๆ ที่ตนเองเก็บสั่งสมไว้ไปให้จิตดวงที่จะเกิดขึ้นใหม่สืบทอดคุณสมบัตินั้นต่อไป จิตมีลักษณะเกิด – ดับ ๆ อยู่อย่างนี้ พร้อมทั้งส่งต่อคุณสมบัติถ่ายทอดให้แก่กันและกันเรื่อยไปไม่ขาดสาย

7. จิต หมายถึง ภาวะที่มีอารมณ์อันหลากหลาย กล่าวคือ จิตสามารถรับรู้อารมณ์ได้มากมายผ่านทางสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ช่องทางในการรับรู้ของจิตมีมากมายดังนี้เอง จิตจึงหมายถึง ภาวะที่มีอารมณ์อันหลากหลาย

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้นิยามความหมายของจิตไว้อย่างสั้นๆ ดังนี้

๑. ธรรมชาติที่รู้อารมณ์
๒. สภาพที่นึกคิด
๓. ความคิด
๔. ใจ
๕. วิญญาณ

คำไวพจน์ของจิต

นอกจากนี้แล้ว จิตยังมีคำไวพจน์ (Synonym) คือคำที่ใช้แทนกันได้บางกรณีอีกหลายคำ เช่น มโน, มนัส, หทัย, บัณฺทร, มนายคฺนะ, มนินทริย, วิญญาณ, ฯลฯ

ลักษณะทั่วไปของจิต

ลักษณะทั่วไปของจิตซึ่งแสดงให้เห็นว่าจิตเป็นอย่างนี้ๆ แตกต่างจากสิ่งอื่นอย่างนี้ๆ เป็นต้น มีดังต่อไปนี้

๑. ไปได้ไกล คือ สามารถคิดถึงอารมณ์(เรื่องราว สิ่งที่มากระทบ) ได้ไกลทั้งอารมณ์ในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตได้
๒. ไร้รูปร่าง คือ ไม่มีตัวตน หากแต่เป็นนามธรรมอย่างหนึ่งเท่านั้น
๓. มีถ้าเป็นที่อยู่อาศัย คือ ไม่สามารถทรงตัวอยู่อย่างเป็นเอกเทศจากร่างกายของคนหรือสัตว์ได้ ต้องมีร่างกายของคนหรือสัตว์เป็นที่รองรับ จิตจึงจะสามารถดำรงอยู่ได้ ร่างกายก็

เช่นเดียวกัน หากไม่มีจิตมาอาศัยครอบครอง ร่างกายก็จะไม่แตกต่างอะไรจากซากศพ ดังนั้น
กายและจิตต่างก็ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน

ลักษณะเฉพาะของจิต

พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงลักษณะเฉพาะของจิตมนุษย์ปุถุชนไว้ในพระไตรปิฎกดังนี้

๑. จิตมีลักษณะดิ้นรน คือ เสาะแสวงหาอารมณ์ ที่มากระทบทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจอยู่เสมอ
๒. จิตมีลักษณะกวัดแกว่ง คือ หวั่นไหวไปตามอารมณ์หรือสิ่งที่มากระทบ
๓. จิตมีลักษณะรักษายาก คือ จิตมักจะแสวงหาอารมณ์นั้นอารมณ์นี้อยู่เสมอ เป็นการยากที่จะรักษาจิตให้สงบนิ่งอยู่ในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งได้นานๆ
๔. จิตมีลักษณะห้ามยาก เมื่อจิตคิดถึงสิ่งใดก็ตาม ก็เป็นการยากที่เจ้าตัวจะหักห้ามจิตเอาไว้ไม่ให้คิดตามที่จิตอยากคิด
๕. จิตมีลักษณะข่มได้ยาก คือ เมื่อจิตจะประหวัดถึงสิ่งที่เลวทรามซึ่งไม่ควรคิด ก็เป็นการยากที่บุคคลจะห้ามจิตมิให้คิด
๖. จิตมักตกเป็นทาสของกามารมณ์เสมอ คือ จิตมักคิดถึง รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส หรือเรื่องราวในใจที่ชวนให้เคลิบเคลิ้มหลงใหลอยู่เสมอ (เพราะเหตุที่จิตมันตกไปสู่กามารมณ์ เช่นนี้เอง พระพุทธศาสนา จึงสอนให้ฝึกจิตด้วยการหัดยกจิตให้ไว้ดี ฝักรรรม หรือฝัสูงเอาไว้อยู่เสมอ)
๗. จิตมีสภาพที่ละเอียดอ่อน คือ จิตมีความละเอียดอ่อนในตัวเอง และมีความซับซ้อนในตัวเอง
๘. จิตมีลักษณะเกิด – ดับ อย่างรวดเร็ว คือ จิตมีการเกิด ดับ อยู่ตลอดเวลาทั้งคืนทั้งวัน

ความหมายของเจตสิก

เจตสิก หมายถึง สภาวะที่ประกอบกับจิต สิ่งที่เกิดพร้อมกันกับจิต คุณสมบัติและอาการของจิต เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง สรรพธา เมตตา สติ ปัญญา เป็นต้น
เจตสิกมีทั้งหมด 52 อย่าง ดังนี้

1. ฌณสมณเจตสิก 13 คือ เจตสิกที่เป็นองค์ประกอบของจิตทั้งที่เป็นกุศล อกุศล และอัปยาคฤต เช่น ผัสสเจตสิก คือ เจตสิกที่ทำหน้าที่รับการกระทบอารมณ์ทางทวารทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เป็นต้น

2. อกุศลเจตสิก 14 คือ เจตสิกที่ชั่วหรือเจตสิกฝ่ายลบที่เมื่อประกอบกับจิตแล้วจะทำให้จิตเศร้าหมอง เกิดความเร่าร้อน กระวนกระวาย หรือทำให้คุณงามความดีที่เคยมีเสื่อมลง ความชั่วเพิ่มมากขึ้น เช่น โลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้น

3. โสภณเจตสิก 25 คือ เจตสิกที่ดีหรือเจตสิกฝ่ายบวกที่เมื่อประกอบกับจิตแล้วจะทำให้จิตผ่องใส ไม่เร่าร้อน หรือทำให้คุณงามความดีเพิ่มมากขึ้น เช่น ศรัทธา สติ หิริ โอตตัปปะ เป็นต้น

ลักษณะทั่วไปของเจตสิก

ลักษณะทั่วไปของเจตสิกมี 4 อย่าง กล่าวคือ

1. เกิดพร้อมกับจิต
2. ดับพร้อมกับจิต
3. มีอารมณ์เดียวกับจิต
4. มีวัตถุเป็นที่อาศัยอย่างเดียวกันกับจิต

ความรู้เกี่ยวกับจิตรวมทั้งธรรมชาติและลักษณะของจิตดังกล่าวมา จะเป็นคุณูปการอย่างสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาจิตในเบื้องสูงต่อไป นักเรียนที่สนใจกระบวนการฝึกจิตตามนัยแห่งพระพุทธศาสนาพึงสืบค้นรายละเอียดได้จากคัมภีร์วิสุทธิมรรค วิมุติมรรค หรือรายละเอียดเกี่ยวกับจิตชั้นสูงพึงสืบค้นได้จากคัมภีร์พระอภิธรรมในพระไตรปิฎก เป็นต้น

สมุทัย (ธรรมที่ควรละ):

ธรรมเนียม ; ปฏิจจสมุปบาท

ความหมายของปฏิจจสมุปบาท

ปฏิจจสมุปบาท หมายถึง องค์แห่งปัจจัยที่มาอาศัยกันเกิดขึ้น กล่าวคือ ธรรมทั้งหลายที่เป็นปัจจัยแก่กันและกัน แล้วมาอาศัยกันเกิดขึ้นพร้อมกัน⁵⁰ หรือการที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันและกันจึงเกิดมีขึ้น ปฏิจจสมุปบาท เป็นหลักธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงแสดงเป็น “ธรรมเนียม” ปฏิจจสมุปบาทเป็นกฎของธรรมชาติ หรือ กฎอันตายตัวของชีวิตและสรรพสิ่ง ปฏิจจสมุปบาทเป็นหลักความจริงสากล ที่มีอยู่โดยตัวของมันเองตามธรรมชาติ สิ่งอื่นจะมีหรือไม่ก็ตาม แต่หลักแห่งความจริงสากลนี้ก็มิได้อยู่แล้วนั่นเอง ดังมีพุทธพจน์ยืนยันไว้ว่า “ตถาคตทั้งหลาย จะอุบัติขึ้นหรือ ไม่ก็ตาม ธาตุนี้ก็ยังคงมีอยู่ เป็นธรรมจิติ เป็นธรรมเนียม คือ หลักปฏิจจสมุปบาทที่ตถาคตรู้แล้ว นำมาแสดง วางเป็นแบบ ตั้งเป็นหลัก นำมาเปิดเผย ชี้แจงแสดงทำให้เข้าใจง่าย และจึงตรัสให้ท่านทั้งหลายจงมาดูเถิด”

สาระสำคัญของปฏิจจสมุปบาท

หลักธรรมเรื่อง ปฏิจจสมุปบาท มีสาระสำคัญอยู่ที่การเปิดเผยความจริงของชีวิตและสรรพสิ่งในโลก หรือในจักรวาลทั้งปวง สิ่งต่างๆ ล้วนดำรงอยู่ในลักษณะเป็นเหตุเป็นผลของกันและกันเสมอ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็ คือ ทุกสิ่งในโลกนี้หรือในจักรวาลนี้ล้วนเป็นปัจจัยเกี่ยวเนื่องถึงกันและกันแบบลูกโซ่มีความสัมพันธ์กันตลอดเวลาไม่มีที่สิ้นสุด ด้วยเหตุนี้เอง ปฏิจจสมุปบาท จึงจัดเป็นกฎแห่งธรรมชาติที่ครอบคลุมความจริงทุกส่วนที่มีอยู่ในจักรวาลนี้ทั้งหมด บางทีท่านจึงเรียกปฏิจจสมุปบาทนี้ว่า “เป็นกฎของจักรวาล” ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า (Cosmic Law)

⁵⁰ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, หน้า 301.

หลักการหรือกฎปฏิจสมุปบาท

กฎทางธรรมชาติที่เรียกว่า “ปฏิจสมุปบาท” นี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ 2 หลักการด้วยกัน คือ หลักสากลและหลักประยุกต์ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

หลักสากล

เมื่อสิ่งนี้มี	สิ่งนี้จึงมี
เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น	สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น
เมื่อสิ่งนี้ไม่มี	สิ่งนี้ก็ไม่มี
เพราะสิ่งนี้ดับ	สิ่งนี้ก็ดับ

หลักประยุกต์

หลักปฏิจสมุปบาทแบบประยุกต์นี้ แบ่งออกเป็น 2 สาย คือ สายเกิดกับสายดับ ซึ่งสามารถแสดงได้ ดังนี้

ปฏิจสมุปบาทสายเกิด⁵¹ คือ

เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย	สังขารจึงเกิดมี
เพราะสังขารเป็นปัจจัย	วิญญานจึงเกิดมี
เพราะวิญญานเป็นปัจจัย	นามรูปจึงเกิดมี
เพราะนามรูปเป็นปัจจัย	สพยคณะจึงเกิดมี
เพราะสพยคณะเป็นปัจจัย	ผัสสะจึงเกิดมี
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย	เวทนาจึงเกิดมี
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย	ตัณหาจึงเกิดมี
เพราะตัณหาเป็นปัจจัย	อุปาทานจึงเกิดมี
เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย	ภพจึงเกิดมี
เพราะภพเป็นปัจจัย	ชาติจึงเกิดมี

⁵¹เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว, หน้า 301 – 302.

เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา, มรณะ จึงเกิดมี
ความทุกข์ ความเศร้าโศกเสียใจ ความคร่ำครวญ และความคับแค้นใจจึงเกิดมีพร้อม นี่คือ
กระบวนการปฏิจสมุปบาทสายเกิด

ปฏิจสมุปบาทสายดับ คือ

เพราะอวิชชาดับ	สังขารจึงดับ
เพราะสังขารดับ	วิญญานจึงดับ
เพราะวิญญานดับ	นามรูปจึงดับ
เพราะนามรูปดับ	สพยตนะจึงดับ
เพราะสพยตนะดับ	ผัสสะจึงดับ
เพราะผัสสะดับ	เวทนาจึงดับ
เพราะเวทนาดับ	ตัณหาจึงดับ
เพราะตัณหาดับ	อุปาทานจึงดับ
เพราะอุปาทานดับ	ภพจึงดับ
เพราะภพดับ	ชาติจึงดับ
เพราะชาติดับ	ชรา, มรณะ จึงดับ

ความทุกข์ ความเศร้าโศกเสียใจ ความคร่ำครวญ และความคับแค้นใจ ก็ดับ นี่คือกระบวนการ
การปฏิจสมุปบาทสายดับ

นิวรรณ์ 5 ⁵²

ความหมายของนิวรรณ์

นิวรรณ์ หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นจิตไว้มิให้ก้าวหน้าในคุณธรรม ธรรมที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุ
คุณความดี หรืออกุศลธรรมที่ทำให้จิตเศร้าหมองและทำปัญญาให้อ่อนกำลังลง

⁵² พระธรรมปิฎก, อ่างแล้ว, หน้า 167.

องค์ประกอบของนิรณ

นิรณมีองค์ประกอบอยู่ 5 ประการ คือ

1. กามฉันทะ: ความพอใจในกาม ความต้องการทางกามคุณ หมายถึง ความต้องการความตักใจ อยากได้ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ กล่าวคือ ความคิดปรุงแต่งที่ก่อให้เกิดความเพลิดเพลินเจริญใจ

2. พยาบาท: ความคิดร้าย ความขัดเคืองในใจ หมายถึง ความโกรธ ความเกลียดชัง ความผูกใจเจ็บ ความคับแค้นใจ ความอาฆาตพยาบาท หรือความไม่พอใจคนหรือสิ่งต่างๆ รอบตัวอันเป็นเหตุให้จิตใจร้อนรุ่มอยู่ไม่เป็นสุข

3. ถีนมิทธะ: ความหดหู่และเชื่องซึม แยกออกเป็น 2 ศัพท์ ก็คือ ถีนะ ที่หมายถึงความหดหู่ ความท้อแท้ ความเหนื่อยหน่าย ความง่วงเหงาหาวนอน ความตกเป็นทาสของความง่วง ความเชื่องซึมมีนชา ความเห็นแก่หลับแค้นนอนเป็นใหญ่

4. อุทธัจจะกุกกุจจะ: ความฟุ้งซ่าน รำคาญ ร้อนรุ่มกลุ้มใจ กระวนกระวายใจ แยกออกเป็น 2 ศัพท์เช่นเดียวกัน คือ อุทธัจจะ ที่หมายถึง ความฟุ้งซ่านในใจ กับคำว่า กุกกุจจะ ที่หมายถึง ความวุ่นวายใจ ความร้อนใจ เป็นห่วง เป็นกังวลใจ เป็นต้น

5. วิจิกิฉา: ความลังเลสงสัย หมายถึง ความไม่เชื่อมั่นไม่ศรัทธาในคุณของพระรัตนตรัย ความไม่วางใจในหลักการหรือหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ตนเองเชื่อถืออยู่ว่า จะมีผลดีจริง หรือไม่ เป็นต้น

นิรณ ทั้ง 5 เป็นอุปสรรคสำคัญของการบำเพ็ญจิตภาวนา ผู้ที่มุ่งจะบำเพ็ญจิตภาวนาให้ได้ผลถึงขั้นเป็นสมาธิ หรือได้บรรลุในชั้นฌานต่างๆ เพื่อเป็นพื้นฐานรองรับการทำวิปัสสนากรรมฐานขั้นสูงต่อไป จะต้องเพียรพยายามละนิรณทั้ง 5 นี้ให้ได้ หากละไม่ได้หรือละได้บางส่วนบางข้อก็ยากที่จะประสบความสำเร็จในการบำเพ็ญจิตภาวนา แต่ถ้าละนิรณ 5 ได้ก็เป็นอันมั่นใจได้ว่า จะมีความก้าวหน้าในการปฏิบัติสมาธิ หรือบำเพ็ญจิตภาวนาเป็นอย่างดี

อุปาทาน 4⁵³

ความหมายของอุปาทาน

อุปาทาน หมายถึง ความยึดมั่นถือมั่น มีอยู่ 4 ประการคือ

1.กามอุปาทาน: ความยึดติดในกาม มี 2 อย่างคือ 1.ความยึดติดในกิเลสกาม หมายถึง ความกำหนัด ความหลงเพลิดเพลิน ความชอบใจในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อันน่าปรารถนา ยินดี, 2.ความยึดติดในวัตถุกาม หมายถึง ตัววัตถุซึ่งเป็นที่ตั้งหรือเป็นสั่ร่ร่าให้เกิดความหลงไหล คลั่งไคล้ วัตถุที่เป็นที่ตั้งแห่งกาม เช่น เสื้อผ้าสวย ๆ งาม ๆ บ้าน รถ โทรศัพท์มือถือ อาหารที่อร่อย แม้แต่ตัวบุคคลที่เรารักชอบใจ ก็ถือว่าเป็นวัตถุกาม

2.ทิฏฐอุปาทาน: ความยึดติดในทิฐิ ทิฐินั้นขยายความไปถึงคำสอน หลักการ ทฤษฎี ศาสนา องค์ความรู้ ชุดความรู้ที่ยอมรับเชื่อถือกันสืบต่อมา หรือแม้แต่วระบบความเชื่อเฉพาะ กลุ่ม ที่แต่ละคนแต่ละสังคมยึดถือกันมาว่า เป็นสิ่งที่ประเสริฐเลิศล้ำสำหรับตนเอง

3.ศีลัตถอุปาทาน: ความยึดติดในศีลและพรต ศีลก็คือข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่องค์กร สังคม สถาบัน หรือกลุ่มชนหนึ่ง ๆ ร่วมกันจัดวางขึ้น หรือศาสดากำหนดไว้ให้สาวกได้ปฏิบัติตาม ศีลและพรตถูกตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งแต่ละกลุ่มแต่ละองค์กร สังคม ก็มีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไป

4.อัตตาทูปาทาน: ความยึดติดถือมั่นว่ามีตัวตน ความยึดติดถือมั่นในตัวคนว่าเป็น ตัวคนที่แท้ เป็นวิญญาณที่นิรันดร์ ความยึดติดถือมั่นว่ามีตัวตนนี้ เป็นความเข้าใจที่สวนทาง อย่างสิ้นเชิงกับความเป็นจริงตามธรรมชาติของสรรพสิ่ง เพราะว่าตามหลักความเป็นจริงนั้น ตัวตนของสรรพสิ่งรวมทั้งมนุษย์ด้วยไม่เคยมีตัวตนที่แท้จริง ที่เราเห็นเป็นแต่เพียงสิ่งสมมุติ ร่างกายที่เราเป็นอยู่นี้ เกิดจากการรวมตัวกันของ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเท่านั้นเอง ถ้าเราแยกทั้ง 5 อย่างนี้ออกจากกัน ก็เหลือแต่ความว่างเปล่าเท่านั้นไม่มีตัวตนเหลืออยู่ เลย

⁵³ ที.ปา. (บาลี) 11 / 262 / 242., พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), อ้างแล้ว, หน้า 160.

นิโรธ(ธรรมที่ควรบรรลु) : นิพพาน

นิพพาน

นิพพาน เป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ดังพระพุทธพจน์ในโอวาทปาติโมกข์ ที่ว่า “นิพพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา” พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า พระนิพพานเป็นบรมธรรม หรือเป็นธรรมอันสูงสุด ที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม ก็เพราะว่า นิพพานเป็นบรมสุข ดังบาลีที่ว่า “นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ”⁵⁴ ไม่มีสุขอื่นใดยิ่งกว่าสุขอันเกิดจากพระนิพพานอีกแล้ว

ความหมายของพระนิพพาน

นิพพาน มาจากคำอุปสรรคว่า “นิ” ซึ่งแปลว่า ไม่มี, ออก, समाสเข้ากับคำว่า “วาน” (วานะ แผลง ว เป็น พ) แปลว่า เครื่องรื้อยรัด เครื่องเสียบแทง ดังนั้น นิพพาน จึงแปลได้ดังนี้

๑. ภาวะที่ไม่ค้นหาเครื่องรื้อยรัด
๒. ภาวะที่ออกไปแล้วจากค้นหาเครื่องรื้อยรัดติดไว้กับภพ
๓. ภาวะที่ปราศจากเครื่องเสียบแทงคือกิเลสทั้งปวง
๔. ภาวะที่ดับกิเลส คือ ราคะ โทสะ โมหะ ได้อย่างสิ้นเชิง

⁵⁴ ม.ญ. (บาลี) 13 / 281..

คุณลักษณะของพระนิพพาน

ใน อัครปัสสาวาสสูตร⁵⁵ ได้ให้บรรดาธิบายขยายความหมายของพระนิพพาน หรือ คุณลักษณะของพระนิพพานเพิ่มเติมเอาไว้ให้ชัดเจนอีกเป็นอันมากถึง 7 ความหมาย คือ

๑. พระนิพพาน คือ ธรรมที่ทำให้สร้างจากความเมา
๒. พระนิพพาน คือ ธรรมอันเป็นเครื่องกำจัดความกระหาย
๓. พระนิพพาน คือ ธรรมที่ทำให้ถอนอาลัยในกิเลสได้สิ้นเชิง
๔. พระนิพพาน คือ ธรรมที่ทำให้ตัดวัฏฏะ (การเวียนว่ายตายเกิด) ได้อย่างสิ้นเชิง
๕. พระนิพพาน คือ ธรรมที่ทำให้สิ้นตัณหา
๖. พระนิพพาน คือ ธรรมที่ทำให้สิ้นความกำหนัดยินดี
๗. พระนิพพาน คือ ธรรมที่ทำให้ดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง

วิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุพระนิพพาน

ในอริยสัจ 4 พระพุทธเจ้าทรงแสดงวิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุพระนิพพานเอาไว้ว่า ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 กล่าวคือ

1. สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ	2. สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ
3. สัมมาวาจา การเจรจาชอบ	4. สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ
5. สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ	6. สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ
7. สัมมาสติ ความระลึกชอบ	8. สัมมาสมาธิ ความตั้งใจไว้ชอบ

มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) :

อริปไตย 3⁵⁶

อริปไตย หมายถึง ความเป็นใหญ่หรือภาวะที่เอาเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นใหญ่ มี 3 ประการ คือ

⁵⁵ อญ. จตุกก. (บาลี) 21 / 34/ 40.

⁵⁶ ที.ปา. (บาลี) 11/228/231.

1. อัตตาริปไตย คือ ความมีตนเป็นใหญ่ หมายถึงการถือเอาตนเองเป็นใหญ่กระทำการด้วยปรารภตนเป็นประมาณ
2. โลการิปไตย คือ ความมีโลกเป็นใหญ่ หมายถึง การถือเอาคนส่วนมากเป็นใหญ่กระทำการด้วยปรารภนิยมของโลกเป็นประมาณ
3. ธรรมาริปไตย คือ ความมีธรรมเป็นใหญ่ หมายถึง การถือเอาความถูกต้องเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารภความถูกต้อง เป็นจริง สมควรตามธรรม เป็นประมาณ

สาราณียธรรม 6⁵⁷

ความหมายของสาราณียธรรม

สาราณียธรรม หมายถึง ธรรมหรือหลักการอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ธรรมอันทำให้เกิดความสุข ความสามัคคี เป็นหลักการที่ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มี 6 ประการ คือ

1. เมตตาภายกรรม คือมีพฤติกรรมทางกายที่เปี่ยมไปด้วยน้ำใจไมตรี ไม่คิดร้าย ไม่เบียดเบียนเพื่อนพรหมจรรย์ เพื่อนร่วมงาน เพื่อนร่วมโลก เพื่อนร่วมสังคม อยู่ด้วยกันกับคนอื่นด้วยความรู้สึกว่าเป็นญาติมิตร

2. เมตตาวจีกรรม คือ มีพฤติกรรมทางวาจาที่เปี่ยมไปด้วยน้ำใจไมตรี มีความปรารถนาดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมสังคม และร่วมโลก พูดแต่ถ้อยคำที่เป็นจริง(พูดความจริง) มีวาจาที่อ่อนหวาน พูดคำที่สุภาพ พูดให้ถูกกาลเทศะ เป็นต้น

3. เมตตามโนกรรม คือ มีพฤติกรรมทางใจ ได้แก่ความคิดที่เปี่ยมไปด้วยน้ำใจไมตรี มีความปรารถนาดีต่อผู้อื่นอยู่เสมอ

4. สาราณโภกิตา คือ การได้สิ่งของใดมาก็แบ่งปันกัน ไม่ว่าของนั้นจะได้มาากหรือน้อยก็ตาม ถ้าเป็นสิ่งของที่ได้มาโดยชอบธรรม ก็ควรที่จะต้องแบ่งปัน ไม่สงวนเอาไว้บริโภคคนเดียว

⁵⁷ ที.ปา. (บาลี) 11/317/257.

5. สีสสามัญญดา คือ การมีศีลที่บริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ เพื่อนร่วมสังคฆ์ทั้งหลาย ไม่ประพฤติตนในทางที่เสื่อมเสียอันเป็นที่รังเกียจของหมู่คณะ เป็นต้น

6. ทิฏฐีสามัญญดา คือ การมีทิฏฐิ กล่าวคือ การมีระบบความคิด ความเชื่อ อดมการณั์ หลักการสำคัญอย่างเดียวกัน หรือสอดคล้องต้องกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย พุดง่ายๆ ก็คือ มีความคิดที่เหมือนกันนั่นเอง

ทศพิธราชธรรม 10⁵⁸

ความหมายของทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรม แปลว่า ธรรมของพระราชา มี 10 ประการ ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

1. ทาน คือ การให้ การเสียสละให้แบ่งปันสิ่งของ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น
2. ศีล คือ ความประพฤติดีงาม ความสำรวมระวังในทางกาย ทางวาจา และทางใจปฏิบัติตนให้เป็นที่ยอมรับนับถือของคนทั่วไป
3. ปริจาคะ คือ การเสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อความสุขร่วมเย็นของผู้อื่น
4. อาชวะ คือ ความซื่อตรงทรงความสัตย์
5. มัททวะ คือ การมีอัธยาศัยอ่อนโยนนุ่มนวล ละมุนละไม ไม่ถือตัว เป็นต้น
6. ตปะ คือ ความทรงเดช กล่าวคือ ความเพียรพยายามกำจัดกิเลสตัณหาไม่ให้นอนเนื่องอยู่ในจิตใจ
7. อัฏโธระ คือ ความไม่ลุอำนาจแก่โทษะ ไม่เป็นคนจนเฉียวเกรี้ยวกราด ไม่วู่วามไปตามอารมณ์โกรธ
8. อวิหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียน ไม่กดขี่ข่มเหงบุคคลอื่น ไม่บีบบังคับด้วยอำนาจ หรือการสังหารเพราะความเกลียดชังส่วนตัว
9. ขันติ คือ ความอดทนต่อภาระหน้าที่อันหนักหน่วง และต้องเสียสละเป็นอย่างมากยิ่งกว่าคนธรรมดาสามัญ

⁵⁸ พุ.ชา. (บาลี) 28/240/86., พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), อ้างแล้ว, หน้า 240.

10. อวิโรธนะ คือ ความเป็นหลักหนักแน่นในธรรม ความถือธรรมเป็นหลักในการบริหารราชการแผ่นดิน

วิปัสสนาญาณ 9⁵⁹

ความหมายและสาระสำคัญ

วิปัสสนาญาณ แปลว่า ญาณในวิปัสสนา หรือญาณที่นับเข้าในวิปัสสนา เมื่อกล่าวโดยสาระสำคัญก็คือ ความรู้ที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำเพ็ญจิตเจริญภาวนา แล้วทำให้รู้แจ้งความเป็นจริงตรงตามสภาวะความเป็นจริง

๑. อุตยัพพยานุปีสสนาญาณ ญาณคือความรู้ที่เห็นตามความเกิดดับของขันธ 5 จนรู้เท่าทันว่ามีการเกิดขึ้นแล้วดับไป

๒. ภังคานุปีสสนาญาณ ญาณที่ตามเห็นความเกิดดับของขันธ 5 แล้วรู้ชัดว่า ถึงที่สุดแล้วสังขารทั้งหลายมีการแตกดับไปเป็นธรรมดา

๓. กยตุปฏิฐานญาณ ญาณอันมองเห็นสังขารปรากฏเป็นของน่ากลัว เมื่อรู้ความจริงว่าสังขาร มีความแตกไปเป็นที่สุดย่อมเกิดความรู้สึกละอายใจว่าน่ากลัว เพราะการแตกดับย่อมมาถึงแน่นอน

๔. อาทีนวานุปีสสนาญาณ ญาณอันคำนึงเห็นโทษ เมื่อรู้ความจริงของสังขารว่า มีความแตกดับเป็นที่หมาย เป็นของน่ากลัวไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ ทำให้เข้าใจชัดแจ้งว่า เป็นสิ่งที่เจือด้วยโทษ

๕. นิพพิทานุปีสสนาญาณ ญาณอันคำนึงเห็นด้วยความหน่าย เมื่อรู้เท่าทันของสังขารว่าแตกดับ น่ากลัว มีโทษ คลายความยึดมั่นถือมั่น

๖. มุญจितุกัมมตาญาณ ญาณอันคำนึงด้วยความใคร่ที่จะพ้นไปเสีย จากสังขารเหล่านั้น

๗. ปฏิสังขานุปีสสนาญาณ ญาณอันคำนึงพิจารณาหาทางที่จะปลดปล่อยเป็นอิสระจากทุกข์ในสังขาร

⁵⁹ ชู.ป. (บาลี) 31/1/1.กพระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต),, อ้างแล้ว, หน้า 226 ,

๘. สังขารูปกษณญาณ ญาณอันเป็นไปด้วยความเป็นกลางต่อสังขารเมื่อเข้าใจการเกิดดับแห่งสังขารก็สามารถวางใจเป็นกลางอย่างอุpekขาได้ จิตก็จะจดจ่อต่อพระนิพพาน

๙. สัจจานุโลมิกญาณ ญาณอันเป็นไปโดยอนุโลมแก่การหยั่งรู้ริยสัจ คือ เมื่อวางใจเป็นกลางต่อสังขารได้แล้ว จิตก็จะมุ่งสู่พระนิพพานญาณอันคล้ายตามการรู้ริยสัจก็เกิดขึ้นเป็นลำดับถัดมา ถือเป็นขั้นสุดท้ายของวิปัสสนาญาณในระหว่างนั้นก็จะเกิด โศทรญาณมาคั่นกลาง หลังจากนั้นก็จะเกิดมรรคญาณซึ่งทำให้สำเร็จเป็นอริยมุคต่อไป

วิปัสสนาญาณ 9 เป็นความรู้ขั้นสูง ประณีต ละเอียดอ่อน ผู้ที่จะบำเพ็ญจิตภาวนาให้เห็นวิปัสสนาญาณ 9 ได้ก็จะต้องใช้ความเพียรพยายาม และความตั้งใจเป็นอย่างมาก ทั้งญาณแต่ละอย่างก็นับว่ามีความลึกซึ้ง สุขุม ไม่ใช่วิสัยของการตรึกตรองให้เห็นด้วยการใช้เหตุผลหรือการจินตนาการตามความรู้สึก ผู้ที่ปรารถนาบรรลุวิปัสสนาญาณทั้ง 9 นี้จึงควรที่จะตั้งใจในการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานด้วยตนเอง

มงคล 38

มงคล แปลว่า ธรรมอันนำมาซึ่งความสำเร็จ ความเจริญ มี 38 ประการ แต่ในขั้นนี้กำหนดให้ดังนี้

ความเพียรเพิกเลส

ความเพียรเพิกเลส ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ตบะ แปลว่า ความเพียรเพียบาป หมายถึง ความเพียรพยายามกำจัดกิเลสเครื่องเศร้าหมองให้ออกไปจากจิตใจ โดยท่านเปรียบเทียบบาปว่า เป็นไฟชนิดหนึ่งที่ก่อความร่ำร้อนและเผาผลาญชีวิต ดังนั้นจึงควรเผาผลาญกิเลสให้หมดไป ด้วยหลักปธาน 4 ประการ คือ

1. สังวรปธาน พยายามงดเว้นบาปทั้งปวง
 2. ปหานปธาน พยายามละเลิกความชั่ว
 3. ภavanaปธาน พยายามสร้างคุณงามความดีให้เกิดขึ้น
 4. ออนุรักษนาปธาน พยายามรักษาความดีที่สร้างไว้
- ผู้ที่เพียรตามขั้นตอน 4 ประการนี้ จะสามารถกำจัดกิเลสที่จะเกิดขึ้นได้

การประพฤติพรหมจรรย์

พรหมจรรย์ แปลว่า ความประพฤติอันประเสริฐ ได้แก่ การงดเว้นจากการเสพเมถุน(เพศสัมพันธ์) การปฏิบัติธรรม การปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา การปฏิบัติตามหลักอริยมรรค การประพฤติพรหมจรรย์ คือ การละเว้นหรือตัดขาดจากการมีเพศสัมพันธ์โดยสิ้นเชิง ท่านกล่าวว่า การมีเพศสัมพันธ์ทำให้เกิดความสุขน้อย เป็นความสุขเพียงชั่ววูบเท่านั้น ตรงกันข้ามกับทำให้เกิดความทุกข์มากขึ้น การเสพกามเหมือนการทานผลไม้ที่เจือด้วยยาพิษ เหมือนการถูกหอกทิ่มแทงอกสร้างความเจ็บปวดทรมานให้กับตนเอง

ฉะนั้น ผู้มีปัญหาเฉลียวฉลาดจึงพยายามงดเว้น หลีกเหลี่ยงไปหาวิถีทางแห่งพรหมจรรย์ หากมีโอกาสดูเข้าวัดฟังธรรม รักษาศีล งดเว้นจากการมีเพศสัมพันธ์จะเป็นมงคลอย่างยิ่งกับชีวิตของตน

การเห็นอริยสัจ 4

การเห็นอริยสัจ หมายถึง การเห็น หรือการทำความเข้าใจกับสภาพความเป็นจริงของธรรมชาติซึ่งเป็นความจริงอันประเสริฐ มีอยู่ 4 ประการคือ

๑. ทุกข์ คือ ปัญหา
๒. สมุทัย คือ สาเหตุของปัญหา
๓. นิโรธ คือ การแก้ไขปัญหา
๔. มรรค คือ แนวทางให้บรรลุถึงความดับปัญหา

การมองหรือการทำความเข้าใจในความจริงทั้ง 4 ประการ ต้องทำให้ครบวงจร คือ การทำความเข้าใจว่า ความจริงหรืออริยสัจแต่ละข้อคืออะไร เช่น ทุกข์คืออะไร สมุทัยคืออะไร และเป็นอย่างไร เมื่อเห็นความจริงนั้นแล้ว ต้องปฏิบัติตามความจริงนั้นให้ได้ด้วย บุคคลที่เข้าใจในความจริงทั้ง 4 ท่านเรียกบุคคลเหล่านั้นว่า “พระโสดาบัน” คือ เป็นผู้ที่ได้เข้าถึงกระแสธรรม พระโสดาบัน จัดเป็นพระอริยบุคคลระดับที่ 1 การเห็นและการทำความเข้าใจในอริยสัจเป็นมงคลอย่างสูงสุดของชีวิต

การทํานิพพานให้แจ้ง

นิพพาน หมายถึง การดับกิเลสและกองทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง นิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา นิพพานเป็นภาวะที่ดับสนิท สงบเย็น ปลอดโปร่ง เป็นความหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง การทํานิพพานให้แจ้ง คือการศึกษาและปฏิบัติจนประจักษ์ชัดด้วยตนเอง ในนิพพาน โดยเริ่มจากการรักษาศีลเพื่อดับกิเลสอย่างหยาบ การฝึกทำสมาธิเพื่อดับกิเลสอย่างกลาง และการฝึกฝนพัฒนาปัญญา เพื่อดับกิเลสอย่างละเอียด จนสามารถดับกิเลสได้อย่างสิ้นเชิงเพื่อเข้าสู่พระนิพพาน นิพพานมี 2 อย่างคือ

1. สอุปาทิเสสนิพพาน คือ การดับกิเลสและกองทุกข์ได้สิ้นเชิง แต่กองแห่งสังขารยังเหลืออยู่
2. อนุปาทิเสสนิพพาน คือ การดับกิเลสและกองทุกข์ได้สิ้นเชิง พร้อมทั้งการดับแห่งกองสังขารด้วย

การปฏิบัติตนตามแนวมงคลเป็นการพัฒนาตนเอง ให้ได้บรรลุถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ แล้วพัฒนาจนถึงขั้นสูงสุดสู่ความเป็นเลิศและมีความสุขอย่างครบถ้วนต่อไป

3. พุทธศาสนสุภาษิต

พุทธศาสนสุภาษิต หมายถึง คำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างไพเราะลึกซึ้งกินใจ เป็นคำสอนสำหรับการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าเมื่อนำไปปฏิบัติ แต่ในขั้นนี้กำหนดให้ดังนี้

3.1 ราชา มุขํ มนุสฺसानํ⁶⁰ (พระราชาเป็นประมุขของประชาชน)

ในสังคมหมู่มา จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุ้่นำ ดังหลักที่ว่า ฝูงคนต้องนำ ฝูงสัตว์ต้องค่อน เป็นการสะท้อนถึงธรรมชาติของคนว่า เมื่ออยู่กันเป็นจำนวนมาก จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุ้่นำ ที่เรียกว่า พระราชา พระราชาทรงเป็นประมุขของประชาชน เพราะเป็นผู้ประเสริฐกว่ามนุษย์ทั้งหลายโดยชาติตระกูล ทรงดำรงอยู่ในฐานะพระเจ้าแผ่นดิน ทรงเป็นผู้ที่ประชาชนยอมรับ จึงได้ชื่อว่า ราชา แปลว่า ผู้ทำให้มหาชนพอใจ

⁶⁰ ม.ม. (บาลี) 13 / 55.

ในทางพระพุทธศาสนา ยกย่องพระราชผู้ประกอบด้วยทศพิธราชธรรมว่า ทรงเป็นพระประมุขที่ดีเลิศประเสริฐสุด ในฐานะที่เป็นประมุขของประชาชน ประชาชนจึงแสดงความจงรักภักดีต่อพระองค์ ที่ทรงพระราชกรณียกิจ เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขของพสกนิกร ด้วยทศพิธราชธรรม 10 ประการ คือ⁶¹

1. ทาน การให้ปันวัตถุสิ่งของ
2. ศีล การมีพระจริยวัตรที่งดงาม
3. ปริจาคะ การเสียสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อมหาชน
4. อาชวะ การมีความซื่อตรง จริ่งใจต่อประชาชน
5. มัททวะ การมีความสุภาพ อ่อนโยน ไม่ถือพระองค์
6. ตปะ การมีพระเดช คือ ทรงแผ่เผือกใสไม่ให้อยู่ในพระทัย
7. อักโกธะ การไม่ลุอำนาจแก่โทสะ
8. อวิหิงสา การไม่เบียดเบียนประชาชน
9. ขันติ การอดทนต่อปัญหาและอุปสรรคทั้งปวง
10. อวิโรธ การตั้งตนให้มั่นอยู่ในธรรม

3.2 สติ โลกสุมิ ชาติโร (สติเป็นเครื่องตื่นในโลก) ⁶²

สติ หมายถึง ความระลึกได้ ความรู้ตัวทั่วพร้อม ความระมัดระวัง มีความรู้สึกลอยเสมอในการทำกิจการงานทุกอย่าง ระลึกละลี่ยู่ทุกขณะ ทั้งยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม พูด คิด ไม่ปล่อยให้ชีวิตติดอยู่ในลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ทุกข์ ไม่ประมาทในสิ่งมัวเมาชั่วร้าย ต่าง ๆ นานา ผู้ที่มีสติอยู่กับตัวตลอดเวลา สติจะทำให้รู้เท่าทันโลกและชีวิตตามสภาพของความเป็นจริง ไม่หลงในส่วนที่ทำให้หลง ไม่ติดในส่วนที่ชั่วร้ายให้ติด เมื่อเกิดเหตุการณ์อะไรขึ้นสามารถบังคับจิตตนให้อยู่ในทุกข์หรือสุขได้ จึงได้ชื่อว่า สติเป็นเครื่องตื่นอยู่ในโลก

⁶¹ ขุ.ชา.(บาลี) 28/240/86.

⁶² ส. ส. (บาลี) 15 / 61.

3.3 นตฤสนฤพรม์ สขุ (สขุอื่ณยื่งควาสมงบไมม่) ⁶³

ควาสมงบเป็นสื่งที่มนุขยั้ทุกคนปรารณอยั้ง ตัางคัันรนแสวงหาทั้งควาสมงบทางกายและทางใจ ในคัาสอนทางพระพุทธรศาสนาแบ่งควาสมงบออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. กามสขุ คือควาสมงบที่เกิดขัันจากกาม เป็นควาสมงบที่เกิดจากประสาธสัผัสที่ติดในรูป เสียง กลััน รส สัผัส และธรรมารมณั้ ที่เรียกว่ สขุของคฤหัสัธได้แก่

- 1).สขุที่เกิดจากการมีทรพัย
- 2).สขุที่เกิดจากการใช้จ่ายทรพัย
- 3).สขุที่เกิดจากการไม่เป็นหนี
- 4).สขุที่เกิดจากการประพฤติตนสขุจริต

2. ฦานสขุ คือสขุที่เกิดจากการเข้าฦาน เป็นผลจากการเข้าฦานขัันใดขัันหนื่งของพระอรិขบुकคล

3. นิพพานสขุ คือ สขุที่เกิดจากการบรรลुพระนิพพาน

จากพุทธรถายิตที่ว่ สขุอื่ณยื่งควาสมงบไมม่ นััน เท้ากับว่ พระพุทธรศาสนาไม่ได้ปฏิเสธว่ควาสมงบอื่ณยื่งไม่มี หากแต่เป็นควาสมงบที่เจือด้วยควาสมงบทุกขัเป็นควาสมงบที่ตกอยู่ในไตรลักษณั้ มีการเกิดขััน ตั้งอยู่และดับไปในที่สุด แต่ควาสมงบที่แท้นัันคือพระนิพพานตัางหากที่เป็นควาสมงบที่ยั้งยััน เมื่อเข้าถึงแล้วข้อมหมคทุกขั โดยสิ้นเชิง จึงเป็นควาสมงบขั้นยอด

3.4 นิพพานั ปรม์ สขุ (นิพพานเป็นสขุอยั้ง) ⁶⁴

สขุที่เกิดจากการบรรลุพระนิพพาน เป็นควาสมงบอยั้ง เพราะเป็นสภาวะที่ดับควาสมงบทุกขัทั้งปวง สภาวะที่เย็น สภาวะที่พ้นจากกิเลสร้อยรัด หมคควาสมงบต้องการควาสมงบระดับโลกิยะ โดยสิ้นเชิง เมื่อหมคควาสมงบต้องการควาสมงบ ก็เท้ากับหมคโอกาสที่จะพบกับควาสมงบทุกขัเหมือนคนทั่วไป

⁶³ ชุ.ธ. (บาลี) 25 / 42.

⁶⁴ ชุ.ธ. (บาลี) 25 / 42.

นิพพานเป็นสภาวะที่สงบประณีต บริสุทธิ์ เป็นความสุขที่สงบเย็น ปราศจากทุกข์ทั้งปวง ดังนั้นจึงได้ชื่อว่าเป็นสุขอย่างยิ่ง

4.พระไตรปิฎก วิธีการศึกษาและค้นคว้าพระไตรปิฎก เรื่อนำรู้จากพระไตรปิฎก (มหาสาโรปมสูตร)

พระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์บันทึกคำสอนทางพระพุทธศาสนา ภาษาที่ใช้คือภาษาบาลี ปัจจุบันในประเทศไทย มีการแปลเป็นไทยหลายสำนวนและมีเนื้อหากว้างขวางลึกซึ้ง แบ่งเป็นหัวข้อธรรมถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ พิมพ์เป็นหนังสือถึง 45 เล่ม ในการที่จะศึกษาพระไตรปิฎก ให้เข้าใจนั้น จะต้องเข้าใจโครงสร้างก่อนว่า พระไตรปิฎกแบ่งออกเป็น 3 ปิฎก คือ

1. พระวินัยปิฎก ว่าด้วยวินัยหรือบทบัญญัติ ที่เกี่ยวกับหลักความประพฤติ ระเบียบข้อบังคับสำหรับภิกษุและภิกษุณี ว่าด้วย

- 1).มหาวิภังค์ วินัยที่เป็นหลักใหญ่ของภิกษุ

- 2).ภิกษุณีวิภังค์ วินัยที่เป็นหลักใหญ่ของภิกษุณี

- 3).มหาวรรค ว่าด้วยกำเนิดของภิกษุและระเบียบความเป็นอยู่และกิจการของพระภิกษุ

- 4).จุลวรรค ว่าด้วยระเบียบความเป็นอยู่และกิจการของพระภิกษุ เรื่องภิกษุณีและสังคายนา

- 5).บริวาร ว่าด้วยมูลเบ็ดเตล็ดทางพระวินัย เป็นบทสรุปข้อความทั้งหมดทางพระวินัย

2.พระสุตตันตปิฎก ประมวลพระสูตรหรือพระธรรมเทศนา ประวัติและเรื่องราวต่างๆ ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้แก่บุคคลต่าง ๆ ในเวลาและสถานที่ที่แตกต่างกัน ในรูปของคำบรรยายบ้าง สอนทนาบ้าง แบ่งออกเป็น 5 นิกาย คือ

- 1). ทีฆนิกาย ประมวลพระสูตรหรือพระธรรมเทศนาขนาดยาวที่มีลักษณะสนทนาโต้ตอบ

- 2).มัชฌิมนิกาย ประมวลพระสูตรขนาดกลาง ที่มีการอธิบายแบบอุปมาอุปมัย แบ่งออกเป็น 3 หมวดเรียกว่า ปิณณสาสก์

3).สังยุตตนิกาย ประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับบุคคล สถานที่ เรียกว่าสังยุตต์

4).อังคุตตรนิกาย ประมวลพระสูตรที่จัดเป็นหมวดตามลำดับหัวข้อธรรม เรียกว่า นิบาต

5).ขุททกนิกาย ประมวลพระสูตร กถา ภาษิต และเรื่องราวเบ็ดเตล็ด

3. พระอภิธรรมปิฎก ประมวลหลักธรรมและคำอธิบายหลักวิชาล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับบุคคล สถานที่และเหตุการณ์ แบ่งออกเป็น 7 คัมภีร์ คือ

1).ธัมมสังคณี รวมหลักธรรมเป็นหมวดหมู่แล้วอธิบายทีละประเภท
2).วิภังค์ อธิบายธรรมในแต่ละเรื่องแล้วแยกแยะชี้แจงวินิจฉัยโดยละเอียด

3).ชาตุกกถา สงเคราะห์ข้อธรรมต่าง ๆ เข้าในชั้นร้อยละ ๓๓ ๔๔ ๕๕ ๖๖ ๗๗ ๘๘ ๙๙ ๑๐๐
4).บุคคลบัญญัติ บัญญัติ ความหมายบุคคลประเภทต่าง ๆ ตามคุณธรรมที่มีในตัวบุคคล

5).กถาวัตถุ คำถามและคำตอบเกี่ยวกับทัศนะของนิกายต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกันอยู่ โดยถือเอาเถรวาทนิกายหินยานเป็นหลัก

6).ขมก ยกข้อธรรมขึ้นมาอธิบายเป็นคู่ ๆ ด้วยวิธีถามตอบ

7).ปฏิฐาน อธิบายปัจจัย ๒๔ แบบแสดงความสัมพันธ์เนื่องอาศัยกันของธรรมทั้งปวง

5.ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา คือ

5.1 ฌานสมาบัติ แปลว่าการเข้าฌาน หมายถึงการเข้ารูปฌานเป็นอารมณ์ มี ๔ ประการ คือ 1) ปฐมฌาน 2) ทุติยฌาน 3) ตติยฌาน 4) จตุตถฌาน และการเข้ารูปฌานเป็นอารมณ์ มี ๔ คือ 1) อากาสานัญจายตนะ 2) วิญญานัญจายตนะ 3) อากิญจัญจายตนะ 4) เนวสัญญานาสัญญายตนะ

5.2 ผลสมาบัติ แปลว่า การเข้าถึงผล ของพระอริยบุคคลทั้งหลาย คือ พระโสดาบัน พระสกทามิ พระอนาคามี และพระอรหันต์ เข้าสมาธิเสวยรสแห่งการบรรลุนิพพานระดับต่าง ๆ

5.3 นิโรธสมาบัติ แปลว่า การเข้านิโรธ เป็นการดับสัญญา คือความจำได้หมายรู้ และดับเวทนา คือ การไม่รับรู้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 เป็นการเข้าสัญญาเวทิตนินิโรธ ผู้ที่จะเข้านิโรธสมาบัติได้ต้องเป็นพระอรหันต์หรือพระอนาคามีที่ได้สมาบัติ 8 เท่านั้น

5.4 สัมมัตตะ แปลว่า ภาวะที่ถูกหรือความเป็นสิ่งถูก มี 10 ประการ คือ

1. สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ
2. สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ
3. สัมมาวาจา การเจรจาชอบ
4. สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ
5. สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ
6. สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ
7. สัมมาสติ ความระลึกชอบ
8. สัมมาสมาธิ ความตั้งใจไว้ชอบ
9. สัมมาญาณ รู้ชอบ ได้แก่ ผลญาณและปัจจุเวกขณะญาณ 19 ประเภท
10. สัมมาวิมุตติ หลุดพ้นชอบ หลุดพ้นเพราะบรรลุพระอรหันต์

5.5 มิจฉัตตะ แปลว่าภาวะที่ผิด ความเป็นสิ่งที่ผิด มี 10 ประการคือ

1. มิจฉาทิฏฐิ เห็นผิด คือ เห็นผิดจากทำนองคลองธรรมตามหลักกุศลกรรมบถ 10 และความเห็นที่ไม่นำไปสู่การดับทุกข์
2. มิจฉาสังกัปปะ ดำริผิด คือ ดำริอกุศลทั้งหลาย ตรงกันข้ามกับสัมมาสังกัปปะ
3. มิจฉาวาจา การเจรจาผิด
4. มิจฉากัมมันตะ การกระทำผิด
5. มิจฉาอาชีวะ การเลี้ยงชีพผิด
6. มิจฉาวายามะ พยายามผิด
7. มิจฉาสติ ความระลึกผิด
8. มิจฉาสมาธิ ความตั้งใจผิด
9. มิจฉาญาณ รู้ผิด
10. มิจฉาวิมุตติ หลุดพ้นผิด ยังไม่หลุดพ้น

สำคัญคนว่าหลุดพ้น

6.การบริหารจิตและเจริญปัญญา

วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน นำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้คุณภาพชีวิตและสังคม พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการสรุปทั้ง 10 วิธีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

6.1 การบริหารจัดการและเจริญปัญญา

1. สวดมนต์แปลและแผ่เมตตา

การสวดมนต์ไหว้พระ เป็นหน้าที่ชาวพุทธที่จะแสดงความเคารพนับถือพระรัตนตรัย ด้วยการปฏิบัติทั้งกาย วาจาและใจ

การปฏิบัติตนในการไหว้พระสวดมนต์จะต้องปฏิบัติดังนี้

- 1) ทางกาย จะต้องอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาด แต่งกายให้สุภาพ กราบไหว้ให้ถูกวิธี
- 2) ทางวาจา จะต้องสวดด้วยสำเนียงชัดเจน ถูกต้องตามภาษา
- 3) ทางใจ จะต้องทำใจให้สงบ น้อมรำลึกถึงพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์

การสวดมนต์ไหว้พระ

4. การปฏิบัติตนก่อนสวดมนต์
 - นั่งคุกเข่าประนมมือ หันหน้าไปทางพระพุทธรูป
 - ทำจิตใจให้สงบ

คำบูชาพระรัตนตรัย

คำบูชาพระรัตนตรัย คือ บทสวดมนต์ ใช้สวดเพื่อระลึกถึงและบูชาพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์

มีคำสวดดังนี้

- คำสวด : อิมินา สักกาเรนะ พุทธัง อะภิปูชะยามิ
 คำแปล : ข้าพเจ้าขอน้อมบูชาพระพุทธเจ้า ด้วยเครื่องสักการะนี้
- คำสวด : อิมินา สักกาเรนะ ธัมมัง อะภิปูชะยามิ
 คำแปล : ข้าพเจ้าขอน้อมบูชาพระธรรม ด้วยเครื่องสักการะนี้
- คำสวด : อิมินา สักกาเรนะ สังฆัง อะภิปูชะยามิ
 คำแปล : ข้าพเจ้าขอน้อมบูชาพระสงฆ์ ด้วยเครื่องสักการะนี้

ค่านมัสการพระรัตนตรัยค่านมัสการพระรัตนตรัย มีดังนี้

คำสวด : อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ ภะคะวา

คำแปล : พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นพระอรหันต์ ดับเพลิงกิเลสทุกข์สิ้นเชิง ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง

คำสวด : พุทธัง ภะคะวันตัง อะภิวาเทมิ

คำแปล : ข้าพเจ้าอภิวาทพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน
(กราบพร้อมกัน)

คำสวด : สวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม

คำแปล : พระธรรม เป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว

คำสวด : ธัมมัง นะมัสสามิ

คำแปล : ข้าพเจ้านมัสการพระธรรม

(กราบพร้อมกัน)

คำสวด : สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ

คำแปล : พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าปฏิบัติดีแล้ว

คำสวด : สังฆัง นะมามิ

คำแปล : ข้าพเจ้าขอน้อมนมัสการพระสงฆ์

(กราบพร้อมกัน)

ค่านมัสการ

คำสวด : นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต

คำแปล : ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้นซึ่ง

เป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง

(สวด 3 จบ)

การแผ่เมตตา

การแผ่เมตตา คือ การแสดงออกถึงความปรารถนาดีให้ผู้อื่นมีความสุขทั้งกายและใจ มีคำสวดดังนี้

คำสวด : สัพเพ สัตตา

คำแปล : สัตว์ทั้งหลาย ที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิดแก่ เจ็บตาย ด้วยกัน ทั้งหมดทั้งสิ้น

คำสวด : อะเวรา โหนตุ

คำแปล : จงเป็นสุข เป็นสุขเถิด อย่าได้มีเวรแก่กันและกันเลย

คำสวด : อหยาปีชฌา โหนตุ

คำแปล : จงเป็นสุข เป็นสุขเถิด อย่าได้เบียดเบียนซึ่งกันและกันเลย

คำสวด : อะนีชา โหนตุ

คำแปล : จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้มีความทุกข์กาย ทุกข์ใจเลย

คำสวด : สุขี อัตตานัง ปะริหะรันตุ

คำแปล : จงมีความสุขกายสุขใจ รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิด

การแผ่เมตตามีอานิสงส์ 11 ประการคือ

1. หลับก็เป็นสุข
2. ตื่นก็เป็นสุข
3. ไม่ฝันร้าย
4. เป็นที่รักของคนทั้งหลาย
5. เป็นที่รักของเหล่ามนุษย์
6. เทวดารักษา
7. ไฟ ยาพิษ ทำอันตรายไม่ได้
8. จิตเป็นสมาธิเร็ว
9. ใบหน้าผ่องใส
10. ตายอย่างมีสติ
11. เมื่อยังไม่บรรลุนิพพานชั้นสูง ย่อมเข้าถึงพรหมโลก

6.2 วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา

ก.วิธีการบริหารจัดการเจริญปัญญา

วิธีในการบริหารจัดการเจริญปัญญา ตามหลักของพระพุทธศาสนามีหลายวิธี ที่กล่าวไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคมี 40 วิธี คือ

- 1.กสิณ 10
- 2.อสุภะ 10
- 3.อนุสติ 10
- 4.อัปมัญญา 4
- 5.อาหาเรปฏิกูลสัญญา 1
- 6.จตุราตุวักขณ 1
- 7.อรูป 4

ในหลักธรรมทั้ง 7 หมวด 40 วิธีนั้น ผู้ปฏิบัติสามารถเลือกเอาวิธีที่เหมาะสมกับอุปนิสัยของตน ด้วยการพิจารณาตามหลักจริต 6 คือ

ข้อที่	จริต	ลักษณะของอุปนิสัย	กรรมฐานที่เหมาะสม
1	ราคจริต	รักสวยรักงาม	อสุภกรรมฐาน, กายคตาสติ
2	โทสจริต	ใจร้อน โกรธง่าย	เมตตา, กสิณ
3	โมหจริต	งมงาย เกลา	อานาปานสติ
4	สัทธาจริต	เชื่อง่าย	อนุสติ
5	พุทธจริต	เจ้าเหตุผล เจ้าหลักการ	มรณสติ, อุปสมานุสติ
6	วิตกจริต	วิตกกังวล, สับสน	อานาปานสติ, กสิณ

ค. ประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา

ประโยชน์ที่เกิดจากการบริหารจัดการและเจริญปัญญา พระพุทธองค์ทรงจำแนกไว้ 4 ประการ คือ

1. อยู่เป็นสุขในปัจจุบัน (ทิฏฐุธรรมสุขวิหาร)
2. ได้ญาณพิเศษ คือ แสดงฤทธิ์ได้ , ฤทธิ์ , ตาทิพย์ , รู้ใจคนอื่น , ระลึกชาติได้
3. เพิ่มพูนสติปัญญาของตน เพื่อต่อการเจริญวิปัสสนา
4. หมคกิเลส

6.4 ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน

สติปัฏฐานมาจากคำ 2 คำ คือ สติ แปลว่าความระลึกได้ ความรู้สึกรู้ตัว ได้แก่ความไม่ประมาท และคำว่า ปฏฐาน แปลว่า ที่ตั้งหรือที่เกิด เมื่อรวมกันแล้ว สติปัฏฐาน แปลว่า ฐานที่ตั้งหรือฐานที่เกิดของสติ มี 4 ฐาน คือ

1. กาย ได้แก่กายและลมหายใจเข้าออก โดยพิจารณากายนี้เป็นเพียงสักว่ากายเท่านั้น ดำรงอยู่ชั่วคราวในที่สุดก็แตกสลายไป จะบำรุงรักษาให้ดีสักเพียงใดเมื่อถึงกาลเวลากายก็ทนอยู่ไม่ได้ ตามแนวสติปัฏฐาน 4 ท่านให้พิจารณาลมหายใจเข้าออก เพราะร่างกายจะดำรงอยู่ได้ก็ด้วยลมหายใจ ถ้าไม่มีลมหายใจก็ตาย ท่านจึงให้พิจารณาลมหายใจเข้าออกเป็นสำคัญ

2. เวทนา ได้แก่ ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ เป็นการรู้ตามทันเวทนาในขณะที่สุขก็รู้ว่าสุข ทุกข์ก็รู้ว่าทุกข์ เฉย ๆ ก็รู้ว่าเฉย ๆ ไม่ยินดียินร้ายตาม

3. จิต ได้แก่ ความคิด ความปรุงแต่ง ทางจิตฝ่ายที่เป็นกุศลและฝ่ายอกุศล เป็นการตามดูรู้ทันจิต ว่าในขณะนั้นเป็นอย่างไร มีอาการอย่างไร ก็รู้ชัดตามที่มันเป็นอยู่

4. ธรรม ได้แก่ สภาวะธรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้นมาในจิต จิตดีหรือชั่วนั้น เป็นเพราะธรรมนั่นเอง ให้พิจารณาโดยแบ่งธรรมออกเป็น 3 ฝ่าย คือ

4.1 ธรรมฝ่ายชั่ว นิรวณ 5 ดูให้รู้ตามความเป็นจริง ข้อใดมีอยู่ในจิตก็ให้รู้ว่ามิอยู่ ข้อใดไม่มีก็ให้รู้ว่าไม่มี เมื่อดูอยู่อย่างนี้นิรวณก็จะทนอยู่ไม่ได้ในที่สุดก็จะหมดไป

4.2 ธรรมฝ่ายดี ได้แก่อริยสัจ 4 , โพชฌงค์ 7 มีสติเป็นต้น การพิจารณา ดูแต่ละอย่างตามสภาพความเป็นจริงว่า เกิดขึ้นได้อย่างไร เป็นไปอย่างไร

4.3 ธรรมฝ่ายที่เป็นกลาง ได้แก่ ขันธ์ 5 , อายตนะ 6 ที่ไม่ชั่วไม่ดี ก็พึงรู้ไปตามนั้น ว่าแต่ละอย่างเกิดขึ้นได้อย่างไร ดับได้อย่างไร

6.4 นำวิธีการบริหารจัดการและเจริญปัญญาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้คุณภาพชีวิต และสังคม

ผู้ที่ผ่านการฝึกการบริหารจัดการและเจริญปัญญาอย่างดีแล้ว ย่อมสามารถที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นได้ในหลายด้าน คือ

ก.ด้านการเรียนรู้ ทำให้มีสมาธิมั่นคง จำอะไรก็แม่นยำ ไม่ลืมง่าย จับประเด็นที่สำคัญ ของเรื่องได้ดี สามารถเข้าใจเรื่องราวได้ดีกว่าคนอื่น

ข.ด้านคุณภาพชีวิต สามารถรับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่พึงจะเกิดขึ้นในชีวิตได้ทั้งฝ่ายชอบใจและฝ่ายที่ไม่ชอบใจ ทำให้เข้าใจสภาพความเป็นจริงของชีวิต

ค.ด้านสังคม เป็นคนมีศีลธรรมอันดีงาม ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ใคร ๆ สามารถอยู่ร่วมในสังคมกับบุคคลอื่นได้ เป็นตัวอย่างของสังคม

6.5 พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการสรุปทั้ง 10 วิธี

ในการพัฒนาการเรียนเป็นการทำให้คนเกิดความรู้ การที่จะเกิดความรู้ที่คั้น ผู้เรียนจะต้องรู้จักพัฒนาตนเอง โดยเป็นคนช่างคิด หาเหตุผล รู้จักวิเคราะห์ สังเกต ปัญหาต่าง ๆ อยู่เสมอ คนที่คิดถูกวิธี ย่อมช่วยในการพัฒนาการเรียนรู้ให้เร็วขึ้น วิธีการคิดอย่างถูกวิธีเรียกว่า โยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำใจโดยแยบคาย หรือการคิดถูกวิธี เป็นการรู้จักคิด คิดอย่างมีระเบียบ มี 10 ประการ คือ

1. วิธีคิดแบบสืบสาวหาเหตุปัจจัย คือ วิธีการคิดมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ว่ามีความเกี่ยวเนื่องกันด้วยการเป็นเหตุปัจจัย ของกันและกันต่างก็อาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น มี 2 ขั้นตอน คือ

1.1 คิดแบบมองว่าสิ่งทั้งหลายต่างอิงอาศัยกันเกิดขึ้น เช่น เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ

1.2 คิดแบบสอบสวนหรือตั้งคำถาม เช่น เมื่อเห็นผลของสิ่งหนึ่งแล้วคิด สืบสาวหาสาเหตุว่า ผลของสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากสาเหตุอะไร

2. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ คือ วิธีคิดด้วยการแยกแยะพิจารณาสิ่งต่าง ๆ อย่างแยกส่วน เพื่อให้เห็นองค์ประกอบของแต่ละอย่างให้เห็นอย่างชัดเจน

3. วิธีคิดแบบสามัญลักษณะ คือ วิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา เป็นการมองอย่างรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย ที่จะเป็นไปอย่างนั้นตามธรรมดาของมัน ที่อยู่ภายใต้กฎแห่งไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

4. วิธีคิดแบบอริยสังหรือแบบแก้ปัญหา คือ คิดตามหลักเหตุและผล สืบจากผลไปหาเหตุจนสามารถรู้สิ่งต่าง ๆ จากต้นสายไปหาปลายเหตุ

5. วิธีคิดแบบบรรลธรรมสัมพันธ์ คือ วิธีคิดแบบรู้เท่าทันหลักการและความมุ่งหมาย หมายความว่า เมื่อจะทำอะไร(หลักการ) จะต้องรู้ว่า สิ่งที่เราทำนั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่ออะไร (เป้าหมาย) หลักการจะต้องสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมาย

6. วิธีคิดแบบเห็นคุณค่าและทางออก คือ การคิดแบบมองสิ่งต่าง ๆ ทั้งด้านดี ด้านเสียและด้านที่เป็นกลาง ไม่มองเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น

7. วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม คือ การคิดโดยรู้เท่าทันว่า สิ่งทั้งหลายมีทั้งประโยชน์และโทษ อย่างเช่น คุณค่าอันแท้จริงของนาฬิกา คือ ความตรงของเวลา คุณค่าเทียมคือ ราคาสินค้า เมื่อเราจะซื้อนาฬิกาจะต้องนึกถึงความเที่ยงตรงของนาฬิกา ไม่ใช่ที่ราคาแพงหรือราคาสินค้า

8. วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม คือ วิธีคิดด้วยการมองหาแง่ดีของสิ่งต่าง ๆ และนำเอาแง่ดีนั้นมาพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น เป็นการคิดในแง่บวก

9. วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน คือ การคิดอย่างมีสติกำกับไม่คิดตามกระแสโลกซึ่งเป็นแรงกระตุ้นเร้าของกิเลส เป็นการคิดด้วยเหตุผลบริสุทธิ์มีสติคอยกำกับดูแลอยู่ตลอดเวลา

10. วิธีคิดแบบวิภาษวาท คือ การคิดแบบจำแนกแจกแจงมองสิ่งต่าง ๆ ในหลายแง่หลายมุม เป็นการสอนให้รู้จักมองรอบด้าน สุขุมรอบคอบ

แนวคิดทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัย ได้นำเสนอแนวคิดทฤษฎีหลักกรรม ตามแนวเอกสารวิชาการ เป็นวิชาพระพุทธศาสนาไปแล้ว ต่อไปจะได้นำเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัย ได้นำเสนอโดยสรุปในบทที่ 1 ในบทนี้ จะได้ขยายความให้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

ก.แนวคิดทฤษฎี

ในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีและกรอบแนวคิดมาใช้เป็นแนวทางในการวิจัย 2 ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้ของ อับราฮัม มาสโลว์, ปาฟ ลอฟ ซึ่งเป็นนักการศึกษาตะวันตก และทฤษฎีการเรียนรู้แนวพระพุทธศาสนาที่พัฒนาจากหลักคำสอนของพุทธธรรมโดยนักปราชญ์ชาวพุทธ เช่น พุทธทาสภิกขุ, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ดร.สาโรช บังศรี, ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ โดยเฉพาะการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ ซึ่งผู้วิจัยถือเป็นทฤษฎีหลักที่นำมาใช้ในการวิจัย โดยครอบคลุมสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อให้บรรลุผลที่สามารถสร้างผู้เรียนที่พึงประสงค์

1. . ทฤษฎีการเรียนรู้และกรอบแนวคิดที่นำมาใช้เป็นแนวทางวิจัยมี 4 ทฤษฎี ได้แก่

1.1 ทฤษฎีการเรียนรู้ เป็นกรอบแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของนักการศึกษาตะวันตก โดยจะนำมาใช้เป็นฐานะเป็นกรอบของการศึกษาวิเคราะห์ หรือในฐานะเป็นเครื่องมือของการวิจัยในครั้งนี้ เช่น ปาฟ ลอฟ

1.2 ทฤษฎีการเรียนการสอนคือหลักการสำคัญ ของการเรียนการสอนตามความเชื่อของ นักจิตนิยม ย่อมสอดคล้องกับทฤษฎีญาณวิทยาของฝ่ายจิตนิยม ซึ่งสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

1.2.1 กระบวนการเรียนรู้ คือ กระบวนการวิธีการดูดซึมความคิด (Absorbing ideas)

1.2.2 การเรียนรู้ย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยการเรียนแบบอย่างจิตนิยมสมบูรณ์

1.2.3 การเรียนรู้คือการฝึกนิสัย ดังนั้น จำเป็นต้องมีการท่องจำและการฝึกหัดทำซ้ำ ๆ เพื่อให้เกิดความเคยชินหรือทักษะ

1.2.4 เชื่อว่า ความพยายาม เป็นปัจจัยเหตุของความสนใจ การให้นักเรียนทำงานหนักและยาก จึงจำเป็นเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนมีความพยายามทำงานจนสำเร็จ ความสำเร็จย่งทำให้นักเรียนเกิดความพอใจและสนใจมากขึ้น

1.2.5 เชื่อว่า การเรียนรู้ คือ ผลของการระลึกได้

1.2.6 ทฤษฎีการเรียนรู้การสอนที่สำคัญได้แก่ “ทฤษฎีวิวินยจิต (theory of mental or formal discipline)

1.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่พัฒนามาจากหลักพุทธธรรม โดยนักปราชญ์ชาวพุทธ เช่น พุทธทาสภิกขุ, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ดร.สาโรช บัวศรี, ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ ซึ่งถือเป็นทฤษฎีหลักที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาในครั้งนี้

1.4 ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ ของ อับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow)

มาสโลว์ เสนอว่า ความต้องการของมนุษย์นั้นมีอยู่ด้วยกัน 5 ขั้น โดยจะเริ่มจากขั้นแรกก่อน จนกระทั่งถึงขั้นที่ 5 หลังจากความต้องการในขั้นแรกได้รับการตอบสนองแล้วมนุษย์ก็จะมีอาการความต้องการในลำดับขั้นที่สูงขึ้นต่อไปตามลำดับ ฉะนั้น ถ้าความต้องการเหล่านี้ได้รับการตอบสนองตามลำดับแล้ว มนุษย์ก็จะตั้งใจทำงานที่เขาได้รับมอบหมาย ซึ่งความต้องการ 5 ขั้นที่กล่าวมานั้น ได้แก่ความต้องการทางร่างกาย, ความต้องการความปลอดภัย, ความต้องการความรัก, ความต้องการมีเกียรติยศชื่อเสียง, และความต้องการประจักษ์ตนเป็นลำดับสุดท้าย⁶⁵

ข.งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.6.1 พระมหาวรพงษ์ วรเมธี “วิทยานิพนธ์เรื่อง “ปัญหาการเรียนการสอนจริยศึกษาชั้นประถมปีที่ 5-6 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการในการพัฒนาการเรียนการสอนวิชาจริยศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่

⁶⁵ Maslow A.H. .Motivation Personality. (Niw york : Harper and Row Publishers, 1961, p. 46.

⁶⁶ พระมหาวรพงษ์ วรเมธี “ ปัญหาการเรียนการสอนจริยศึกษาชั้นประถมปีที่ 5-6 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่ ” วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต , (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) , 2544.

5 - 6 ของครูในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ทำการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามกับครูผู้สอนวิชาจริยศึกษานักเรียนและผู้ปกครองนักเรียนทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ปัญหา ความต้องการ โดยการพรรณนาวิเคราะห์ แล้วนำเสนอโดยการสร้างตารางประกอบการบรรยาย ซึ่งผลการศึกษา สรุปได้ดังนี้

ด้านการจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนประสบปัญหาในด้านขาดแหล่งวิทยาการที่จะศึกษาค้นคว้า และการฝึกอบรมเกี่ยวกับการจัดทำสื่อการเรียนการสอนเนื่องจากครูผู้สอนไม่เคยผ่านการอบรมเกี่ยวกับการสอนวิชาจริยศึกษา ดังนั้นในการพัฒนาการเรียนการสอนจึงต้องการครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ มีความรู้ความสามารถทางวิชาจริยศึกษาโดยเฉพาะ ส่วนการดำเนินการสอน ครูผู้สอนประสบปัญหาในเรื่องนักเรียนขาดทักษะในการตั้งคำถามและทักษะในการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง วิธีการสอนที่ใช้สอนเป็นส่วนมากคือแบบศูนย์การเรียนและแบบอภิปรายโดยใช้ กระบวนการกลุ่มเป็นกระบวนการเรียนรู้ แต่นักเรียนต้องการให้ครูสอนโดยให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ เสริมบทเรียน และให้ดูของจริง รวมทั้งในครูใช้วิธีการสอนหลาย ๆ วิธี

ด้านการใช้สื่อและอุปกรณ์การสอน ครูผู้สอนประสบปัญหาเรื่องสื่อการสอนมีไม่เพียงพอขาดสื่อการสอนที่ทันสมัย เช่น สไลด์ วิดีทัศน์ สื่อที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นรูปภาพ ซึ่งนักเรียนต้องการให้ครูใช้สื่อหลาย ๆ ประเภทประกอบการสอน นอกจากนี้ครูผู้สอนต้องการให้มีการอบรมความรู้ในการทำสื่อการสอน ต้องการสื่อที่ทันสมัยและสะดวกในการใช้

ด้านสถานที่และงบประมาณประสบปัญหามากที่สุด คือ ขาดห้องเรียนที่ใช้ในการเรียนการสอนโดยเฉพาะ ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ห้องเรียนปกติ ครูผู้สอนและนักเรียนต้องการห้องเรียนวิชาจริยศึกษาโดยเฉพาะเพื่อสร้างบรรยากาศที่ดีในการเรียน

ด้านการวัดและประเมินผล ครูประสบปัญหาในเรื่องขาดความรู้และทักษะในการสร้างเครื่องมือ ขาดความรู้และความเข้าใจในวิธีวัดและประเมินผล ซึ่งปกติ จะใช้วิธีสังเกตพฤติกรรม นักเรียนต้องการให้มีการทดสอบก่อนเรียนและมีการประเมินผลที่เป็น การปฏิบัติ

ด้านการจัดกิจกรรมเสริม ประสบปัญหามากในเรื่องไม่มีสถานที่ที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมเสริมอย่างสม่ำเสมอ นักเรียนต้องการให้โรงเรียนจัดกิจกรรมเสริมการเรียนการสอนวิชาจริยศึกษาและพระพุทธศาสนา อาทิ เช่น การเข้าค่ายจริยธรรม การแข่งขันตอบปัญหาธรรมะ

การเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา รวมทั้งต้องการให้ครูผู้สอนเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องจริยธรรม ส่วนครูผู้สอนต้องการให้มีการจัดกิจกรรมเสริมเป็นระยะ ๆ หลาย ๆ รูปแบบให้สอดคล้องกับเนื้อหาบทเรียนทั้งงบประมาณในการจัดกิจกรรมเสริมให้มากขึ้น

นักเรียนมีปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านจริยธรรมในเรื่องความเสียสละ ความมีระเบียบ วินัย ความอดทน การประหยัด การตรงต่อเวลา ความขยันและความสามัคคี ผู้ปกครองต้องการให้จัดอบรมธรรมะในเรีงเรียนและให้นักเรียนเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา ควรมีการเข้าค่ายจริยธรรมเพื่อปลูกฝังนิสัยที่ดีให้กับนักเรียน

การนำหลักธรรมในวิชาพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน นักเรียนได้นำหลักธรรมคำสอนไปใช้ปฏิบัติได้เหมาะสมกับวัย และสภาพของตนเอง

2.6.2 พระมหาสุพัฒน์ กลุยานธโม⁶⁷ วิทยานิพนธ์เรื่อง “พระพุทธเจ้า : บทบาทและหน้าที่ในฐานะพระบรมครู” สรุปความสำคัญพอสังเขปได้ดังนี้

ครู หมายถึง บุคคลผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์และเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะกัลยาณมิตร คือเป็นผู้นำทางสติปัญญาทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้เรียน ดังนั้น ครูจึงมีความพร้อมอยู่เสมอในการถ่ายทอดความรู้ ความสามารถที่ตนเองมีอยู่แก่ผู้เรียนเพื่อพัฒนาสติปัญญาให้สูงขึ้น และยกวิญญานของศิษย์ทั้งหลายให้สูงขึ้นเปี่ยมไปด้วยคุณธรรม ฉะนั้น ครู จึงมีความสำคัญอย่างมากในฐานะ ปุชนียบุคคลและเป็นแม่พิมพ์ของศิษย์ เพราะผู้เรียนจะมีคุณภาพมากน้อยแค่ไหนเพียงไร ย่อมขึ้นอยู่กับครูผู้ทำหน้าที่หล่อหลอม

ในทัศนะของพระพุทธศาสนาได้แบ่งครูสอนออกเป็นหลายประเภท ตามกำลังแห่งสติปัญญา ความรู้ความสามารถและหน้าที่ของครูประเภทนั้น ๆ เช่น ศาสดา ดิถังกร อาจารย์ และทศปาโมกษ์ เป็นต้น ซึ่งท่านเหล่านั้นมีหน้าที่เหมือนกันคือให้การศึกษาแก่ศิษย์ ในบรรดาครูเหล่านั้น พระพุทธเจ้าชื่อว่าเป็นเลิศ คือทรงเป็นพระบิดาแห่งครูทั้งหลาย เพราะพระองค์ทรงมีคุณสมบัติหลายประการทั้งในด้านบุคลิกภาพและคุณธรรม ทรงดำรงอยู่ในฐานะพระบรมครู

⁶⁷ พระมหาสุพัฒน์ กลุยานธโม “พระพุทธเจ้า : บทบาทและหน้าที่ในฐานะพระบรมครู” ปริญญามหาบัณฑิต , (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) 2545.

กล่าวคือ เป็นจอมศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงมีเทคนิคและวิธีการสอนเป็นเลิศ เพื่อให้ให้ชาวโลกได้บรรลุธรรม พุทธจริยาเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทและหน้าที่ของพระองค์ที่ทรงกระทำในฐานะบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่มวลมนุษยชาติ เหล่าพระประยูรญาติ และในฐานะความเป็นพระพุทธเจ้า ปฏิปทาของพระพุทธองค์เหล่านี้ถือได้ว่าเป็นบทบาทและหน้าที่ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงเป็นพระบรมครูของโลกอย่างแท้จริง⁶⁸

2.6.3 พระมหาสุภวิชัย วิราม⁶⁹ วิทยานิพนธ์ เรื่อง “ การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องกัลยาณมิตรตามหลักพุทธจริยศาสตร์ทัศนะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนวัดปากน้ำวชิรยา และ โรงเรียนสุวรรณพลับพลาพิทยาคม กรุงเทพมหานคร ”

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับกัลยาณมิตรตามหลักของพุทธจริยศาสตร์ เปรียบเทียบทัศนะเกี่ยวกับกัลยาณมิตรของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนวัดปากน้ำวชิรยาและโรงเรียนสุวรรณพลับพลาพิทยาคม กรุงเทพมหานคร และเปรียบเทียบลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ การศึกษา อายุ สถานภาพสมรสของบิดามารดา และบุคคลที่นักเรียนอาศัยอยู่ด้วยในปัจจุบัน สรุปความสำคัญพอสังเขปดังนี้

ผลการวิจัย พบว่า 1. เพื่อนที่ดีที่ต้องการคบมากที่สุดตามทัศนะ ของนักเรียนทั้งสองโรงเรียน อันดับที่ หนึ่งถึงอันดับที่สี่ มีทัศนะแตกต่างกันส่วนอันดับที่ห้า มีทัศนะเป็นไปในแนวทางเดียวกัน 2 . เพื่อนที่ไม่ดีที่ไม่ต้องการคบมากที่สุดตามทัศนะของนักเรียนทั้งสองโรงเรียน อันดับที่สอง เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ส่วนอันดับที่หนึ่งและอันดับที่สามถึงอันดับที่ห้า มีทัศนะแตกต่างกัน 3. เพื่อนที่ดีที่พบบ่อยที่สุด ตามทัศนะของนักเรียนทั้งสองโรงเรียนอันดับที่หนึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ส่วนอันดับที่สองถึงอันดับที่ห้ามีทัศนะแตกต่างกัน 4. เพื่อที่

⁶⁹ พระมหาสุภวิชัย วิราม วิทยานิพนธ์ เรื่อง “ การศึกษาเปรียบเทียบ แนวคิดเรื่องกัลยาณมิตรตามหลักพุทธจริยศาสตร์ทัศนะ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ของโรงเรียนวัดปากน้ำวชิรยา และ โรงเรียนสุวรรณพลับพลาพิทยาคม กรุงเทพมหานคร ” วิทยานิพนธ์ จริยศาสตร์ศึกษา , (สาขาจริยศาสตร์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล) , 2544.

ไม่ดีที่พบบ่อยที่สุดตามทัศนะของนักเรียนทั้งสองโรงเรียน ดันดับที่หนึ่ง เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ส่วนอันดับที่สองถึงอันดับที่ห้า มีทัศนะแตกต่างกัน

2.6.4. นายสุรพงษ์ จันลิ้ม ⁷⁰ศึกษาวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดก ความที่ปรากฏในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับมัธยมศึกษา พุทธศักราช 2544 สรุปความสำคัญพอสังเขปได้ดังนี้

ผู้วิจัยเห็นว่า ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ต้องมีกระบวนการเรียนรู้ จากการศึกษาวิจัยพบว่า ชาดกเป็นเครื่องมือสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนตั้งแต่เยาว์วัย โดยนำเรื่องในชาดกมาเป็นอุทาหรณ์และแบบอย่างในการดำเนินชีวิต จากชาดกที่กำหนดให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาทั้งหมด 9 เรื่อง เป็นเรื่องที่เน้นหลักธรรมในเรื่องการเคารพกันตามวิญญู ให้มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ให้เชื่อฟังบิดามารดา ครู อาจารย์ ให้หลักธรรมของผู้นำชุมชน ให้เป็นคนพูดจาไพเราะอ่อนหวาน ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น รู้จักในการบริโภคตามอัตภาพของตน ให้รู้จักสันโดษ พอใจชอบใจ ยินดีในสิ่งที่ตนมี ที่ตนได้ รู้จักเป็นผู้ให้ และเสียสละ เน้นปัญญา ความรอบรู้ ความขยันหมั่นเพียร นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้สร้างหน่วยบูรณาการสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา วิเคราะห์ความเหมาะสมของการจัดชาดกให้นักเรียนระดับมัธยมศึกษาเรียนรู้ โดยคำนึงถึงจิตวิทยาพัฒนาการของนักเรียนในระดับนี้ และเสนอรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวพุทธ วิธี เป็นการเสนอความสมบูรณ์แก่งานวิจัยยิ่งขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนของนักเรียนและการสอนของครู

⁷⁰ นายสุรพงษ์ จันลิ้ม ⁷⁰ “ศึกษาวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดก ความที่ปรากฏในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับมัธยมศึกษา พุทธศักราช 2544” วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต , (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) , 2547.

2.6.5. นางบุญเรือน เทียนทอง ⁷¹ทัศนคติและความเข้าใจต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับอริยมรรคมีองค์ 8 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนโพธิสารพิทยากร เขตคลองสาม กรุงเทพมหานคร สรุปความสำคัญพอสังเขปได้ดังนี้

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1) การศึกษาวิเคราะห์ความหมายของคำสอนที่เน้นหลักธรรมเรื่องอริยมรรคมีองค์ 8 ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาพบว่า พระพุทธศาสนา หมายถึง หลักแห่งสังฆธรรมที่มีอยู่ในธรรมชาติ โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงค้นพบ ต่อมาพระองค์ทรงมีพระเมตตาและพระกรุณาธิคุณต่อมวลมนุษยชาติ จึงทรงนำมาแนะนำและสอนเพื่อให้มนุษย์ได้รู้และเข้าใจในกฎธรรมด้าของธรรมชาติที่มีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ จนเสื่อมสลายไป ทั้งของที่เป็นที่รักที่หวงแหน ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิต ที่มนุษย์ทุกรูปทุกนามไม่ปรารถนาจะประสบ ที่รู้จักและเรียกความพลัดพรากจากสิ่งรักที่หวงแหนนั้นว่า ความทุกข์ พระองค์ทรงสอนให้มนุษย์ศึกษาอบรมและฝึกฝนตนเองด้วยการควบคุมกาย วาจา และใจ ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรืออริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 หมวด ได้แก่ หมวดปัญญา คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ หมวดศีล คือ สัมมากัมมันตะ สัมมาวาจา สัมมาอาชีวะ หมวดสมาธิ คือ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ เมื่อมนุษย์ดำเนินชีวิตไปตามอริยมรรคมีองค์ 8 อย่างถูกต้อง ก็จะเกิดการลดการละกิเลส ขอมปล่อยวางอุปทานขั้น 5 จนจิตเป็นอิสระจากการถูกอวิชชาครอบงำ การดำเนินชีวิตก็จะดีงาม เกิดความสุข ความสงบที่ถาวรอย่างแท้จริงแก่ตนเองโดยตรงและเกิดประโยชน์ทางอ้อมต่อสังคมโลก

2) การศึกษาวิเคราะห์ทัศนคติและความเข้าใจต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับอริยมรรคมีองค์ 8 จากกลุ่มตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจะมีทัศนคติและความเข้าใจที่ดีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและหลักธรรมอริยมรรคมีองค์ 8 กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาว่าการจะดำเนินชีวิตที่ดีงาม

⁷¹ นางบุญเรือน เทียนทอง ⁷¹ “ทัศนคติและความเข้าใจต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับอริยมรรคมีองค์ 8 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนโพธิสารพิทยากร เขตคลองสาม กรุงเทพมหานคร “วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2547.

ปราศจากความทุกข์ ความเดือดร้อนทั้งทางกาย วาจา และทางใจได้นั้น ชีวิตต้องมีการฝึกฝน อบรมหรือพัฒนาตนเองอย่างมีระบบ คือ การเดินตามทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) หรือ อริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งแบ่งออกเป็นหมวดได้ 3 หมวด ได้แก่ หมวดปัญญา (การพัฒนาทางด้านจิต) ได้แก่ สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ หมวดศีล (การพัฒนาทางด้าน กาย และวาจา) หมวดสมาธิ (การพัฒนาทางใจ) ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ โดยเฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่เป็น นักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 4 และ 6 จะมีความทัศนคติที่ดีกว่า นักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 5 ทั้งนี้ น่าจะมีผลมาจากความรู้ทางธรรม โดยการสังเกตจากตารางที่ 4.7 จะพบว่า กลุ่มตัวอย่างชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 4 และ 6 จะมีความรู้ที่เกิดจากการเข้าค่ายอบรมพุทธธรรม ซึ่งการเข้าค่ายพุทธธรรม นั้น จะมีการฝึกอบรม ทางด้านกาย วาจา ด้วยศีล ฝึกอบรมใจให้สงบมั่นคง ไม่ฟุ้งซ่าน สบาย ด้วยสมาธิ และฝึกอบรมให้จิตมีคุณภาพที่ดีเกิดปัญญาด้วยการเจริญสติปัฏฐาน 4 ซึ่งเป็นการ พัฒนาที่ครบทั้ง 3 ด้าน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นอกจากนี้ ผู้ศึกษายังพบอีกว่า ผลของการศึกษาครั้งนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของเก็จกนก เอื้อวงศ์ ที่สรุปว่านักเรียนที่มาปฏิบัติธรรมเพื่ออบรมจิตให้ เกิด ศีล สมาธิ ปัญญา มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ของ ฉกาจ ช่วยโต ที่ได้ศึกษาผลการฝึกอบรม โครงการจริยธรรมของนักเรียนวิทยาลัยครูสงขลาแล้วพบว่า การอบรมทางพุทธศาสนาสามารถ ยับยั้งการเสื่อมของทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมได้ และของ อวยชัย โรจนนิรันดร์กิจ ได้ศึกษาผลการ ฝึกอานาปานสติสมาธิในพุทธศาสนาต่อการพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมพบว่า การฝึกสมาธิ มีผลต่อการพัฒนาการทางด้านการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ดังนั้น ผู้ศึกษาคิดว่าถึงเวลาแล้วที่เยาวชน ไทยจะได้เรียนรู้ทักษะการฝึกอบรมพัฒนาทางด้าน กาย วาจา และใจ ไปพร้อม ๆ กันทั้ง 3 ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องเตรียมจิตให้เกิดความมั่นคง ไม่ซัดส่าย ไม่ฟุ้งซ่าน ด้วยการบริหารจัดการ และเจริญปัญญาจากผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นพระสงฆ์และผู้ครองเรือนอย่างจริงจัง เสียที เพราะการ เรียนรู้แต่ภาคทฤษฎีของกลุ่มตัวอย่างและเยาวชนทั่วไป ไม่อาจนำไปใช้ในการแก้ปัญหาในเรื่อง ความประพฤติที่พึงให้เกิดขึ้นกับเยาวชนในการดำเนินชีวิตประจำวันได้จริง

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้พบว่า กลุ่มตัวอย่างระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งมีประสบการณ์การ เรียนรู้พระพุทธศานาน้อยกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มี ทัศนคติต่อหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาดีกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และมัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งมีโอกาสและมีเวลาเรียนรู้พระพุทธศาสนามากกว่า ซึ่งผู้ศึกษาคิดว่า น่าจะเป็นผลมาจากปัจจัย

แทรกซ้อนอื่น ๆ เช่น การถ่ายทอดความรู้ของผู้สอน ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีที่มีผลต่อการรับรู้และการเรียนรู้ของนักเรียน เป็นต้น

ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา หรือสถาบันสงฆ์ ที่ควรจะให้ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาในภาคทฤษฎีแล้วฝึกให้นักเรียนได้ประยุกต์ใช้ปฏิบัติจริงในการดำเนินชีวิตจนเป็นวิถีชีวิต โดยต้องเริ่มฝึกหัดบุตร หลาน หรือลูกศิษย์ ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการฝึกอบรมจิตให้เข้มแข็งสมบูรณ์อย่างแท้จริง เพื่อเตรียมให้เยาวชนเป็นผู้มีความเข้มแข็งของจิต อดทนต่อการย่ำแย่หรือสิ่งมอมเมาทางวัตถุหลงไปตามกระแสของวัตถุนิยมจนสร้างความทุกข์ให้กับตนเองและสังคม

2.6.7.พระมหานรินทร์ ชีรปญฺญ (ปัญญาวีระสกล) ⁷² การศึกษาเชิงวิเคราะห์แบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรมัธยมศึกษา สรุปความสำคัญพอสังเขปได้ดังนี้

เนื้อหาในแบบเรียนมีความสอดคล้องกับจุดประสงค์อย่างครบถ้วน โดยแต่ละข้อมีความสอดคล้องต่างกัน หัวข้อเรื่องสามารถเอื้อให้บรรลุจุดประสงค์ได้มากที่สุด คือ หัวข้อเรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถเอื้อให้บรรลุจุดประสงค์ได้ทั้ง 5 ข้อ คือ หัวข้อเรื่องพระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต ภาวาลี และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา โดยสามารถเอื้อวัตถุประสงค์ได้ทั้ง 5 ข้อ

ส่วนหัวข้อเรื่องสามารถเอื้อให้บรรลุจุดประสงค์ได้น้อยที่สุด คือ หัวข้อเรื่องหน้าที่ชาวพุทธ และหัวข้อเรื่องมารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยสามารถเอื้อให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้ 1 ข้อ ได้แก่ข้อที่ 5 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดเนื้อหาในแบบเรียนกับคาบเวลาเรียน พบว่า การจัดเนื้อหาในระดับมัธยมศึกษาทุกชั้นเรียน ให้เวลาเรียนสำหรับหัวข้อเรื่องต่าง ๆ แตกต่างกันโดยหัวข้อเรื่องที่มีคาบเวลาเรียนมากที่สุด

⁷² พระมหานรินทร์ ชีรปญฺญ (ปัญญาวีระสกล) ⁷² " การศึกษาเชิงวิเคราะห์แบบเรียนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรมัธยมศึกษา" วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาพระพุทธ ศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) , 2544.

2.6.8. พระครูธรรมศาสนโมสิต (ภิญโญ/อนาลโย) ⁷³ ปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ของक्रमมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา อำเภอสะเคา จังหวัดสงขลา ผลการวิเคราะห์ระดับปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา อำเภอสะเคา จังหวัดสงขลา ตามประสบการณ์ของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาต่ำกว่า 10 ปี และประสบการณ์ตั้งแต่ 10 ปี ขึ้นไป ทั้งโดยรวมและรายด้าน ดังนี้

1). ปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูตามประสบการณ์ของครูผู้สอนโดยภาพรวมรวมและภาพรายด้าน มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน

2). ปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา อำเภอสะเคา จังหวัดสงขลา ตามประสบการณ์ของครู เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า

2.1 ด้านการศึกษาหลักสูตร ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา มีปัญหาในการจัดการเรียนการสอนด้านการศึกษหลักสูตร โดยรวมมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ผู้สอนที่มีประสบการณ์ต่ำกว่า 10 ปี มีปัญหาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ผู้สอนที่มีประสบการณ์ต่ำกว่า 10 ปี มีปัญหาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

2.2 ด้านการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนามีปัญหาในการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ โดยรวมมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ผู้สอนที่มีประสบการณ์ต่ำกว่า 10 ปี มีปัญหาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ผู้สอนที่มีประสบการณ์เกินกว่า 10 ปี มีปัญหาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

⁷³ พระครูธรรมศาสนโมสิต ภิญโญ(อนาลโย) ⁷³ “ปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ของक्रमมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา อำเภอสะเคา จังหวัดสงขลา” วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต , (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย) , 2547.

2.3 ด้านการทำแผนการสอน ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนามีปัญหาการทำแผนการสอน โดยรวมมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ผู้สอนที่มีประสบการณ์ต่ำกว่า 10 ปี มีปัญหา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ผู้สอนที่มีประสบการณ์เกินกว่า 10 ปี มีปัญหาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

2.4 ด้านการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแผนการสอน ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา มีปัญหาการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตามแผนการสอน โดยรวมมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ผู้สอนที่มีประสบการณ์ต่ำกว่า 10 ปี มีปัญหาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ผู้สอนที่มีประสบการณ์เกินกว่า 10 ปี มีปัญหาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

2.5 ด้านการวัดผลและประเมินผล ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา มีปัญหาการวัดผลและประเมินผล โดยรวมมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ผู้สอนที่มีประสบการณ์ต่ำกว่า 10 ปี มีปัญหาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ผู้สอนที่มีประสบการณ์เกินกว่า 10 ปี มีปัญหาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

5.1.3. เปรียบเทียบปัญหา การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ที่มีประสบการณ์สอนต่างกัน โดยรวมและรายด้าน พบว่า มีปัญหาการจัดการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาไม่แตกต่างกัน

ผลการวิเคราะห์ปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา มีข้อค้นพบที่น่าสนใจควรแก่การนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. ปัญหาการจัดการเรียนการสอน ในวิชาพระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา โดยรวม มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ที่ผลการศึกษาวิจัยปรากฏเช่นนี้ อาจจะเนื่องมาจาก การจัดการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา จะประสบความสำเร็จเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายด้าน เช่น หลักสูตร ครูผู้สอน นักเรียนกระบวนการเรียนการสอน แต่ที่ขาดไม่ได้คือ ครูผู้สอน ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นวิชาที่ต้องอาศัยครูผู้สอนที่มีความรู้

ความสามารถ และต้องมีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับหลักศีลธรรมอย่างแท้จริง มีเทคนิคในการสอนที่เร้าความสนใจ ผู้สอนต้องสร้างความสนใจ ผู้สอนต้องสร้างความอบอุ่นใจให้กับผู้เรียนก่อนการเข้าห้องเรียนด้วยสีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใสเป็นกันเองกับผู้เรียน เล่าความเป็นมาของหลักธรรมคำสั่งสอน ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อย่างละเอียดให้เด็กนักเรียนเข้าใจ ก่อนมีการเรียนการสอนในรายวิชาพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการสร้างความอบอุ่นใจให้นักเรียน แต่ครูส่วนใหญ่ที่สอนวิชาพระพุทธศาสนา เป็นผู้ที่มีความสามารถหรือชำนาญเฉพาะสาขาวิชาเท่านั้น บางโรงเรียน ก็จัดครูสอน โดยไม่คำนึงถึงความสามารถ เนื่องจากครูในบางโรงเรียนมีน้อย ดังนั้น ในการจัดการเรียนการสอน วิชาพระพุทธศาสนาจึงประสบกับปัญหาการจัดการเรียนการสอน ครูบางคนไม่ได้จบวิชาพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับงานวิจัยของปราณี ปิยวารกร ที่พบว่า ปัญหาในการจัดการเรียนการสอนวิชา พระพุทธศาสนา คือ ครูผู้สอนมีจำนวนไม่เพียงพอ ครูไม่มีประสบการณ์ ครูมีความรู้ความเข้าใจไม่เพียงพอ วัสดุอุปกรณ์เอกสาร และอาคารสถานที่มีจำนวนไม่เพียงพอ และสอดคล้องกับงานวิจัยของครวณศิริ ประยงค์ ที่ศึกษาปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 พบว่า โดยภาพรวมครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนามีปัญหาพอสมควร จากการทดสอบสมมติฐานพบว่า อายุประสบการณ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา จำนวนคาบที่สอน วิชาพระพุทธศาสนา ต่อสัปดาห์และการฝึกอบรมมีผลต่อความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการสอน วิชาพระพุทธศาสนา ข้อเสนอแนะจากกลุ่มตัวอย่าง คือ ควรมีคู่มือให้ผู้สอนทุกคนและมีการอบรมหรือสัมมนาเพื่อให้ครูผู้สอนมีการพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น และให้ผู้วิจัยได้เสนอโครงการฝึกอบรมหลักสูตรการผลิตสื่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับงานวิจัยของนงลักษณ์ จันทรแสนโรจน์ ปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาของครูผู้สอนและนักเรียนมัธยมศึกษา ตอนต้น ในกรุงเทพมหานครเพื่อศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ของครูผู้สอนและนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ในกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ครูผู้สอน พระพุทธศาสนาส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงนับถือ ทางด้านกิจกรรมการเรียนการสอนพบว่า ครูผู้สอนใช้เทคนิคการสอนแบบบรรยายและใช้เพียงหนังสือเป็นสื่อและอุปกรณ์ในการสอน มีความเข้าใจในภาษาบาลีน้อย

2.ปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครู ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดสงขลา เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน และจำแนกเป็นรายด้านดังนี้

2.1.ด้านการศึกษาลัทธิสูตร พบว่า ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาโดยรวมมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ที่ผลการศึกษาวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจจะเนื่องมาจากการจัดการเรียนการสอนเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ข้อที่ครูที่ปัญหาเฉลี่ยสูงสุด คือ โรงเรียนได้รับเอกสารล่าช้า เช่น แผนการเรียน คู่มือครู ที่ผลการศึกษาวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะครูผู้สอนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดเนื้อหาและเอกสารประกอบหลักสูตร หลักการ โครงสร้างและคำอธิบายรายวิชา เพื่อที่จะสามารถวางแผนการสอน กำหนดจุดประสงค์นำทาง – ปลายทาง และจุดประสงค์การเรียนรู้ อีกทั้งครูผู้ระดับมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ได้รับการอบรมเกี่ยวกับการวิเคราะห์หลักสูตร การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ และการเขียนแผนการสอนมาแล้ว แต่เนื่องจากสภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ครูผู้สอนไม่ได้จับวิชาพระพุทธศาสนาโดยตรง แต่มีความสามารถหรือความชำนาญการเฉพาะสาขาวิชาเท่านั้นจึงทำให้เกิดปัญหาในการจัดการเรียนการสอน กรมวิชาการ สอดคล้องกับงานวิจัยของวิวัฒน์ สัมฤทธิ์ วัฒนาชัย พบว่า ปัญหาในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา คือ ครูไม่เปลี่ยนพฤติกรรมให้สอดคล้องกับหลักสูตร ไม่นำวิทยาการและแหล่งวิทยาการในท้องถิ่นมาเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอน

2.1.1ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ต่ำกว่า 10 ปี ผลการศึกษาวิจัย พบว่าโดยรวมมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง คือ โรงเรียนได้รับเอกสารล่าช้า เช่น แผนการสอน คู่มือครู ที่ผลการศึกษาวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจจะเนื่องมาจาก งบประมาณในการจัดพิมพ์เอกสารของหน่วยงานที่รับผิดชอบมีไม่เพียงพอ ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการขาดเอกสารหลักสูตร คู่มือครู เอกสารประกอบการเรียนการสอน สอดคล้องกับงานวิจัย ของพัฒนพงศ์ แจ่มวัฒนะชัย ได้ศึกษาเรื่อง ปัญหาส่วนใหญ่ของการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นได้แก่ การขาดงบประมาณที่จัดส่งครูเข้ารับการอบรมใน การผลิต และใช้สื่อการเรียนการสอน อุปกรณ์การเรียนการสอนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ทันต่อการใช้ ความไม่เพียงพอของหลักสูตร และความไม่เพียงพอของหนังสือเรียนและหนังสืออ่านประกอบ

2.1.2 ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป ผลการศึกษาวิจัยพบว่า โดยรวมมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง คือ ครูมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดหลักสูตรน้อยเกินไป ที่ผลการศึกษาวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจจะเนื่องมาจากหลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบันเป็นหลักสูตรที่ทางกระทรวงเป็นผู้กำหนด โครงสร้างจุดมุ่งหมายไว้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ครูเป็นเพียงผู้ดำเนินการตามเท่านั้น ครูไม่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดจุด มุ่งหมายของหลักสูตรที่จะใช้สอนให้นักเรียนเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและความสามารถของนักเรียนสอดคล้องกับ วิวัฒน์ สัมฤทธิ์ รัชฉมาสัย ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ปัญหาการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ใน ทรรศนะของผู้บริหารงานวิชาการและผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษา ร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร สังกัดกรมสามัญศึกษา ในเขตการศึกษา 7 และ 8 ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาใช้หลักสูตรมัธยมศึกษา ตอนต้นพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ตามทรรศนะของผู้บริหารงานวิชาการ และ ผู้บริหาร โรงเรียนพบว่าด้านบุคลากรมีปัญหาส่วนรวมมีระดับปานกลางและสอดคล้องกับทรง สักดิ์ บุญปกได้ทำการวิจัยเรื่องระบบการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียน มัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัยพบว่า โดยรวมครูที่ปฏิบัติตาม ระบบการสอนอยู่ในระดับปานกลาง

2.2 ด้านการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ พบว่า ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยรวมมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ที่ผลการศึกษาวิจัย ปรากฏเช่นนี้อาจจะเนื่องจากครู ไม่มีการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ก่อนทำการสอน เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ข้อที่ครูมีปัญหา เฉลี่ยสูงสุด คือ จุดประสงค์การเรียนรู้ยังไม่คำนึงถึงความพร้อม ด้านวัสดุอุปกรณ์ อาคาร สถานที่แหล่งการเรียนรู้ ที่ผลการศึกษาวิจัยปรากฏเช่นนี้ อาจเป็นเพราะจุดประสงค์ที่ครูกำหนด ขึ้นนั้นอาจไม่สัมพันธ์กับวัสดุอุปกรณ์และอาคารสถานที่ที่จะใช้ในการจัดการเรียนการสอน เป็นเพียงการเขียนเพื่อให้เป็นไปตามหลักของการสอน บางจุดประสงค์อาจจะไม่สามารถปฏิบัติ ตามได้ หรืออาจปฏิบัติได้เป็นบางจุดประสงค์เท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับหน่วยศึกษานิเทศก์ กรม สามัญศึกษา ที่บอกว่า การกำหนดจุดประสงค์การเรียนการสอนเป็นตัวกำหนดเป้าหมายของการจัด กิจกรรม การเรียนการสอนให้บรรลุความต้องการของหลักสูตร ซึ่งครูผู้สอนจะต้องวิเคราะห์หลักการ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร นโยบาย จุดเน้น สิ่งละอันพันละน้อยของกรมสามัญศึกษาจุดประสงค์

กลุ่มวิชา จุดประสงค์รายวิชา คำอธิบายรายวิชา จุดเน้นตามธรรมชาติของรายวิชา สภาพแวดล้อม และทรัพยากรต่างๆ เมื่อจำแนกตามประสบการณ์การสอน พบว่า

2.2.1 ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ต่ำกว่า 10 ปี ผลการศึกษาวิจัย พบว่าโดยรวมมีปัญหาย่อยในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ จุดประสงค์การเรียนรู้ยังไม่คำนึงถึงความพร้อม ด้านวัสดุ อุปกรณ์ อาคารสถานที่ แหล่งการเรียนรู้ ผลการศึกษาวิจัยปรากฏ เช่นนี้อาจเป็นเพราะครูที่มีประสบการณ์น้อยยังมีปัญหา ในเรื่องการกำหนดจุดประสงค์ เพื่อให้สอดคล้องกับวัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่และแหล่งการเรียนรู้ จะใช้เพื่อให้เป็นไปตามจุดประสงค์ เพราะสิ่งเหล่านี้มีผลต่อจุดประสงค์การเรียนการสอนด้วย หากกำหนดจุดประสงค์ไม่สัมพันธ์และเหมาะสมกับองค์ประกอบ ต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมทำให้การเรียนการสอนไม่เป็นไปตามจุดประสงค์อย่างแน่นอน สอดคล้องกับหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ที่กล่าวว่า การกำหนดจุดประสงค์การเรียนการสอนเป็นตัวกำหนดเป้าหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้บรรลุความต้องการของหลักสูตร ซึ่งครูผู้สอนจะต้องวิเคราะห์หลักการจุดมุ่งหมายของหลักสูตร นโยบาย จุดเน้น สิ่งละอันพันละน้อยของกรมสามัญศึกษา จุดประสงค์กลุ่มวิชา จุดประสงค์รายวิชา คำอธิบายรายวิชา จุดเน้นตามธรรมชาติของรายวิชา สภาพแวดล้อมและทรัพยากรต่างๆ

2.2.1 ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป ผลการศึกษาวิจัย พบว่า โดยรวมมีปัญหาย่อยในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ผู้สอนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรอย่างแท้จริง ที่ผลการศึกษาวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะครูที่สอนวิชาพระพุทธศาสนา อาจเป็นครูที่จะจบด้านอื่น จึงทำให้ไม่เข้าใจหลักสูตรของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้จึงอาจขาดความชัดเจนเกี่ยวกับแนวทางการศึกษาและปฏิบัติเพื่อให้นักเรียนได้เข้าใจในเนื้อหาที่เรียนได้ สอดคล้องกับ ไอนิคส์ และคนอื่นๆ กล่าวว่า การกำหนดจุดประสงค์เป็นสิ่งที่กำหนดขึ้น เพื่อคาดหวังว่า ผู้เรียนสามารถบรรลุถึงสิ่งใด หรือมีความสามารถใหม่ อะไรบ้าง ในการเรียน ผู้สอนจะได้ทราบว่าการเรียนการสอนนั้น มีวัตถุประสงค์ เพื่อความสะดวกในการเลือกสื่อการเรียน และวิธีการสอนให้ถูกต้อง จุดประสงค์จะช่วยผู้สอนในการจัดลำดับกิจกรรมการเรียนและการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้บรรลุตามจุดประสงค์นั้น

2.3 ด้านการทำแผนการสอน พบว่า ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนามีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง โดยรวมมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ที่ผลการศึกษาวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจจะเนื่องมาจากการจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนจะต้องทำแผนการสอนเพื่อเป็นแนวทางในการสอนเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ข้อที่ครูมีปัญหาเฉลี่ยสูงสุดคือ แผนการสอนและคู่มือครูมีไม่เพียงพอ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะครูไม่มีทุนทรัพย์ และโรงเรียนได้รับงบประมาณไม่เพียงพอที่จะนำมาบริหารงานในโรงเรียน เช่น การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอน อาคารสถานที่ไม่เพียงพอ และไม่เหมาะสมที่จะจัดการเรียนการสอนสอดคล้องกับกรมวิชาการ ได้ศึกษาเรื่องความหมายของแผนการสอน คือ การนำเอาวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์ ที่ต้องการทำการสอนตลอดภาคเรียนมาสร้างเป็นแผนกิจกรรมการเรียนการสอนการใช้สื่อ อุปกรณ์การสอนและการวัดผลและประเมินผลสำหรับเนื้อหาและจุดประสงค์การเรียนรู้ย่อๆ ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือจุดเน้นของ หลักสูตรสภาพของผู้เรียนความพร้อมของโรงเรียนในด้านวัสดุอุปกรณ์และชีวิตจริงในท้องถิ่นซึ่งกล่าวอีกนัยหนึ่ง แผนการสอน คือ การเตรียมการสอนที่เป็นลายลักษณ์อักษรล่วงหน้า คือบันทึกการสอนปกตินั่นเอง

2.3.1 ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ต่ำกว่า 10 ปี ผลการศึกษาวิจัย พบว่า โดยรวมมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ คู่มือที่ใช้ในการทำแผนการสอนมีน้อย ที่ผลการศึกษาวิจัยปรากฏเช่นนี้ อาจเป็นเพราะคู่มือครูและเอกสารที่จะให้ครูใช้ประกอบในการเขียนแผนการสอนมีน้อย ข้อมูลที่ครูจะนำมาประกอบในการเขียนแผนการสอนจึงมีน้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ โรงเรียนบางแห่งที่ตั้งอยู่ในชนบทเอกสารตำราต่าง ๆ นั้นมีน้อย ไม่เพียงพอต่อความต้องการของครู ถ้าครูได้เขียนแผนการสอนที่ดี ย่อมส่งผลให้การสอนมีประสิทธิภาพด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของ ยุทธศักดิ์ สมแสน ที่กล่าวว่า การทำแผนการสอนเป็นการเตรียมตัวของครู ทำให้การสอนมีคุณภาพและเป็นผลดีต่อการเรียนการสอน ทำให้การเรียนการสอนดีขึ้น เพราะเป็นการผสมผสานเนื้อหาและจุดประสงค์ของหลักสูตรมาใช้กับ หลักจิตวิทยา นวัตกรรมทางการศึกษา สภาพของโรงเรียน ปัญหาความต้องการความสนใจของนักเรียนผู้ปกครองและทรัพยากรในท้องถิ่น

2.3.2 ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป ผลการศึกษาวิจัย พบว่า โดยรวมมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ แผนการสอน

คู่มือครูมีไม่เพียงพอ ที่ผลการศึกษาวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะครูขาดคู่มือครูหรือมีอาจไม่พอต่อความต้องการของครูในโรงเรียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทางกรมมีงบประมาณไม่เพียงพอที่จะจัดหาคู่มือครูให้ครบตามจำนวนของครูได้ ถ้าหากครูไม่มีคู่มือในการทำแผนการสอนแล้วแผนการสอนที่ครูจัดทำขึ้นอาจไม่ตรงกับจุดประสงค์ของหลักสูตร ไม่ตรงกับเนื้อหาสาระที่สอน เพราะแผนการสอนจะเป็นตัวกำหนดว่าครูจะต้องทำอะไรบ้าง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายและตรงตามจุดประสงค์ของหลักสูตร สอดคล้องกับกิตติมา ปริดิติลล กกล่าวว่า แผนการสอนเป็นการกำหนดแผนไว้ล่วงหน้าว่าตลอดระยะเวลาของการศึกษาจะต้องศึกษาอะไรบ้าง มากน้อยเท่าไร โดยคำนึงถึงเนื้อหาสาระที่มีประกอบในหลักสูตร โดยคำนึงถึงผู้เรียน

2.4 ด้านการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแผนการสอน พบว่าครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยรวมมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ที่ผลการศึกษาค้นคว้าปรากฏเช่นนี้อาจเนื่องมาจากการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาต้องให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงในการปฏิบัติจริงตามโอกาสอันควร สร้างความเชื่อและศรัทธาให้เกิดแก่ผู้เรียน สามารถน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และการจัดการเรียนการสอนจะให้ประสบผลสำเร็จครูต้องเสริมกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนมีความสนใจและต้องการเรียนรู้เพิ่มขึ้นเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ข้อที่ครูมีปัญหาเฉลี่ยสูงสุด คือ ผู้สอนไม่ได้จบวิชาพระพุทธศาสนาโดยตรงทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาไม่ได้สำเร็จการศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนาโดยตรง เป็นครูที่อยู่ในหมวดสังคมศึกษา และมาจากหมวดวิชาอื่นๆ เกือบทุกวิชา ที่มาช่วยสอนในรายวิชาพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับอัปสรศรี เวียงนนท์ พบว่า ปัญหาด้านการจัดเตรียมการจัดวิชาเลือกเสรี ได้แก่ ครูผู้สอนมีจำนวนไม่เพียงพอ ครูไม่มีประสบการณ์ ความรู้ความเข้าใจไม่เพียงพอ ต้องรับผิดชอบงานสอนหลายสาขาวิชา และหลายระดับชั้น

2.4.1 ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ต่ำกว่า 10 ปี ผลการศึกษาวิจัย พบว่าโดยรวมมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ผู้ไม่ได้จบวิชาพระพุทธศาสนาโดยตรง ที่ผลการศึกษาวิจัยปรากฏ เช่นนี้อาจเป็นเพราะครูที่สอนวิชาพระพุทธศาสนาเป็นครูที่ไม่ได้จบวิชาพระพุทธศาสนาเป็นครูที่ไม่ได้จบวิชาเอกพระพุทธศาสนา แต่เป็นครูที่จบวิชาเอกอื่นแต่มาสอนวิชาพระพุทธศาสนา ทั้งนี้โดยส่วนมากแล้วตามโรงเรียน

ต่างๆ ครูที่จบวิชาเอกทางพระพุทธศาสนานั้นมีน้อยหรือแทบไม่มีเลย ผู้บริหารจำเป็นต้องจัดครูที่จบวิชาเอกอื่นเช่น วิชาเอกสังคมศึกษาที่พอสอนได้มาสอนเพื่อให้ครบตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ด้วยเหตุนี้จึงอาจทำให้ครูพบปัญหาหลายๆ ด้าน สอดคล้องกับโสภา สัทธิสรวง ได้ทำการวิจัยเรื่องความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในวิทยาลัยเทคนิคสังกัดกรมอาชีวศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูสังคมศึกษามีความเห็นว่ามีปัญหามาก และได้รับความร่วมมือกับผู้บริหารน้อยในการให้เด็กได้ปฏิบัติจริงทำได้ยาก และสอดคล้องกับวิวัฒน์ สัมฤทธิ์รัชฌาสัย ได้ศึกษาวิจัยเรื่องปัญหาการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในทัศนะของผู้บริหารงานวิชาการและผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา ร่วมพัฒนาใช้หลักสูตร สังเกตการณ์ศึกษา ในเขตการศึกษา 7 และ 8 ผลการวิจัยพบว่า ด้านการจัดการเรียนการสอนมีปัญหาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

2.4.2 ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป ผลการศึกษาวิจัยพบว่า โดยรวมมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ผู้สอนไม่ได้จบวิชา พระพุทธศาสนาโดยตรง ข้อนี้สอดคล้องกับครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ต่ำกว่า 10 ปี ที่ผลการศึกษาวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะครูที่สอนวิชาพระพุทธศาสนาทั้งที่มีประสบการณ์ต่ำกว่า 10 ปี และ 10 ปีขึ้นไปนั้น ส่วนมากแล้วเป็นครูที่จบวิชาเอกอื่น ไม่ได้จบวิชาเอกพระพุทธศาสนาโดยตรงนั่นเอง

2.5 ด้านการวัดผลและประเมินผล พบว่า ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยรวมมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า การวัดผลในวิชาพระพุทธศาสนาต้องใช้วิธีการวัดผลหลายวิธีซึ่งแต่ละวิธีต้องใช้ความรู้ ประสบการณ์และความชำนาญในการใช้เครื่องมือวัด นอกจากนี้ยังขาดแคลนเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพที่จะนำมาวัดด้วยส่วนมากจะวัดผลโดยการใช้แบบทดสอบ ทำให้ผู้เรียนมุ่งเน้นศึกษาเฉพาะด้านเนื้อหาไม่น้อมนำไปสู่การปฏิบัติตามหลักธรรมที่ได้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งสอดคล้องกับ วิวัฒน์ สัมฤทธิ์รัชฌาสัย พบว่า ด้านการวัดและประเมินผล ครูผู้สอนมีปัญหาในการสร้าง และการพัฒนาเครื่องมือวัดผลทางด้านจิตพิสัย และด้านความรู้ ความเข้าใจ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ข้อที่ครูมีปัญหาเฉลี่ยสูงสุดคือ มีการไปสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนจากการไปเยี่ยมที่บ้านน้อย ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็น

เพราะว่าครูมีเวลาน้อย วิธีการวัดผลประเมินผล ที่มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ได้สรุปว่า ครูผู้สอนจะต้องเตรียมเครื่องมือการประเมินผลให้พร้อมและสอดคล้องกับ พนัส หันนาคินทร์ที่กล่าวว่าครูขาดความรู้ความเข้าใจ และทักษะวิธีการวัดผลที่มีประสิทธิภาพในการประเมินผลการเรียนของนักเรียน

2.5.1 ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ต่ำกว่า 10 ปี ผลการศึกษาวิจัย พบว่าโดยรวมมีปัญหายุ่งในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีการไปสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนจากการไปเยี่ยมที่บ้านน้อย ที่ผลการศึกษาวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะครูไม่มีเวลาที่จะไปเยี่ยมดูแลพฤติกรรมของนักเรียนที่บ้าน นักเรียนที่ครูสอนอยู่อาจอยู่ในพื้นที่ที่ต่างกัน บางคนอยู่ไกลจากโรงเรียนครูจึงไม่สามารถที่จะติดตามผลโดยการไปสังเกตพฤติกรรมนักเรียนที่บ้านได้ ด้วยเหตุว่าเวลาสอนอยู่ในโรงเรียนก็มากพออยู่แล้วไม่มีเวลาวางที่จะตามนักเรียนได้ นอกจากนักเรียนที่อยู่ใกล้บ้านครูหรือใกล้สถานศึกษาสอดคล้องกับโสภา สิทธิสรวง ได้ทำการวิจัยเรื่องความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในวิทยาลัยเทคนิค สังกัดกรมอาชีวศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาด้านการวัดผล ครูสังคมศึกษามีความคิดเห็นว่า มีปัญหามาก ครูไม่สามารถติดตามพฤติกรรมนักเรียนได้อย่างทั่วถึง

2.5.2 ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป ผลการศึกษาวิจัยพบว่า โดยรวมมีปัญหายุ่งในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีการไปสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนจากการไปเยี่ยมที่บ้านน้อย ข้อนี้สอดคล้องกับครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ต่ำกว่า 10 ปี ที่ผลการศึกษาวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะครูไม่มีเวลาที่จะออกติดตามดูแลพฤติกรรมหรือออกไปเยี่ยมบ้านของนักเรียนเนื่องจากโรงเรียนไม่มีนโยบายหรือโครงการเหล่านี้ เนื่องจากต้องใช้งบประมาณในส่วนนี้ไม่น้อยและการที่จะออกไปเยี่ยมนักเรียนบ่อยๆ คงเป็นไปได้ยากเพราะนักเรียนในโรงเรียนมีเป็นจำนวนมาก งานที่ครูได้รับมอบหมายในโรงเรียนก็มากพออยู่แล้วคงไม่มีเวลาที่จะออกติดตามดูแลพฤติกรรมของนักเรียนดังที่กล่าวมาแล้วได้

3.การเปรียบเทียบระดับปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรม

สามัญศึกษา อำเภอสะเคา จังหวัดสงขลา ที่มีประสพการณ้การสอนท้งโดยรวมและรายด้าน พบว่า มีปัญหาไม่แตกต่ากัน ท้งนี้อาจเป็นเพราะครูที่สอนวิชาพระพุทธรศาสนาตามหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัด สงขลา ด้รับการคัดเลือกมาเหมือนกันท้งในระดับการศึกษา ความรู้ความสามารถในด้านต่าๆ เช่น ความเข้าใจในด้านการศึกษาหลักสูตร ด้านการกำหนดจุดประสงค้การเรียนรูู้ ด้านการทำ แผนการสอน ด้านการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแผนการสอน และด้านการ วัดผลและประเมินผล

2.6.9. สุปรานี ไกรวัณุสสรณ์⁷⁴ ด้ทำการวิจัยเรื่อง ปัญหาการเรียนการสอนวิชา พระพุทธรศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดราชบพิตร กรุงเทพมหานคร เพื่อ ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธรศาสนาของนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 4 ปีการศึกษา 2532 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ นักเรียนรู้พระพุทธรศาสนาจากโรงเรียนมากที่สุดและคิดว่าวิชาพระพุทธรศาสนาไปใช้ในชีวิตร จริงได้ นักเรียนส่วนใหญ่ปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาน้อย และนักเรียนไม่เคยอ่านพระไตรปิฎก ครูใช้วิธีบรรยายส่วนใหญ่ นักเรียนต้องการให้ครูนำวิธีการใหม่ๆ มาใช้ในการสอน และ ต้องการทักษะศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธรศาสนา

2.6.10. โสภา สติธิสรวง⁷⁵ ด้ทำวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของครูสังกัดมศึกษา เกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธรศาสนาในวิทยาลัยเทคนิคสังกัดกรมอาชีวศึกษาเพื่อ ศึกษาความคิดเห็นของครูอาจารย์ที่ทำหน้าที่สอนวิชาพระพุทธรศาสนาเกี่ยวกับปัญหาต่าๆ ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรการเรียนการสอน

⁷⁴สุปรานี ไกรวัณุสสรณ์, “ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธรศาสนาของนักเรียนมัธยมศึกษา โรงเรียนวัดราชบพิตร,” คู่มือพัฒนาจริยศึกษา กรมศาสนา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2539.)หน้า 61.

⁷⁵โสภา สติธิสรวง, “ความคิดเห็นของครูสังกัดมศึกษา เกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชา พระพุทธรศาสนาในวิทยาลัยเทคนิค สังกัดกรมอาชีวศึกษา,” ใน คู่มือพัฒนาจริยศึกษา กรมศาสนา, (กรุงเทพฯ : โรง พิมพ์การศาสนา, 2539), หน้า 74.

- 2.ปัญหาด้านเนื้อหาวิชา
- 3.ปัญหาการใช้สื่อการสอนและแหล่งวิชาการ
- 4.ปัญหาการวัดผลและการประเมิน

ผลการวิจัยพบว่า

- 1.ปัญหาด้านหลักสูตร ครูสังคมีความคิดเห็นว่าปัญหาน้อย ที่มีปัญหามากคือเรียนไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา
- 2.ด้านเนื้อหา ครูสังคมีความคิดเห็นว่าเป็นปัญหาน้อย ที่มีปัญหามาก คือ เนื้อหาพุทธศาสนาซ้ำซ้อนกันกับเนื้อหาวิชา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเนื้อหาวิชาเป็นนามธรรมเกินไป
- 3.ปัญหาด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูสังคมีศึกษามีความคิดเห็นว่ามีปัญหามาก และได้รับการร่วมมือกับผู้บริหารน้อยในการให้เด็กได้ปฏิบัติจริงทำได้ยาก
- 4.ปัญหาด้านการใช้สื่อ ครูสังคมีศึกษามีความคิดเห็นว่ามีปัญหามาก ห้องสมุดมีเอกสารประกอบการสอนไม่เพียงพอขาดสื่อทัศนศึกษาไม่มีแหล่งวิชาการอื่น
- 5.ปัญหาด้านกาวัดผล ครูสังคมีศึกษามีความคิดเห็นว่า มีปัญหามาก ครูไม่สามารถติดตามพฤติกรรมนักเรียนได้อย่างทั่วถึง เน้นความรู้ความจำมากเกินไปกว่าการวัดการปฏิบัติการด้วยการสังเกตทำได้ยากเพราะเวลาจำกัด

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

การดำเนินการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ปีการศึกษา 2547 ในกรุงเทพมหานคร ครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ ใช้แบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูล จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมีวิธีดำเนินการดังต่อไปนี้

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ปีการศึกษา 2547 โรงเรียนสตรีวัดระฆัง , โรงเรียนสวนกุหลาบ , โรงเรียนวัดราชบพิธ,โรงเรียนเบญจมราชาลัย, โรงเรียนวัดมกุฏกษัตริยาราม, จำนวน 250 คน ได้ดำเนินการสุ่มดังนี้

1. จำแนกนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายของแต่ละ โรงเรียนออกเป็น มัธยมศึกษาปีที่ 4มัธยมศึกษาปีที่ 5 และมัธยมศึกษาปีที่ 6
2. ทำการสุ่มแบบอย่างง่าย (Simple Random Sampling) จากประชากรในแต่ละโรงเรียน โรงเรียนละ 50 คน รวมทั้งหมด 250 คน รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 แสดงจำนวนกลุ่มตัวอย่าง นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย

ที่	ชื่อโรงเรียน	ม.4	ม.5	ม.6	จำนวน คน
1	โรงเรียนสตรีวัดระฆัง	20	15	15	50
2..	โรงเรียนสวนกุหลาบ	18	16	14	48
3	โรงเรียนวัดราชบพิธ	22	20	12	54
4	โรงเรียนเบญจมราชาลัย	20	20	15	55
5	โรงเรียนวัดมกุฏกษัตริยาราม	15	15	13	43
	รวม	95	86	69	250

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1) ประเภทของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับ ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยได้ดำเนินการสร้างดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวข้องกับข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เพศ ระดับชั้นเรียน ประเภทโรงเรียน

ตอนที่ 2 เป็นสภาพเกี่ยวกับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5

ระดับคือ มากที่สุด, มาก, ปานกลาง, น้อย, น้อยที่สุด มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่าจำนวน 5 ข้อ

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อครูพระสงฆ์ ในด้านบุคลิกภาพของครูพระสงฆ์, เนื้อหาวิชา, และเทคนิคการสอน มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับคือ มากที่สุด, มาก, ปานกลาง, น้อย, น้อยที่สุด จำนวน 26 ข้อ

ตอนที่ 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความต้องการให้ครูพระสงฆ์ปรับปรุงด้านการจัดการเรียนการสอน

2) ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

(1) ศึกษาจากคู่มือ ตำรา บทความ ทฤษฎีและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการสอนวิชาพระพุทธศาสนาแล้วกำหนดเป็นปัจจัย เพื่อสร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมตามเนื้อหาที่ต้องการศึกษา

(2) สร้างแบบสอบถามตามกรอบที่กำหนดไว้ในข้อ (1)

(3) นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปหาความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยการนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความครอบคลุมของเนื้อหา จำนวน 3 ท่าน คือ

1. พระมหาประสิทธิ์ สิริปัญโญ ป.ธ. 9, พธ.บ., พธ.ม.(ปรัชญา)
2. นายเสนาะ ผดุงฉัตร ป.ธ. 9, พธ.บ., M.A., พธ.ด.(พระพุทธศาสนา)
3. นายกฤต ศรียะอาจ น.ธ.เอก, ป.ธ.4, พธ.บ., พธ.ม.(ปรัชญา)

(4) ปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

(5) นำแบบสอบถามที่แก้ไข แล้วไปหาความเชื่อมั่น (Reliability) โดยนำไปให้นักเรียนโรงเรียนที่ไม่ได้เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน ตอบแบบสอบถามแล้วนำมาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่น ตามวิธีการของ ครอนบาค (Cronbak) โดยใช้โปรแกรม SPSS ได้ค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น = 0.937 ซึ่งนับว่าเป็นแบบสอบถามที่ใช้ได้

เกณฑ์การให้คะแนน

คำถามที่แสดงความคิดเห็นในเชิงบวก (Positive Statement) ให้คะแนนดังนี้

ระดับความพึงพอใจมากที่สุด	ให้คะแนน 5	คะแนน
ระดับความพึงพอใจมาก	ให้คะแนน 4	คะแนน
ระดับความพึงพอใจปานกลาง	ให้คะแนน 3	คะแนน
ระดับความพึงพอใจน้อย	ให้คะแนน 2	คะแนน
ระดับความพึงพอใจน้อยที่สุด	ให้คะแนน 1	คะแนน

คำถามที่แสดงความคิดเห็นในเชิงลบ (Negative Statement) ให้คะแนนดังนี้

ระดับความพึงพอใจมากที่สุด	ให้คะแนน 1	คะแนน
ระดับความพึงพอใจมาก	ให้คะแนน 2	คะแนน
ระดับความพึงพอใจปานกลาง	ให้คะแนน 3	คะแนน
ระดับความพึงพอใจน้อย	ให้คะแนน 4	คะแนน
ระดับความพึงพอใจน้อยที่สุด	ให้คะแนน 5	คะแนน

เกณฑ์การวัดระดับความพึงพอใจ¹

เกณฑ์การวัดระดับความพึงพอใจใช้ค่าเฉลี่ยคิดเป็นเกณฑ์ ดังต่อไปนี้

คะแนนเฉลี่ย 4.50 – 5.00	ผลของระดับคะแนน	พอใจมากที่สุด
คะแนนเฉลี่ย 3.50 – 4.49	ผลของระดับคะแนน	พอใจมาก
คะแนนเฉลี่ย 2.50 – 3.49	ผลของระดับคะแนน	ปานกลาง
คะแนนเฉลี่ย 1.50 – 2.49	ผลของระดับคะแนน	พอใจน้อย
คะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.49	ผลของระดับคะแนน	พอใจน้อยที่สุด

¹ ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ, เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2538), หน้า 73.

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามตามลำดับขั้นตอนดังนี้

- 1) ผู้ศึกษาทำหนังสือถึงบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อออกหนังสือขออนุญาตในการเก็บข้อมูล
- 2) ผู้ศึกษานำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลจากบัณฑิตวิทยาลัยเสนอต่อผู้อำนวยการโรงเรียนทั้ง 5 แห่ง เพื่อการอนุญาตการเก็บข้อมูล

3) ผู้ศึกษานำหนังสือขออนุญาตในการเก็บข้อมูลเพื่อติดต่อขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลโดยขออนุญาตจากอาจารย์ประจำชั้นหรือประจำวิชา เมื่อได้รับอนุญาตจึงได้นำแบบสอบถามแจกและขอรับคืนด้วยตนเอง ระยะเวลาเตรียมการและการเก็บรวบรวมข้อมูลอยู่ระหว่างกลางเดือนธันวาคม ถึงสิ้นเดือนธันวาคม 2548 แบบสอบถามที่แจกมีจำนวน 250 ฉบับ เก็บกลับคืนทั้งสิ้น 250 ฉบับ ได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์และสามารถนำมาเป็นตัวอย่างในการวิเคราะห์ได้คิดเป็นร้อยละ 100

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

ผู้ศึกษาได้นำแบบสอบถามที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรม SPSS (Statistical Package for the Social Science) คำนวณหาค่าสถิติต่าง ๆ ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาจำนวนและร้อยละ

ตอนที่ 2 ความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยพระสงฆ์ วิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ยเลขคณิตและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อพระสงฆ์ ด้านบุคลิกภาพของครูพระสงฆ์, ความพึงพอใจด้านเนื้อหาวิชา, ความพึงพอใจด้านเทคนิคการสอน วิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ยเลขคณิตและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ตอนที่ 4 ข้อมูลที่เป็นคำถามปลายเปิด วิเคราะห์ข้อมูลโดยการเขียนเป็นข้อความ

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การดำเนินการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ปีการศึกษา 2547 ในกรุงเทพมหานครครั้งนี้ ได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 4 ตอนดังนี้

4.1 สภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

4.2 ความพึงพอใจของนักเรียน ต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยพระสงฆ์

4.3 ความความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับความพึงพอใจ ต่อพระสงฆ์ ด้านบุคลิกภาพของครูพระสงฆ์, ความพึงพอใจด้านเนื้อหาวิชา, ความพึงพอใจด้านเทคนิคการสอน

4.4 นักเรียนต้องการให้ครูพระสงฆ์ปรับปรุงด้านใดบ้างในการเรียนการสอน
สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์

$\bar{X}$ หมายถึงค่าเฉลี่ยเลขคณิต

S.D หมายถึง ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ตอนที่ 1 สภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศ, ระดับชั้น, และประเภท รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 4.1, 4.2, และ 4.3

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนและร้อยละเกี่ยวกับเพศของกลุ่มตัวอย่าง

ชาย		หญิง	
จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
83	33.20	167	66.80

จากตารางที่ 4.1 พบว่า จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจำนวน 250 คน คิดเป็นร้อยละ 100 นั้น มีนักเรียนเพศชายและเพศหญิงใกล้เคียงกัน คือ นักเรียนชายจำนวน 83 คน คิดเป็นร้อยละ 33.20 นักเรียนหญิงจำนวน 167 คน คิดเป็นร้อยละ 66.80

โดยส่วนมากเป็นนักเรียนเพศหญิง 167 คน คิดเป็นร้อยละ 66.80 และนักเรียนเพศชาย จำนวน 83 คน คิดเป็นร้อยละ 33.20 คน

ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนและร้อยละเกี่ยวกับชั้นที่กำลังเรียนอยู่

ผู้ตอบแบบสอบถามทั้ง 5 โรงเรียน	จำนวน	ร้อยละ
ม.4	95	38.00
ม.5	86	34.40
ม.6	69	27.60
รวม	250	100

จากตารางที่ 4.2 พบว่า จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจำนวน 250 คน คิดเป็นร้อยละ 100 นั้น มีนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาที่ 4 มากที่สุดจำนวน 95 คน คิดเป็นร้อยละ 38.00 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาที่ 5 จำนวน 86 คน คิดเป็นร้อยละ 34.40 และ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาที่ 6 จำนวน 69 คน คิดเป็นร้อยละ 27.60 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวนประเภทของโรงเรียนของกลุ่มตัวอย่าง

ประเภทของโรงเรียน	จำนวนนักเรียน (คน)	
	จำนวน	ร้อยละ
โรงเรียนหญิงล้วน	80	32.00
โรงเรียนชายล้วน	42	16.80
โรงเรียนสหศึกษา	128	51.20
รวม	250	100

จากตารางที่ 4.3 พบว่า ประเภทของโรงเรียนของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจำนวน 250 คน คิดเป็นร้อยละ 100 นั้น โดยส่วนมากเป็นโรงเรียนสหศึกษาจำนวน 128 คน คิดเป็นร้อยละ 51.20 รองลงมาเป็น โรงเรียนหญิงล้วน จำนวน 80 คน คิดเป็นร้อยละ 32.00 และโรงเรียนชายล้วน จำนวน 42 คน คิดเป็นร้อยละ 16.80 ตามลำดับ

ตอนที่ 2 ความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์

ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 แสดงร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความพึงพอใจโดยรวมของนักเรียน ที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์

ความพึงพอใจของนักเรียน	ร้อยละของระดับความพึงพอใจ					$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
1. การเรียนวิชาพระพุทธศาสนากับพระสงฆ์เป็นโอกาสดีของนักเรียน	48.40	38.80	12.80	-	-	4.36	0.70	มาก
2. นักเรียนคิดว่าการเรียนวิชาพระพุทธศาสนากับพระสงฆ์ควรจัดทำอย่างทั่วถึงทุกโรงเรียน	60.40	28.80	10.80	-	-	4.50	0.68	มากที่สุด
3. นักเรียนคิดว่าการเรียนวิชาพระพุทธศาสนากับพระสงฆ์ทำให้ได้รับความรู้อย่างถูกต้อง	60.00	37.60	2.40	-	-	4.58	0.54	มากที่สุด
4. การเรียนพระพุทธศาสนากับพระสงฆ์ทำให้นักเรียนได้มีโอกาสใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนามากขึ้น	38.40	51.20	10.40	-	-	4.28	0.64	มาก

(ต่อตาราง 4.4)

5. นักเรียนสนใจเรียนวิชา พระพุทธศาสนามากขึ้นเมื่อเรียน กับพระสงฆ์	18.00	55.60	26.40	-	-	3.92	0.66	มาก
รวม	45.04	42.40	12.56	-	-	4.33	0.64	มาก

ตารางที่ 4.4 พบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ โดยภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถาม มีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า มีความพึงพอใจมากที่สุด เรื่อง นักเรียนคิดว่าการเรียนวิชาพระพุทธศาสนากับพระสงฆ์ ควรจัดทำอย่างทั่วถึงทุกโรงเรียน ,นักเรียนคิดว่าการเรียนวิชาพระพุทธศาสนากับพระสงฆ์ทำให้ได้ความรู้อย่างถูกต้อง และความพึงพอใจ ในระดับมากใน การเรียนวิชาพระพุทธศาสนากับพระสงฆ์เป็นโอกาสดีของนักเรียน การเรียนพระพุทธศาสนากับพระสงฆ์ทำให้นักเรียนได้มีโอกาสใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนามากขึ้น และนักเรียนสนใจเรียนวิชาพระพุทธศาสนามากขึ้นเมื่อเรียนกับพระสงฆ์.

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อพระสงฆ์

ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ ในด้านบุคลิกภาพของพระสงฆ์ ด้านเนื้อหาวิชาและด้านเทคนิคการสอนรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 4.5 – 4.7

ตารางที่ 4.5 ความพึงพอใจด้านบุคลิกภาพของครูพระสงฆ์

ความพึงพอใจของนักเรียน	ร้อยละของระดับความพึงพอใจ					$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
1. ครูพระสงฆ์มีความกระตือรือร้นในการสอน	52.40	34.80	12.80	-	-	4.40	0.71	มาก
2. ครูพระสงฆ์มีลักษณะท่าทางน่าเลื่อมใส น่าเคารพและศรัทธา	52.40	35.20	12.40	-	-	4.40	0.70	มาก
3. ครูพระสงฆ์มีลักษณะที่ยึดเป็นแบบอย่างได้	63.20	23.20	13.60	-	-	4.50	0.72	มากที่สุด
4. ครูพระสงฆ์มีความประพฤติเรียบร้อย	60.00	35.60	4.40	-	-	4.56	0.58	มากที่สุด
5. ครูพระสงฆ์มีความเมตตากรุณาต่อนักเรียนอยู่เสมอ	57.20	33.20	9.60	-	-	4.48	0.67	มาก
6. ครูพระสงฆ์เป็นผู้นำจิตวิญญาณของนักเรียน	20.40	48.80	29.60	-	1.20	3.87	0.77	มาก
รวม	50.93	35.13	13.73	-	0.20	4.37	0.69	มาก

ตารางที่ 4.5 พบว่า ฟังพอใจด้านบุคลิกภาพของครูพระสงฆ์ โดยภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถาม มีความพึงพอใจด้านบุคลิกภาพของครูพระสงฆ์ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า มีความพึงพอใจมากที่สุด ในเรื่อง ครูพระสงฆ์มีลักษณะที่ยึดเป็นแบบอย่างได้, ครูพระสงฆ์มีความประพฤติเรียบร้อย ในระดับมาก ในเรื่อง ครูพระสงฆ์มีความกระตือรือร้นในการสอน, ครูพระสงฆ์มีลักษณะท่าทางน่าเลื่อมใส น่าเคารพและศรัทธา, ครูพระสงฆ์มีความเมตตากรุณาต่อนักเรียนอยู่เสมอ และครูพระสงฆ์เป็นผู้นำจิตวิญญาณของนักเรียน.

ตารางที่ 4.6 แสดงร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของความพึงพอใจด้าน
เนื้อหาวิชา

ความพึงพอใจของนักเรียน	ร้อยละของระดับความพึงพอใจ					$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
1. ครูพระสงฆ์มีความรู้ในเนื้อหาวิชาแม่นยำ	23.60	66.40	10.00	-	-	4.14	0.56	มาก
2. ครูพระสงฆ์มีความรู้กว้างขวางในเรื่องที่สอน	36.80	59.20	4.00	-	-	4.33	0.55	มาก
3. ครูพระสงฆ์สามารถยกตัวอย่างประกอบการเรียนได้ดี	54.40	45.60	-	-	-	4.54	0.50	มากที่สุด
4. ครูพระสงฆ์สามารถตอบข้อซักถามของนักเรียนได้อย่างชัดเจนถูกต้อง	38.80	47.60	13.60	-	-	4.25	0.68	มาก
5.ครูพระสงฆ์มีความสามารถประยุกต์เนื้อหาให้ทันสมัยเข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันได้ดี	53.20	35.20	11.60	-	-	4.42	0.69	มาก
รวม	41.36	50.80	7.84	-	-	4.34	0.60	มาก

ตารางที่ 4.6 พบว่า,โดยภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถาม มีความพึงพอใจความพึงพอใจด้านเนื้อหาวิชา อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า มีความพึงพอใจมากที่สุด ในเรื่องครูพระสงฆ์สามารถยกตัวอย่างประกอบการเรียนได้ดี ในระดับมาก ครูพระสงฆ์มีความรู้ในเนื้อหาวิชาแม่นยำ, ครูพระสงฆ์มีความรู้กว้างขวางในเรื่องที่สอน,ครูพระสงฆ์สามารถตอบข้อซักถามของนักเรียนได้อย่างชัดเจนถูกต้อง และครูพระสงฆ์มีความสามารถประยุกต์เนื้อหาให้ทันสมัยเข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันได้ดี.

ตารางที่ 4.7 แสดงร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของความพึงพอใจด้านเทคนิคการสอน

ความพึงพอใจของนักเรียน	ร้อยละของระดับความพึงพอใจ					$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
1. ครูพระสงฆ์มีวิธีการสอนที่ทันสมัย	26.80	53.20	20.00	-	-	4.07	0.68	มาก
2. ครูพระสงฆ์มีวิธีการถ่ายทอดความรู้ได้ดี	40.40	48.80	10.80	-	-	4.30	0.65	มาก
3. ครูพระสงฆ์ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน	40.80	28.00	31.20	-	-	4.10	0.84	มาก
4. ครูพระสงฆ์ให้ความสำคัญต่อความแตกต่างของนักเรียน	14.00	46.00	40.00	-	-	3.74	0.69	ปานกลาง
5. ครูพระสงฆ์เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง	15.20	53.60	31.20	-	-	3.84	0.66	ปานกลาง
6. ครูพระสงฆ์จัดการเรียนการสอนโดยเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ	31.60	43.60	24.80	-	-	4.07	0.75	มาก
7. ครูพระสงฆ์มีการจัดเตรียมสื่อประกอบการเรียนทุกคาบ	19.20	34.40	45.20	1.20	-	3.72	0.78	มาก

(ต่อตารางที่ 4.7)

8. ครูพระสงฆ์มีการจัดการ ทดสอบตรงตาม จุดประสงค์	8.40	45.20	45.20	1.20	-	3.61	0.66	มาก
9. ครูพระสงฆ์มีวิธีการ สอนที่หลากหลาย	20.00	53.20	24.40	2.40	-	3.91	0.73	มาก
10. ครูพระสงฆ์มีวิธีการ สอนที่ทำให้นักเรียนเข้าใจ ง่าย	28.80	58.40	12.80	-	-	4.16	0.63	มาก
11. ครูพระสงฆ์สอนแบบ ศูนย์การเรียนและการ อภิปราย	14.80	34.00	50.00	1.20	-	3.62	0.75	มาก
12. ครูพระสงฆ์มีทักษะใน การตั้งคำถามที่เข้าใจง่าย	22.40	45.60	32.00	-	-	3.90	0.73	มาก
13. ครูพระสงฆ์มีทักษะใน การผลิตสื่อการเรียนการสอน	18.40	47.60	30.40	3.60	-	3.81	0.77	มาก
14. ครูพระสงฆ์ทำกิจกรรม เสริมบทเรียนได้ดี	20.80	48.00	31.20	-	-	3.90	0.72	มาก
15. ครูพระสงฆ์ใช้ กระบวนการกลุ่มเป็น กระบวนการเรียนรู้	24.80	29.20	40.40	5.60	-	3.73	0.90	มาก
รวม	23.09	44.59	31.31	1.01	-	3.90	0.73	มาก

จากตารางที่ 4.7 เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า โดยภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถาม มีความพึงพอใจด้านเทคนิคการสอน อยู่ในระดับมากที่สุด ไม่มี , ในระดับมาก ในเรื่อง ครูพระสงฆ์ มีวิธีการสอนที่ทันสมัย, ครูพระสงฆ์มีวิธีการถ่ายทอดความรู้ได้ดี, ครูพระสงฆ์ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน, ครูพระสงฆ์จัดการเรียนการสอนโดยเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ, ครูพระสงฆ์มีการจัดเตรียมสื่อประกอบการเรียนทุกคาบ, ครูพระสงฆ์มีการจัดการทดสอบตรงตามจุดประสงค์, ครูพระสงฆ์มีวิธีการสอนที่หลากหลาย, ครูพระสงฆ์มีวิธีการสอนที่ทำให้นักเรียนเข้าใจง่าย , ครูพระสงฆ์สอนแบบศูนย์การเรียนและการอภิปราย, ครูพระสงฆ์มีทักษะในการตั้งคำถามที่เข้าใจง่าย , ครูพระสงฆ์มีทักษะในการผลิตสื่อการเรียนการสอน,ครูพระสงฆ์ทำกิจกรรมเสริมบทเรียนได้ดี , ครูพระสงฆ์ใช้กระบวนการกลุ่มเป็นกระบวนการเรียนรู้, และมีความพึงพอใจในระดับปานกลาง ในเรื่อง ครูพระสงฆ์ให้ความสำคัญต่อความแตกต่างของนักเรียน และครูพระสงฆ์เปิดโอกาสให้นักเรียน ได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง .

ตอนที่ 4 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา จำแนกตามประเภทของโรงเรียน

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา จำแนกตามประเภทของโรงเรียน จำแนกตามประเภทของโรงเรียนรายละเอียด ดังแสดงในตารางที่ 4.8

ตารางที่ 4.8 เปรียบเทียบความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา จำแนกตามประเภทของโรงเรียน

ความพึงพอใจของนักเรียน	ชาย			หญิง			สหศึกษา			รวม		
	$\bar{X}$	S.D	ระดับ	$\bar{X}$	S.D	ระดับ	$\bar{X}$	S.D	ระดับ	$\bar{X}$	S.D	ระดับ
การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับพระสงฆ์เป็นโอกาสดีของนักเรียน	4.44	0.75	มาก	4.01	0.84	มาก	4.42	0.74	มาก	4.31	0.79	มาก
นักเรียนคิดว่าการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับพระสงฆ์ควรจัดทำอย่างทั่วถึงทุกโรงเรียน	4.44	0.75	มาก	4.01	0.84	มาก	4.42	0.74	มาก	4.31	0.79	มาก
นักเรียนคิดว่าการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับพระสงฆ์ทำให้ได้ความรู้อย่างถูกต้อง	4.44	0.75	มาก	4.01	0.84	มาก	4.42	0.74	มาก	4.31	0.79	มาก
การเรียนรู้พระพุทธศาสนาเกี่ยวกับพระสงฆ์ทำให้นักเรียนได้มีโอกาสใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนามากขึ้น	4.44	0.75	มาก	4.01	0.84	มาก	4.42	0.74	มาก	4.31	0.79	มาก

(ต่อตารางที่ 4.8)

นักเรียนสนใจเรียนวิชา พระพุทธศาสนามากขึ้นเมื่อ เรียนกับพระสงฆ์	4.55	0.72	มาก	4.16	0.85	มาก	4.42	0.74		4.38	0.78	มาก
ครูพระสงฆ์มีความ กระตือรือร้นในการสอน	4.55	0.72	มากที่สุด	4.16	0.85	มาก	4.46	0.74	มาก	4.39	0.78	มาก
ครูพระสงฆ์มีลักษณะท่า ทางน่าเลื่อมใส น่าเคารพ และศรัทธา	4.55	0.72	มากที่สุด	4.16	0.85	มาก	4.46	0.74	มาก	4.39	0.78	มาก
ครูพระสงฆ์มีลักษณะที่ยึด เป็นแบบอย่างได้	4.57	0.72	มากที่สุด	4.25	0.85	มาก	4.47	0.74	มาก	4.43	0.77	มาก
ครูพระสงฆ์มีความ ประพฤติเรียบร้อย	4.55	0.77	มากที่สุด	4.19	0.86	มาก	4.50	0.74	มากที่สุด	4.42	0.79	มาก
ครูพระสงฆ์มีความเมตตา กรุณาต่อนักเรียนอยู่เสมอ	4.55	0.77	มากที่สุด	4.16	0.83	มาก	4.44	0.77	มาก	4.38	0.80	มาก
ครูพระสงฆ์เป็นผู้นำจิต วิญญาณของนักเรียน	4.55	0.77	มากที่สุด	4.18	0.84	มาก	4.49	0.74	มาก	4.41	0.79	มาก
ครูพระสงฆ์มีความรู้ใน เนื้อหาวิชาแม่นยำ	4.30	0.82	มาก	4.08	0.86	มาก	4.30	0.82	มาก	4.24	0.84	มาก
ครูพระสงฆ์มีความรู้ กว้างขวางในเรื่องที่สอน	4.21	0.80	มาก	4.02	0.83	มาก	4.34	0.79	มาก	4.22	0.81	มาก
ครูพระสงฆ์สามารถ ยกตัวอย่างประกอบการ เรียนได้ดี	4.21	0.80	มาก	3.97	0.83	มาก	4.30	0.76	มาก	4.18	0.80	มาก

(ต่อตารางที่ 4.8)

ครูพระสงฆ์สามารถตอบข้อซักถามของนักเรียนได้อย่างชัดเจนถูกต้อง	4.13	0.68	มาก	3.93	0.69	มาก	4.11	0.66	มาก	4.06	0.68	มาก
ครูพระสงฆ์มีความสามารถประยุกต์เนื้อหาให้ทันสมัยเข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันได้ดี	4.32	0.58	มาก	4.00	0.65	มาก	4.06	0.62	มาก	4.10	0.63	มาก
ครูพระสงฆ์มีวิธีการสอนที่ทันสมัย	4.21	0.49	มาก	3.87	0.64	มาก	4.13	0.64	มาก	4.07	0.63	มาก
ครูพระสงฆ์มีวิธีการถ่ายทอดความรู้ได้อย่างดี	4.21	0.45	มาก	3.79	0.60	มาก	4.26	0.57	มาก	4.12	0.59	มาก
ครูพระสงฆ์ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน	4.21	0.69	มาก	3.84	0.76	มาก	4.30	0.66	มาก	4.15	0.72	มาก
ครูพระสงฆ์ให้ความสำคัญต่อความแตกต่างของนักเรียน	4.30	0.75	มาก	3.98	0.77	มาก	4.34	0.64	มาก	4.23	0.72	มาก
ครูพระสงฆ์เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง	4.30	0.75	มาก	4.00	0.78	มาก	4.32	0.67	มาก	4.22	0.73	มาก
ครูพระสงฆ์จัดการเรียนการสอนโดยเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ	4.26	0.76	มาก	3.83	0.76	มาก	4.44	0.67	มาก	4.23	0.76	มาก

(ต่อตารางที่ 4.8)

ครูพระสงฆ์มีการจัดเตรียมสื่อประกอบการเรียนทุกคาบ	4.26	0.76	มาก	3.87	0.80	มาก	4.52	0.62	มาก	4.28	0.76	มาก
ครูพระสงฆ์มีการจัดการทดสอบตรงตามจุดประสงค์	4.28	0.82	มาก	3.97	0.85	มาก	4.53	0.62	มากที่สุด	4.32	0.77	มาก
ครูพระสงฆ์มีวิธีการสอนที่หลากหลาย	4.23	0.83	มาก	3.94	0.80	มาก	4.51	0.62	มากที่สุด	4.29	0.76	มาก
ครูพระสงฆ์มีวิธีการสอนที่ทำให้นักเรียนเข้าใจง่าย	4.23	0.83	มาก	4.94	0.80	มากที่สุด	4.54	0.62	มากที่สุด	4.30	0.76	มาก
ครูพระสงฆ์สอนแบบศูนย์การเรียนและการอภิปราย	4.28	0.77	มาก	3.98	0.81	มาก	4.51	0.68	มากที่สุด	4.31	0.77	มาก
ครูพระสงฆ์มีทักษะในการตั้งคำถามที่เข้าใจง่าย	4.28	0.77	มาก	3.98	0.81	มาก	4.51	0.68	มากที่สุด	4.31	0.77	มาก
ครูพระสงฆ์มีทักษะในการผลิตสื่อการเรียนการสอน	4.26	0.79	มาก	3.95	0.82	มาก	4.50	0.71	มากที่สุด	4.29	0.79	มาก
ครูพระสงฆ์ทำกิจกรรมเสริมบทเรียนได้ดี	4.28	0.82	มาก	3.93	0.84	มาก	4.42	0.74	มาก	4.25	0.81	มาก
ครูพระสงฆ์ใช้กระบวนการกลุ่มเป็นกระบวนการเรียนรู้	4.32	0.58	มาก	4.00	0.65	มาก	4.06	0.62	มาก	4.10	0.63	มาก
รวม	4.34	0.68	มาก	4.02	0.75	มาก	4.50	0.65	มากที่สุด	4.33	0.71	มาก

ตารางที่ 4.8 เปรียบเทียบความพึงพอใจ ของนักเรียนที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนในวิชา พระพุทธศาสนา จำแนกตามประเภทของโรงเรียน พบว่าโดยภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถามนักเรียน สหศึกษามีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด , สำหรับนักเรียนชายล้วนและหญิงล้วน มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากเหมือนกัน

ตอนที่ 5 ความคิดเห็นของนักเรียนที่ต้องการให้ครูพระสงฆ์ปรับปรุงในการจัดการเรียนการสอน
ผลการศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนที่ต้องการให้ครูพระสงฆ์ปรับปรุงในการจัดการ
เรียนการสอน ดังนี้

5.1.ด้านบุคลิกภาพ

- 1.อยากให้ครูพระสงฆ์เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งวิชาและจรรยาบรรณ
- 2.ควรใช้ภาษาที่นักเรียนเข้าใจมากกว่าภาษาพระ
- 3.ควรแต่งกายอย่างเหมาะสม สะอาดเรียบร้อย
- 4.มีความมั่นใจในตัวเองในด้านความรู้และความประพฤติ
- 5.งดเว้นจากอบายมุขทั้งปวง

5.2.ด้านสื่ออุปกรณ์

- 1.ควรมีสื่อการเรียนการสอนเข้ามาประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน
- 2.ควรมีแบบทดสอบหลังจากที่ได้เรียนไปแล้วจากต้นชั่วโมง
- 3.ควรมีสื่อการเรียนที่ทันสมัยและใช้สื่อให้มากกว่านี้
- 4.ควรนำสื่อการสอนเพิ่มขึ้นอีก เพราะเรียนแล้วเข้าใจง่าย
- 5.อยากให้ครูพระเตรียมสื่อให้เยอะ ๆ
- 6.อยากให้พระสงฆ์ใช้สื่อที่เด็กเข้าใจง่าย ๆ มีเพลง เกม ดนตรี เข้ามาช่วย

5.3.ด้านเนื้อหาสาระ

- 1.อยากให้เน้นการสอนอยากให้เน้นการสอนโดนภาคปฏิบัติมากกว่าภาคทฤษฎี
- 2.อยากให้ครูพระปลูกจิตสำนึกให้ทำความดีตั้งแต่เด็ก
- 3.ควรมีเนื้อหาชักจูงให้นักเรียนมีความกระตือรือร้น
- 4.อยากให้เล่านิทานชาดกมากขึ้น
- 5.อยากให้เล่าเรื่องศาสนามากขึ้น
- 6.อยากให้นำข่าวสารในปัจจุบันมาวิเคราะห์ตามหลักศาสนา
- 7.อยากให้สอนถึงเรื่องเวรกรรม ภูต ผี วิญญาณ
- 7.อยากให้มิกิจกรรมเพิ่มขึ้น

บทที่ 5

สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชา
พระพุทธศาสนา ในกรุงเทพมหานคร” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ
ศึกษาระดับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา
ศึกษาเปรียบเทียบความพึงพอใจของนักเรียนที่เรียนอยู่ในโรงเรียนชาย โรงเรียนหญิง
และโรงเรียนสหศึกษา ที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา
ศึกษาเปรียบเทียบความพึงพอใจของนักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนากับพระสงฆ์
ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา
และศึกษาข้อคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาใน
โรงเรียน

5.1 สรุป

1. การวิเคราะห์หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 พบว่า เนื้อหาของ
หลักสูตร ถึงแม้จะเป็นการปรับเนื้อหาจากหลักสูตรเดิม แต่ก็เป็นการปรับเพื่อพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น
มีความเด่นหลาย ๆ ด้าน มีการแบ่งการทำงานเป็นคณะชัดเจนและเป็นผู้มีความรู้ทาง
พระพุทธศาสนา เป็นผู้เขียนด้านเนื้อหา กำหนดแนวทางการจัดการเรียนหลักสูตร
พระพุทธศาสนาได้ถูกต้องเหมาะสมและชัดเจน เป็นไปเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดศรัทธาในพระ
รัตนตรัย เชื่อมโยงบูรณาการสาระการเรียนรู้ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยมีเอกภาพอยู่ที่
ความมีศรัทธาต่อพระรัตนตรัย มุ่งนำเอาหลักธรรมซึ่งมีอริยสัจ 4 เป็นกรอบในการขับเคลื่อนสาร
การเรียนรู้ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามพุทธวิธี สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การ

ทำงาน และการประกอบอาชีพ การจัดเนื้อหาการเรียน เชื่อมโยงก่อให้เกิดความคิดรวบยอด คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ใช้กระบวนการเรียนรู้เชิงรุก ให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยสมาธิและการพิจารณาตนเอง การเรียนรู้ความคิดรวบยอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีความเด่นชัดในด้านการปรับเนื้อหาด้านพระพุทธศาสนาถูกปรับให้เข้ากับความต้องการของสังคมสมัยใหม่ เช่น ส่วนสัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนานั้นมีการเชื่อมโยงเนื้อหาทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชนและการจัดระเบียบสังคม พระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง พระพุทธศาสนากับการพัฒนาแบบยั่งยืน ในส่วนของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ฝึกฝนให้เกิดสติปัญญา สมาธิอยู่ตลอดเวลา เน้นบูรณาการสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

2. ความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอน วิชาพระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ พบว่า โดยภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถาม มีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอน วิชาพระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า มีความพึงพอใจมากที่สุด เรื่อง นักเรียนคิดว่าการเรียนวิชาพระพุทธศาสนากับพระสงฆ์ควรจัดทำอย่างทั่วถึงทุกโรงเรียน, นักเรียนคิดว่าการเรียนวิชาพระพุทธศาสนากับพระสงฆ์ทำให้ได้ความรู้ถูกต้อง และความพึงพอใจ ในระดับมากใน การเรียนวิชาพระพุทธศาสนากับพระสงฆ์เป็นโอกาสดีของนักเรียน การเรียนพระพุทธศาสนากับพระสงฆ์ทำให้นักเรียนได้มีโอกาสใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนามากขึ้น นักเรียนสนใจเรียนวิชาพระพุทธศาสนามากขึ้นเมื่อเรียนกับพระสงฆ์.

3.ความพึงพอใจของนักเรียนเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อพระสงฆ์ ในด้านบุคลิกภาพของพระสงฆ์ ด้านเนื้อหาวิชาและด้านเทคนิคการสอน มีดังนี้

3.1 ด้านบุคลิกภาพของพระสงฆ์ พบว่า โดยภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถาม มีความพึงพอใจด้านบุคลิกภาพของครูพระสงฆ์ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า มีความพึงพอใจมากที่สุด ในเรื่อง ครูพระสงฆ์มีลักษณะที่ยึดเป็นแบบอย่างได้, ครูพระสงฆ์มีความประพฤติเรียบร้อย ในระดับมาก ในเรื่องเนื้อหาครูพระสงฆ์มีความกระตือรือร้นในการสอน, ครูพระสงฆ์มีลักษณะท่าทางน่าเลื่อมใส น่าเคารพและศรัทธา, ครูพระสงฆ์มีความเมตตากรุณาต่อนักเรียนอยู่เสมอ, และครูพระสงฆ์เป็นผู้นำจิตวิญญาณของนักเรียน.

3.2 ด้านเนื้อหาวิชา พบว่า โดยภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถาม มีความพึงพอใจความพึงพอใจด้านเนื้อหาวิชา อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า มีความพึงพอใจมากที่สุด ในเรื่อง ครูพระสงฆ์สามารถยกตัวอย่างประกอบการเรียนได้ดี ในระดับมาก ครูพระสงฆ์มีความรู้ในเนื้อหาวิชาแม่นยำ, ครูพระสงฆ์มีความรู้กว้างขวางในเรื่องที่สอน, ครูพระสงฆ์สามารถตอบข้อซักถามของนักเรียนได้อย่างชัดเจนถูกต้อง, ครูพระสงฆ์มีความสามารถประยุกต์เนื้อหาให้ทันสมัยเข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันได้ดี.

3.3 ด้านเทคนิคการสอนพบว่า โดยภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถาม มีความพึงพอใจด้านเทคนิคการสอน อยู่ในระดับมากที่สุด ไม่มี , ในระดับมาก ในเรื่อง ครูพระสงฆ์มีวิธีการสอนที่ทันสมัย, ครูพระสงฆ์มีวิธีการถ่ายทอดความรู้ได้อย่างดี, ครูพระสงฆ์ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน, ครูพระสงฆ์จัดการเรียนการสอนโดยเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ, ครูพระสงฆ์มีการจัดเตรียมสื่อประกอบการเรียนทุกคาบ, ครูพระสงฆ์มีการจัดการทดสอบตรงตามจุดประสงค์, ครูพระสงฆ์มีวิธีการสอนที่หลากหลาย, ครูพระสงฆ์มีวิธีการสอนที่ทำให้นักเรียนเข้าใจง่าย , ครูพระสงฆ์สอนแบบศูนย์การเรียนและการอภิปราย, ครูพระสงฆ์มีทักษะในการตั้งคำถามที่เข้าใจง่าย , ครูพระสงฆ์มีทักษะในการผลิตสื่อการเรียนการสอน, ครูพระสงฆ์ทำกิจกรรมเสริมบทเรียนได้ดี , ครูพระสงฆ์ใช้กระบวนการกลุ่มเป็นกระบวนการเรียนรู้, และมีความพึงพอใจในระดับปานกลาง ในเรื่อง ครูพระสงฆ์ให้ความสำคัญต่อความแตกต่างของนักเรียน , ครูพระสงฆ์เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง .

4. ผลการเปรียบเทียบ ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อพระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา พบว่า โดยรวมนักเรียนโรงเรียนสหศึกษามีความพึงพอใจมากที่สุด สำหรับนักเรียนโรงเรียนชายล้วนและหญิงล้วน มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากเหมือนกัน

5. ความคิดเห็นของนักเรียนที่ต้องการให้ครูพระสงฆ์ปรับปรุงในการจัดการเรียนการสอนใน 3 ได้แก่ ด้านบุคลิกภาพ เพื่อให้เกิดศรัทธา , ด้านสื่อการสอนเพื่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินและด้านเนื้อหาของหลักสูตร เพื่อความเข้าใจและนำไปใช้

5.2 อภิปรายผล

ความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดย พระสงฆ์ วิเคราะห์ใน 3 ด้าน คือ

5.2.1 ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อครูพระสงฆ์ ในด้านบุคลิกภาพนั้น

เนื่องจากวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรปัจจุบัน โรงเรียนได้จัดให้มีพระสงฆ์เข้ามาสอนในรายวิชาที่ครูฆราวาสไม่สามารถสอนได้ เช่น การเดินจงกรม การทำวิปัสสนากรรมฐาน วิธีบริหารจิตเจริญปัญญา โดยก่อนจัดตารางสอนทางโรงเรียนจะนิมนต์พระสงฆ์ที่มีความรู้ด้านพระพุทธศาสนา มาสอน ส่วนใหญ่จะเป็นเปรียญและจบการศึกษาทางพระพุทธศาสนาหรือฝึกงาน จากมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมคู่กัน ซึ่งท่านเหล่านั้น ได้ถูกหล่อหลอมทั้งด้านวิชาและจรณะ เป็นผู้สงบ ตำรวม ระวัง ประกอบไปด้วยศีลเป็นพื้นฐาน ให้ท่านมีจริยวัตรที่งดงามเป็นที่น่าเคารพและศรัทธาเลื่อมใส ของนักเรียน ที่สำคัญเด็กไทยยังให้ความสำคัญเชื่อฟังและศรัทธาในพระสงฆ์ผู้ครองผ้ากาสาวพัตรมากกว่า ฆราวาส การพูดจา การสอนแววตา น้ำเสียง ของผู้ทรงศีลนั้น แม้ไม่ต้องพูดสิ่งใดมากนัก เด็กนักเรียนก็สามารถสัมผัสและรับรู้ได้ด้วยจิตยิ่ง เด็กเป็นผ้าขาวที่สะอาดอยู่แล้ว ก็ยิ่งซึมซับสิ่งเหล่านี้ ได้ง่าย ผลการศึกษาที่ออกมาจึงเป็นคำตอบว่า นักเรียนพึงพอใจในบุคลิกภาพของครูพระสงฆ์อยู่ในระดับมาก

5.2.2 ความพึงพอใจด้านเนื้อหาวิชา

เนื่องจากสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา เกี่ยวเนื่องด้วยทั้งปริยัติและปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาการบริหารจิตเจริญปัญญา เช่น การเดินจงกรมและวิปัสสนากรรมฐานนั้น เป็นวิชาที่ต้อง ปฏิบัติ ผู้ที่จะอธิบายเนื้อหาวิชาให้เป็นรูปธรรมได้นั้น จะต้องเป็นผู้มีประสบการณ์ มาเป็นเวลานานหลายปี จึงจะปฏิบัติได้ถูกต้อง หรืออธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมให้นักเรียนได้เข้าใจ ไม่เบื่อหน่าย สิ่งเหล่านี้ เป็นเรื่องไม่ง่ายสำหรับฆราวาส หรือแม้พระภิกษุผู้ขาดประสบการณ์ทางการ ศึกษาที่ดีพอ ดังนั้น พระภิกษุผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ จึงสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ ที่ท่านได้ประพฤติปฏิบัติได้ดีกว่าผู้สอนที่เป็นฆราวาส ยกตัวอย่างเช่น เรื่องต่าง ๆ ที่เป็นนิทานชาดก ซึ่งมีอยู่หลายเรื่อง ฆราวาสไม่สามารถที่จะถ่ายทอดได้ดีเท่ากับพระสงฆ์ นิทานชาดกนี้จะทำให้เด็กสามารถสร้างจินตนาการและสะสม

เรื่องราวไว้ เมื่อเจอปัญหาในแบบของนิทานชาดกก็นำมาแก้ปัญหาได้ เช่น เรื่องพระมหาชนก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบารมีของผู้มีความเพียรพยายามอย่างสูงสุด หรือเรื่องนกแขกเต้าเลี้ยงพ่อแม่ ซึ่งแสดงถึงความกตัญญู ดังนั้น นักเรียนจึงมีความพึงพอใจ ในเนื้อหาวิชาที่ครูพระสงฆ์สอนอยู่ในระดับมาก

5.2.3 ความพึงพอใจด้านเทคนิคการสอน

ความพึงพอใจในเรื่องเทคนิคการเรียนการสอน ผู้เรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก แต่มีความพึงพอใจน้อยกว่าเรื่องบุคลิกภาพของพระสงฆ์และเรื่องเนื้อหาการสอนโดยพระสงฆ์ เพราะปัจจุบันเทคโนโลยีก้าวไกลมากและมีราคาถูกลง พระสงฆ์ซึ่งเป็นครูพระสงฆ์ซึ่งเป็นครูผู้สอนใน ยุคปัจจุบันได้กล่าวว่า “ถ้าจะถามเรื่องเทคโนโลยีให้ถามพระ ถ้าจะถามเรื่องธรรมะให้ถามโยม” ท่านบอกว่า เป็นเรื่องของการมองต่างมุม พระสงฆ์อยู่กับธรรมะทุกวัน จนเป็นเรื่องเคยชิน จึงหันมาศึกษาเรื่องทางโลก โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยี และสามารถนำเทคโนโลยีช่วยสอนได้ดีมาก แต่มีปัญหาอยู่ที่โรงเรียน เพราะโรงเรียนส่วนมากยังขาดแคลนวัสดุทางด้านเทคโนโลยีประเภทช่วยสอนอีกมาก แต่รัฐและโรงเรียนได้พยายามเร่งรัด ปรับปรุงทุกวิถีทางที่จะเอาเทคโนโลยีเพื่อช่วยการสอน

สำหรับเทคนิคในการสอน พระสงฆ์รุ่นใหม่ในปัจจุบันนี้เทคนิคการสอนดีขึ้นและพยายามปรับปรุงการศึกษาเล่าเรียนมากขึ้น เพราะหลักสูตรต่าง ๆ ของวิชาพระพุทธศาสนานั้นขณะนี้ ผู้เขียนหลักสูตรคือพระสงฆ์ ดังนั้น ท่านจึงตระหนักดีว่า จะต้องมีการอบรม ในเรื่องเทคนิคการสอนและเทคโนโลยีในการช่วยสอนอย่างไร แต่พระท่านไม่สามารถจัดหาเทคโนโลยีมาช่วยในการสอนได้ ซึ่งทางโรงเรียนจะต้องเป็นผู้สนับสนุนให้ เมื่อทางโรงเรียนไม่สามารถสนับสนุนได้ จึงทำให้เทคนิคการสอน ไม่ดีเท่าที่ควร

5.3 ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี การกำหนดขอบเขตการศึกษาในส่วน of ประชากรและกลุ่มตัวอย่างจึงมีลักษณะจำกัด ผลการศึกษาที่ได้จึงอาจไม่ครอบคลุมหรือเป็นตัวแทนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายได้ทั้งหมด ดังนั้น ในการศึกษารั้งต่อไป จึงควรศึกษาขอบเขตในส่วน of ประชากรและกลุ่มตัวอย่างให้สามารถเป็นตัวแทนอ้างอิงได้

1. ควรให้พระสงฆ์เป็นผู้สอนในวิชาพระพุทธศาสนาทุกโรงเรียน
2. ให้ครูพระสงฆ์ที่จะเป็นผู้สอนในวิชาพระพุทธศาสนาเข้ารับการอบรม วิธีการสอน และสื่อการสอน
3. โรงเรียนควรจัดหาเงิน เพื่อครูพระสงฆ์ในการเดินทางและค่าภัตตาหารอย่างพอเพียง
4. ทางวัดควรจัดหาพระสงฆ์ผู้มีภูมิรู้ ภูมิธรรมและภูมิฐาน มาสอนในโรงเรียน
5. ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่องความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อพระสงฆ์ ในระดับต่างๆ ทุกระดับเพื่อนำผลมาเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนต่อไป

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นปฐมภูมิ

ก. ภาษาไทย

กรมการศาสนา. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
การศาสนา, 2530.

เอกสารทุติยภูมิ

ก. หนังสือและบทความ

กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544, กรุงเทพฯ
: โรงพิมพ์ องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์., 2545

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดสารการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่ม
สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตร
การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544,

ฉกาจ ช่วยโตและดวงเดือน พันธุนาวิน. ลักษณะจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการบวช
ในพุทธศาสนาของชาวไทยในภาคใต้. 2533.

ดวงเดือน พันธุนาวิน. คำบรรยายวิชาจิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518, เอกสารอัดสำเนา.

ปราณี ไกรวัตนุสสรณ์, “ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียน
มัธยมศึกษา โรงเรียนวัดราชบพิธ,” คู่มือพัฒนาจริยศึกษากิจกรรมการ
ศาสนา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2539.)หน้า 61.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฉบับเป็นกฎหมาย กระทรวงศึกษาธิการ โรง
พิมพ์คุรุสภา กรุงเทพฯ พ.ศ. 2542

พระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน). หลักพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2530.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). ชีวิตเป็นสิ่งที่พัฒนาได้. กรุงเทพมหานคร :
อัมมมโย, 2533.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.
พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, 2538.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.
พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, 2538.

_____. พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

_____. ถึงเวลามารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่. พิมพ์ครั้งที่
5. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, 2543.

_____. การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่
2. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, 2541.

_____. จาริกบุญ-จาริกธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 10.
กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, 2542.

_____. แก่นแท้พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์การศาสนา, 2543.

พระมหาอุทัย วชิรเมธี, หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานพระพุทธศาสนา
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 , กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม็ก, มปป),

พระมหาอุทัย ญาณธโร. พุทธวิถีแห่งสังคม ปรัชญาสังคมเมืองและการเมืองของ
พุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสาร, 2538.

พระสุธีวรญาณ, (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ). พุทธศาสตร์ปริทรรศน์. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541.

พระราชวรมนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “ขอบฟ้าแห่งความรู้” , เอกสารพัฒนา
กระบวนการเรียนรู้ อันดับที่ 5 โครงการปฏิรูปกระบวนการเรียนการ
สอนเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา, (กรุงเทพฯ : อัดสำเนา 2541) , หน้า
21-22.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา,
กรุงเทพฯ : ศุภสภาลาดพร้าว. 2545.

พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตโต, พุทธวิธีในการสอน : กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหา
จุฬาฯ, 2513.

พุทธทาสภิกขุ. พุทธศาสนากับคนรุ่นใหม่และสังคมไทยในอนาคต.

กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, 2520.

พุทธทาสภิกขุ. วิธีแก้ปัญหายุทธ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงธรรม, ป.ป.ก.
พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์ และคณะ. จิตวิทยาสังคมร่วมสมัย. โครงการตำรามนุษยศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2528.

ไพบูลย์ ช่างเรียน, ดร.. สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร :
แพรวพิทยา, 2516.

ยนต์ ชุ่มจิตร, ผศ.. ปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครู. กรุงเทพมหานคร : แพรวพิทยา,
2526.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2528, พิมพ์ครั้งที่ 2,
กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2525.

ถ้วน สายยศและอังคณา สายยศ. เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 8,
กรุงเทพมหานคร : สุริยาสาน, 2538.

สุชา – สุรางค์ เอมจันทร์. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา,
2520.

สุนน อมรวิวัฒน์. การพัฒนาการเรียนรู้. โครงการกิตติเมธี สาขาวิชาศึกษาศาสตร์,
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, มปป.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก, ศาสตราจารย์พิเศษ, ราชบัณฑิต. คำบรรยายพระไตรปิฎก.
พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและบันลือธรรม, 2543.

เสนาะ ผดุงจิตร. พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
การศาสนศึกษา, 2536.

โสภ สติธรรม, “ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษา เกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในวิทยาลัยเทคนิค สังกัดกรมอาชีวศึกษา,”
คู่มือพัฒนาจริยศึกษา กรมศาสนา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา,
2539), หน้า 74.

อวยชัย ชะบาและคณะ. พฤติกรรมมนุษย์ในองค์การ หน่วยที่ 8-15. พิมพ์ครั้งที่ 16.

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2541.

อ้อมเดือน สดมณี. เอกสารประกอบการสอนวิชาจิตวิทยาสังคม. สถาบันวิจัย

พฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2529.

ข. วิทยานิพนธ์

เก็จกนก เอื้อวงศ์. “ผลของการปฏิบัติธรรมภายใต้การนำของสิริ กรินชัย ต่อภาวะ

สัจจะแห่งตน” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.

ฉกาจ ช่วยโต. “การศึกษาผลการฝึกอบรมตามโครงการจริยธรรมสำหรับนักศึกษา

วิทยาลัยครูสงขลา” ปริญญาานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,

2521.

พระมหาปรม โอภาโส (ทองคำ). “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธไทยใน

ปัจจุบัน” วิทยานิพนธ์ปริญญา พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541.

พระมหาวรพงษ์ วรเมธี, “ ปัญหาการเรียนการสอนจริยศึกษาชั้นประถมปีที่ 5-6

ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่ ” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธ

ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , 2544.

พระมหาสุพัฒน์ กลุยาณธโม “ พระพุทธเจ้า : บทบาทและหน้าที่ในฐานะพระ

บรมครู ” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระ

พุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ,

2545.

พระมหาสุวิชัย วิราม “ การศึกษาเปรียบเทียบ แนวคิดเรื่องกัลยาณมิตรตามหลัก

พุทธจริยศาสตร์ทัศนะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายของ

โรงเรียนวัดปากน้ำวิทยาคมและโรงเรียนสุวรรณพลับพลาพิทยาคม

กรุงเทพมหานคร” วิทยานิพนธ์จริยศาสตร์ศึกษา สาขาจริยศาสตร์ศึกษา

, บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหิดล, 2544.

พระมหานรินทร์ ธีรปัญญา (ปัญญาธีระสกุล) ¹ “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แบบเรียน
วิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรมัธยมศึกษา” วิทยานิพนธ์ ปริญญา
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต , สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544

พระครูธรรมศาสนโมสิต ญาณโณ(อนาลโย) ¹ “ปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอน
วิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช 2544 ของक्रमมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา
อำเภอสะเคา จังหวัดสงขลา” วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , 2547

นายสุรพงษ์ จันลิ้ม “ศึกษาวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดก ความที่ปรากฏในสาระการ
เรียนรู้พระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับมัธยม
ศึกษาพุทธศักราช 2544” วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , 2547.

สมใจ เกียรติพินิจกุล. “ผลการฝึกโปรแกรมการพัฒนาจิตโดยเน้นไตรสิกขา ตาม
หลักพระพุทธศาสนาต่อสภาวะจริงแท้แห่งตนของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่
ที่ 6” ปริญญานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2535.

เสกสรร ทองคำบรรจง. “การศึกษาโครงสร้างทาง จริยธรรมของนักศึกษาระดับ
ปริญญาตรีตามแนวพุทธศาสนา : การสร้างมโนทัศน์พื้นฐาน การวัด
ความเปลี่ยนแปลง และรูปแบบเชิงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง”
วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการวิจัยพฤติกรรม
ศาสตร์ประยุกต์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2545.

สำรวย วรเทศะคงคา. “ผลของการฝึกอบรมทางศาสนาที่มีต่อการพัฒนาจิตลักษณะของ
นักเรียนที่เข้าโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ที่วัดม่วง เขตหนองแขม
กรุงเทพมหานคร” ปริญญานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ
โรฒ ประสานมิตร, 2534.

นางบุญเรือน เทียนทอง “ทัศนคติและความเข้าใจต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่
เกี่ยวกับอริยมรรคมีองค์ 8 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย : ศึกษา
เฉพาะกรณีโรงเรียนโพธิสารพิทยากร เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร”
วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธ
ศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
2547.

ก.ภาษาอังกฤษ

Maslow A.H. .**Motivation Personality**. (Niw york : Harper and Row
Publishers), 1961

ภาคผนวก

คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ

ที่ วก 241 /2545

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

อนุสนธิคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่ วก 084/2545 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ลงวันที่ 23 มกราคม พ.ศ.2545 นั้น เพื่อให้การดำเนินงานจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เป็นไปด้วยดีและบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยเร็ว ฉะนั้น อาศัยอำนาจตามความในข้อ 23 แห่งประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 216 ลงวันที่ 29 กันยายน พ.ศ.2515 และระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการให้รางวัลหรือค่าตอบแทน ผู้จัดทำหลักสูตร หนังสือหรือคู่มือที่ใช้ในการเรียนการสอน พ.ศ. 2527 จึงแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ดังต่อไปนี้

คณะที่ 1 คณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

มีหน้าที่จัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ประกอบด้วย

ภาคผนวก

คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ

ที่ วก 241 /2545

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

อนุสนธิคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่ วก 084/2545 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ลงวันที่ 23 มกราคม พ.ศ.2545 นั้น เพื่อให้การดำเนินงานจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เป็นไปด้วยดีและบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยเร็ว ฉะนั้น อาศัยอำนาจตามความในข้อ 23 แห่งประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 216 ลงวันที่ 29 กันยายน พ.ศ.2515 และระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการให้รางวัลหรือค่าตอบแทน ผู้จัดทำหลักสูตร หนังสือหรือคู่มือที่ใช้ในการเรียนการสอน พ.ศ. 2527 จึงแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ดังต่อไปนี้

คณะที่ 1 คณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

มีหน้าที่จัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ประกอบด้วย

1. พระธรรมปิฎก	ที่ปรึกษา
2. พระธรรมกิตติวงศ์	ที่ปรึกษา
3. พระธรรมวิสุทธิกวี	ที่ปรึกษา
4. พระเทพดิลก	ที่ปรึกษา
5. ศาสตราจารย์พิเศษจางค์ ทองประเสริฐ	ที่ปรึกษา
6. ศาสตราจารย์กิตติคุณสุนน อมรวิวัฒน์	ที่ปรึกษา
7. ศาสตราจารย์พิเศษ เสฐียรพงษ์ วรรณปก	ที่ปรึกษา
8. รองศาสตราจารย์ บุญนำ ทานสัมฤทธิ์	ที่ปรึกษา
9. พระเทพโสภณ	ประธานอนุกรรมการ
10. พระราชวิสุทธิโมลี	รองประธานอนุกรรมการ
11. พระราชกวี	รองประธานอนุกรรมการ
12. พระสุธีวรญาณ	อนุกรรมการ
13. พระศรีปริยัติโมลี	อนุกรรมการ
14. พระศรีวรญาณ	อนุกรรมการ
15. พระครูปลัดสุวัฒนจริยคุณ	อนุกรรมการ
16. พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา	อนุกรรมการ
17. พระครูปลัดปิฎกวัฒน์	อนุกรรมการ
18. พระครูปลัดศีลวัฒน์	อนุกรรมการ
19. พระมหาไสว ชาติโก	อนุกรรมการ
20. พระมหาพล อากาศโร	อนุกรรมการ
21. พระมหาไสว ญาณวิโร	อนุกรรมการ
22. พระสมภาร สมภาโร	อนุกรรมการ
23. พระมหาชนะ ฐมฺมธโช	อนุกรรมการ
24. พระมหาสังวร วรกวินุโท	อนุกรรมการ
25. พระสมุทร ถาวรธมฺโม	อนุกรรมการ
26. พระมหาอุเทน ปญญาปริตฺตโต	อนุกรรมการ

27. รองศาสตราจารย์ วิชัย วงษ์ใหญ่	อนุกรรมการ
28. พ.อ.ทองขาว พ่วงรอดพันธุ์	อนุกรรมการ
29. นางสุภรณ์ สภาพงศ์	อนุกรรมการ
30. นางสาวศรีสมร พุ่มสะอาด	อนุกรรมการ
31. นายไพรัช สุ่มแสนสุข	อนุกรรมการ
32. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ร.ท. บรรจบ บรรณรุจิ	อนุกรรมการ
33. นางลัดดาวัลย์ แก้วสว่าง	อนุกรรมการ
34. นายรังษี สุทนค์	อนุกรรมการ
35. นางสุชาดา วิทยุฉนิ	อนุกรรมการ
36. นายพิศาล แซ่มโสภ	อนุกรรมการ
37. นายเสนาะ ผดุงจิตร	อนุกรรมการ
38. นายวิชัย ธรรมเจริญ	อนุกรรมการ
39. นางศัญญาภรณ์ สุขพยัคฆ์	อนุกรรมการและเลขานุการ
40. นายไพบุลย์ แจ่มพงษ์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
41. นางนวลจันทร์ จันทรมณี	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
42. นายอุดร เขียวอ่อน	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะที่ 2 คณะอนุกรรมการออกแบบกิจกรรม สื่อ และกระบวนการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
มีหน้าที่ออกแบบกิจกรรม สื่อ และกระบวนการเรียนรู้และจัดการเรียนรู้
พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาระดับพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ประกอบด้วย

1. พระธรรมกิตติวงศ์	ที่ปรึกษา
2. พระธรรมวิสุทธิกวี	ที่ปรึกษา
3. พระเทพโสภณ	ที่ปรึกษา
4. พระราชวิสุทธิโมลี	ที่ปรึกษา
5. พระราชกวี	ที่ปรึกษา
6. พระสุธีวรญาณ	ที่ปรึกษา

7. พระครูปลัดปิฎกวัฒน์	ที่ปรึกษา
8. พระครูปลัดศีลวัฒน์	ที่ปรึกษา
9. พระสมพงษ์ มหาบุญโญ	ที่ปรึกษา
10. พระมหาเจิม สุวโจ	ที่ปรึกษา
11. พระมหาสมชัย จินตโมสโก	ที่ปรึกษา
12. ศาสตราจารย์กิตติคุณสุนน อมรวิวัฒน์	ที่ปรึกษา
13. ศาสตราจารย์(พิเศษ) เสฐียรพงษ์ วรรณปก	ที่ปรึกษา
14. รองศาสตราจารย์ วิชัย วงษ์ใหญ่	ประธานอนุกรรมการ
15. นางสุภรณ์ สภาพงศ์	รองประธานอนุกรรมการ
16. แม่ชีศันสนีย์ เสถียรสุต	อนุกรรมการ
17. นายแพทย์โรจน์รุ่ง สุวรรณสุทธิ	อนุกรรมการ
18. นางสมทรง บุญญฤทธิ์	อนุกรรมการ
19. รองศาสตราจารย์สมประสงค์ น่วมบุญลือ	อนุกรรมการ
20. รองศาสตราจารย์ชุมพร ขงกิตติกุล	อนุกรรมการ
21. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ร.ท.บรรจบ บรรณรุจิ	อนุกรรมการ
22. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อมรา รอดคารา	อนุกรรมการ
23. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พิมพันธ์ เฉชะคุปต์	อนุกรรมการ
24. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ จิราภรณ์ ศิริทวี	อนุกรรมการ
25. นายวรเดช อมรรพพิพัฒน์	อนุกรรมการ
26. นางเอมอร สร้อยสุวรรณ	อนุกรรมการ
27. นางสุกนธ์ สิ้นทพานนท์	อนุกรรมการ
28. นางแม่นเดือน สุขบำรุง	อนุกรรมการ
29. นางสาวภิรมย์ ศรีเพชร	อนุกรรมการ
30. นางสาวนันทนิตย์ ศาสตราหา	อนุกรรมการ
31. นางสาวฉวี สังเนตร	อนุกรรมการ
32. นางรวมพร นิลโหม	อนุกรรมการ

33. นางสาวศรีสมร พุ่มสะอาด	อนุกรรมการ
34. นางบุญชู ชลัษเฐียร	อนุกรรมการ
35. นายวินัย รอดจำย	อนุกรรมการ
36. นายธำรง ชูทัพ	อนุกรรมการ
37. นายชอบ ลีซอ	อนุกรรมการ
38. นางลัดดาวัลย์ แก้วสว่าง	อนุกรรมการ
39. นางศิริพร อุตตะมะเวทิน	อนุกรรมการ
40. นายสมบุญ ปานันท์	อนุกรรมการ
41. นายสมนึก ธาตุทอง	อนุกรรมการและเลขานุการ
42. นางสาวสุรรัตน์ ตั้งยะฤทธิ	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
43. นายสว่าง วงศ์ฟ้าเลื่อน	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะที่ 3 คณะอนุกรรมการจัดทำคู่มือสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

มีหน้าที่จัดทำคู่มือการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช 2544 ประกอบด้วย

1. พระธรรมกิตติวงศ์	ที่ปรึกษา
2. พระเทพโสภณ	ที่ปรึกษา
3. พระราชวิสุทธิโมลี	ที่ปรึกษา
4. พระราชกวี	ที่ปรึกษา
5. พระสุธีวรญาณ	ที่ปรึกษา
6. พระวิสุทธิโสภณ	ที่ปรึกษา
7. พระครูปลัดสุวัฒนจริยคุณ	ที่ปรึกษา
8. พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ	ที่ปรึกษา
9. ศาสตราจารย์พิเศษจางค์ ทองประเสริฐ	ที่ปรึกษา
10. รองศาสตราจารย์ วิชัย วงษ์ใหญ่	ที่ปรึกษา
11. นางสุภรณ์ สภาพงศ์	ประธานอนุกรรมการ
12. นางสาวศรีสมร พุ่มสะอาด	รองประธานอนุกรรมการ

13. นางลัดดาวัลย์ แก้วสว่าง	อนุกรรมการ
14. นายรังษี สุทนต์	อนุกรรมการ
15. นายเสนาะ ผดุงจิตร	อนุกรรมการ
16. นางอุไรวรรณ พิพัฒน์จรัสศักดิ์	อนุกรรมการ
17. นางวนิดา หลาวเพชร	อนุกรรมการ
18. นางยิ่งลักษณ์ งามดี	อนุกรรมการ
19. นางพันธณี วิหคโต	อนุกรรมการ
20. นางเพชรภรณ์ รื่นรมย์	อนุกรรมการ
21. นางวันเพ็ญ สุทธากาศ	อนุกรรมการ
22. นางระวีวรรณ ภาคพรต	อนุกรรมการ
23. นางอรชาดี สืบสิทธิ์	อนุกรรมการ
24. นางลำพอง จันทรรว	อนุกรรมการ
25. นางวิไลวรรณ ศรีศรีชนะมา	อนุกรรมการ
26. นางสุนีย์ เชื้อเจ็ดตน	อนุกรรมการ
27. นางสาวสรรเสริญ สุวรรณ	อนุกรรมการ
28. นางสาวครุณี ญาณวัฒนา	อนุกรรมการ
29. นางสาวกษมาภา รัตนโกชน	อนุกรรมการ
30. นางสาวสายสวาท สุคันธวงค์	อนุกรรมการ
31. นางกรรณิการ์ จันทิรัญ	อนุกรรมการ
32. นายบุญเสริม แก้วพรหม	อนุกรรมการ
33. นางสมพร เทียมทอง	อนุกรรมการ
34. นายภูธร จันทะหงษ์	อนุกรรมการ
35. นางรัตนา ฉายะเจริญ	อนุกรรมการ
36. นางสาวนวลสวาท อัสวินานนท์	อนุกรรมการ
37. นางสุดาวรรณ สุขเกษร	อนุกรรมการ
38. นายพิศาล แซ่มโสภา	อนุกรรมการ

39. นายศักดิ์สิน ช่องดารากุล	อนุกรรมการและเลขานุการ
40. นายประเทศ สุขสถิตย์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
41. นางสาวศรินทร เศรษฐการุณย์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะที่ 4 คณะอนุกรรมการจัดอบรมครูสอนพระพุทธศาสนา

มีหน้าที่จัดและดำเนินการอบรมครูผู้สอนพระพุทธศาสนาให้มีความรู้ ความสามารถ และนำไปใช้พัฒนาผู้เรียนในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ประกอบด้วย

1. พระธรรมราชาวัตร	ที่ปรึกษา
2. พระธรรมกิตติวงศ์	ที่ปรึกษา
3 พระธรรมวิสุทธิกวี	ที่ปรึกษา
4. พระเทพคิลก	ที่ปรึกษา
5. ศาสตราจารย์กิตติคุณสุนน อมรวิวัฒน์	ที่ปรึกษา
6. ศาสตราจารย์(พิเศษ) เสฐียรพงษ์ วรรณปก	ที่ปรึกษา
7. รองศาสตราจารย์บุญนำ ทานสัมฤทธิ์	ที่ปรึกษา
8. นายอำรุง จันทวานิช	ที่ปรึกษา
9. อธิบดีกรมการศาสนา	ที่ปรึกษา
10. เลขาธิการสภาสถาบันราชภัฏ	ที่ปรึกษา
11. พระเทพโสภณ	ประธานอนุกรรมการ
12. พระราชวิสุทธิโมลี	รองประธานอนุกรรมการ
13. พระราชกวี	รองประธานอนุกรรมการ
14. พระสุธีวรญาณ	รองประธานอนุกรรมการ
15. พระศรีปริยัติโมลี	อนุกรรมการ
16. พระศรีวรญาณ	อนุกรรมการ
17. พระครูปลัดสุวัฒนจริยคุณ	อนุกรรมการ
18. พระครูปลัดศีลวัฒน์	อนุกรรมการ
19. พระมหาต่วน สิริธมโม	อนุกรรมการ

20. พระครูสุตกิจบริหาร	อนุกรรมการ
21. พระมหาไพเราะ จิตสีโล	อนุกรรมการ
22. พระมหาไสว โชติโก	อนุกรรมการ
23. พระครูวินัยธรวัลลพ โกวิโล	อนุกรรมการ
24. พระมหาไสว ญาณวีโร	อนุกรรมการ
25. รองศาสตราจารย์ วิชัย วงษ์ใหญ่	อนุกรรมการ
26. รองศาสตราจารย์ วารินทร์ มาศสกุล	อนุกรรมการ
27. นายสุทธีวงศ์ ตันยาพิศาลสุทธิ	อนุกรรมการ
28. พ.อ.ทองขาว พ่วงรอดพันธุ์	อนุกรรมการ
29. นายอนุรุทธ ว่องวานิช	อนุกรรมการ
30. นายประสิทธิ์ ขันธิวิทย์	อนุกรรมการ
31. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ร.ท.บรรจบ บรรณรุจิ	อนุกรรมการ
32. แม่ชีศันสนีย์ เสถียรสุต	อนุกรรมการ
33. นายบัณฑิต ศรีพุทธานกู	อนุกรรมการ
34. นายเกริกเกียรติ เอกพจน์	อนุกรรมการ
35. นายสุพจน์ วิสุทธีกันต์	อนุกรรมการ
36. นายอำนาจ บัวศิริ	อนุกรรมการ
37. นางสาวศรีสมร พุ่มสะอาด	อนุกรรมการ
38. นางสาวพินสุดา สิริธรรังศรี	อนุกรรมการ
39. นางลัดดาวัลย์ แก้วสว่าง	อนุกรรมการ
40. นายธีรยุทธ พึ่งเทียร	อนุกรรมการ
41. นายชาติชาย พิทักษ์ธนาคม	อนุกรรมการ
42. นายวศิน กาญจนวณิชย์กุล	อนุกรรมการ
43. นายสุทธิพงษ์ ศรีวิชัย	อนุกรรมการ
44. นางศัญญาภรณ์ สุขพัคฆ์	อนุกรรมการและเลขานุการ
45. นายศักดิ์สิน ช้องคารากุล	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

46. นางสาวสุรรัตน์ ตั้งยะฤทธิ	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
47. นางนวลจันทร์ จันทรมณี	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
48. นายสมนึก ธาตุทอง	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ : นางสาวจินตนา จรรย์นนท์

ที่อยู่ : บ้านเลขที่ 888/10 แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่
กรุงเทพมหานคร 10600

การศึกษา : ปริญญาตรี มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขา วิชา พระพุทธศาสนา)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สถานที่ทำงาน : โรงเรียนเบญจมราชาลัย พระนคร กรุงเทพมหานคร